

گزارش سالانه

سال: 1402 هـ.ش

بررسی وضعیت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی افغانستان
د افغانستان د سياسي، اقتصادي او فرهنگي وضعیت ارزونه

این نشریه سالانه، تحلیل رویدادهای مهم سیاسی، اقتصادی، امنیتی و اجتماعی افغانستان است که به زبانهای پشتو، دری، انگلیسی و عربی توسط مرکز مطالعات استراتژیک و منطقی تهیه و نشر می‌گردد.

Contents

7	• مقدمه
10	• اول: وضعیت سیاسی-امنیتی
10	• وضعیت سیاسی-امنیتی داخلی
12	• روابط سیاسی با کشورهای جهان و منطقه و نگرانی‌های امنیتی
13	• مشارکت و تعامل دوجانبه میان امارت اسلامی و چین
15	• مشارکت و تعامل امارت اسلامی با کشورهای آسیای مرکزی
17	• مشارکت و تعامل امارت اسلامی با پاکستان
18	• مشارکت و تعامل امارت اسلامی و ایران
19	• مشارکت و تعامل میان امارت اسلامی و هند
22	• دوم: وضعیت اقتصادی
22	• عواید داخلی:
23	• درآمد سرانه:
24	• تورم:
24	• وضعیت ارزی:
25	• سیستم بانکی:
26	• جلب سرمایه‌گذاری‌های خارجی:
28	• صادرات و واردات:
29	• روابط اقتصادی افغانستان با کشورهای دیگر در سال ۱۴۰۲
30	• سیاست‌های اقتصادی خارجی افغانستان
30	• افزایش میزان صادرات و واردات افغانستان با کشورهای دیگر:
31	• جلب سرمایه‌گذاری‌های خارجی:
32	• تبدیل شدن افغانستان به مرکز ترانزیت منطقه‌ای:
33	• میزان صادرات و واردات افغانستان با دیگر کشورها
35	• سوم: بررسی وضعیت تعلیمی، فرهنگی و صحتی سال 1402 در افغانستان
35	• وضعیت تعلیمی کشور در سال 1402 خورشیدی
35	• دانش آموزان و دانشجویان
37	• نصاب و مسائل مرتبط به آن
39	• ارتقای ظرفیت
43	• بررسی وضعیت فرهنگی افغانستان در 1402 خورشیدی
44	• رسانه‌ها و آزادی بیان
47	• روابط فرهنگی

- گردشگری 49
- آثار باستانی 52
- کتاب و کتابخوانی در سایه امارت اسلامی 53
- وضعیت سکتور صحت افغانستان در سال 1402 ه.ش 56
- افزایش بیماران خطرناک ویروسی 56
- پولیو: 56
- توبرکلوز: 57
- کنگو: 58
- برخی مشکلات دیگر در سکتور صحت 59
- برخی نقاط مثبت سال در سکتور صحت 60
- نتیجه 61
- پیشنهادات 64
- سریزه 7
- لومړی: سیاسي- امنیتي وضعیت 11
- داخلي سياسي- امنیتي وضعیت 11
- د نړۍ او سیمې له هېوادونو سره سیاسي اړیکې او امنیتي اندېښنې 13
- د اسلامي امارت او چین دوه اړخیزه ښکېلتیا او تعامل 15
- د اسلامي امارت او مرکزي اسيا هېوادونو ښکېلتیا او تعامل 16
- د اسلامي امارت او پاکستان ښکېلتیا او تعامل 18
- د اسلامي امارت او ایران ښکېلتیا او تعامل 20
- د اسلامي امارت او هند ښکېلتیا او تعامل 21
- دویم: د اقتصادي وضعیت څېړنه 24
- الف- داخلي عواید: 24
- ب- د سړي سر عاید: 25
- ج- انفلاسیون: 26
- د- د اسعارو وضعیت: 26
- ه- بانکي سیستم: 27
- و- د بهرنۍ پانګونې جذب: 28
- ز- صادرات او واردات: 30
- د سیمې له هېوادونو سره د افغانستان اقتصادي اړیکې 31

31.....	د افغانستان بهرنی اقتصادي پالیسی
32.....	له نورو هېوادونو سره د افغانستان د صادراتو او وارداتو زیاتوالی
32.....	د بهرنی پانګې جلبول
34.....	افغانستان د سیمه ییز ترانزیتی مرکز په توګه
35.....	له نورو هېوادونو سره د افغانستان د صادراتو او وارداتو اندازه
36	درېیم: د تعلیمي، فرهنگي او روغتيايي وضعیت څېړنه
36	• الف- تعلیمي وضعیت
36.....	محصلین او متعلمین
38.....	نصاب او د هغې اړوند مسایل
40.....	ظرفیت لوړونه
44	په ۱۴۰۲ هجري شمسي کې د افغانستان د فرهنگي وضعیت څېړنه
45	• رسنۍ او د بیان ازادې
48	• فرهنگي اړیکې
50	• سیاحت
53	• لرغوني آثار
54	• د اسلامي امارت تر چتر لاندې کتاب او کتابونه لوستنه
57	په ۱۴۰۲ کال کې د افغانستان د روغتیا سکتور وضعیت
57	• خطرناکو ویروسي ناروغانو کې زیاتوالی
57.....	پوللیو:
58.....	توبرکلوز:
59.....	کانګو:
60	• د روغتیا په برخه کې ځینې نورې ستونزې
61	• د روغتیا په برخه کې ځینې لاسته راوړنې
62	• پایله
65	• وړاندیزونه
67	Conclusion and suggestions
67	• Conclusion
68	• References

Introduction

In the year 1402 of the Islamic calendar, there have been no significant changes in the domestic policies of the Islamic Emirate; the structure of the government remains undefined, a constitution has not been established, and the political rights of citizens remain ambiguous. However, there have been changes in foreign relations and foreign policy, as the Islamic Emirate has adopted an interactive approach towards regional countries.

In 1401, some neighboring countries expressed concerns about Afghanistan's security situation, resulting in strained relations with the Islamic Emirate. However, in 1402, the Islamic Emirate made efforts to improve these relations and address the security concerns of neighboring countries. Relations with Tajikistan improved compared to the previous year, official diplomatic relations were established with China, and numerous meetings were held with Iran, leading to agreements on bilateral cooperation. India is also in the process of rebuilding its relations with the Islamic Emirate. However, Pakistan remains the only country with which relations have worsened in 1402.

In the economic sector, some international restrictions and sanctions continued in 1402. However, there was a 5.7 percent increase in domestic revenue, attributed to the transparent collection of national income, effective budget management, and regular taxation. Several significant economic projects were implemented with authorized domestic revenue this year. The inflation rate decreased, and the Afghan currency maintained its value against foreign currencies. Despite existing limitations in the banking system, there was a notable improvement compared to 1401. Funds deposited in banks after the establishment of the Islamic Emirate could be withdrawn at any time and in any amount. Additionally, withdrawal limits for funds deposited before the establishment of the Islamic Emirate increased. Now, seventy thousand Afghanis can be withdrawn per week, and two hundred fifty thousand Afghanis per month, reflecting an increase compared to the previous year.

Considering the relative security in 1402, foreign investment increased. Exports reached \$1.811 billion, marking a 6 percent decrease compared to 1401. After gaining power, the Islamic Emirate announced an economy-centered foreign policy, establishing relations with regional and global countries based on this policy. Economic relations with Uzbekistan and Turkmenistan were strengthened, with multiple meetings held with Turkmenistan to restart the TAPI project. Economic exchanges with Iran and China also increased, with Chinese companies willing to invest in Afghanistan.

In the field of education, 1402 was still unfavorable for girls, as 1.4 million girls above the sixth grade were not allowed to go to schools. Nearly 84,000 individuals participated in the general entrance exam (Conquer) this year. The National Examination Authority announced that future conquer exams would become specialized, with participants taking exams related to their professions.

Changes were made to university curricula, including the increase of Islamic Culture courses and credits. Additionally, school curricula were modified to remove subjects such as civic education, culture, and arts, while increasing hours for Islamic education, the Quran, and computer studies.

Regarding Afghanistan's cultural situation, cultural relations with regional countries were highlighted. The health sector also experienced both achievements and challenges.

In summary, this analytical report is divided into three main sections (political-security, economic, and cultural), with each section providing an analysis of related activities.

Center for Strategic and Regional Studies (CSRS)

د افغانستان د سياسي، اقتصادي او فرهنگي وضعیت ارزونه سریزه	بررسی وضعیت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی افغانستان مقدمه
په ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې د اسلامي امارت له لوری په داخلي سياستونو کې د پام وړ بدلون نه دی راغلی، ځکه د نظام ساختار لا هم مشخص شوی نه دی، اساسي قانون رامنځته شوی نه دی، د اتباعو سياسي حقوق لا هم مبهم دي، البته د بهرینو اړیکو او بهرنی پالیسی په برخه کې یو څه بدلونونه راغلي دي، ځکه اسلامي امارت د سیمې د هېوادونو په اړه تر ډېره تعاملی چلند ته مخه کړې ده. په ۱۴۰۱ ه.ل. کال کې ځینو گاونډیو هېوادونو سره د افغانستان د امنیتي وضعې په اړه اندېښنې موجودې وې او د هماغې له امله یې د اسلامي امارت سره اړیکې خرابې وې، خو په ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې اسلامي امارت هڅه وکړه چې دغه اړیکې یو څه ورغوي او د سیمې هېوادونو امنیتي اندېښنو ته ځواب ووايي. په ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې د تاجکستان سره اړیکې د تېر کال په پرتله ښې شوي، چین سره په رسمي ډول ډیپلوماتیکې اړیکې رامنځته شوي، د ایران سره په لسگونو ځلې تگ او راتگ شوی او دواړه هېوادونه یو او بل سره همکارۍ ته نږدې شوي، هند هم اسلامي امارت سره د اړیکو د رغولو په حال کې دی، البته یوازینی هېواد پاکستان دی چې په ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې ورسره د اسلامي امارت اړیکې خرابې شوي دي. په اقتصادي برخه کې په ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې ځینې محدودیتونو او نړیوالو بندیزونو لا هم دوام وموند، خو د	در سال 1402 خورشیدی تغییرات قابل توجهی در سیاست‌های داخلی امارت اسلامی در طول سال ایجاد نشده است؛ هنوز ساختار نظام تعریف نشده است. قانون اساسی ترتیب نگردیده است. حقوق سیاسی شهروندان همچنان مبهم است. اما در روابط خارجی و حوزه سیاست خارجی تغییراتی به وجود آمده است؛ چرا که امارت اسلامی نسبت به کشورهای منطقه، رویکرد تعاملی را در پیش گرفته است. برخی کشورهای همسایه در سال 1401 خورشیدی در مورد وضعیت امنیتی افغانستان نگرانی‌هایی ابراز نموده بودند؛ به همین دلیل روابط آنها با امارت اسلامی خوب نبود. اما در سال 1402 ه. ش امارت اسلامی تلاش کرد تا این روابط را بهبود بخشد و تا اندازه‌ای این نگرانی‌های امنیتی کشورهای منطقه را مرفوع سازد؛ در سال 1402 روابط با تاجیکستان نسبت به سال قبل بهبود یافت. روابط دیپلماتیک با چین به طور رسمی برقرار شد. ده‌ها بار با ایران دیدارهایی صورت گرفت و دو کشور در همکاری‌های دو جانبه به توافقاتی دست یافته‌اند. هند نیز در حال بازسازی روابط با امارت اسلامی است. اما پاکستان تنها کشوری است که روابط امارت با آن در سال 1402 بدتر شده است. در بخش اقتصادی نیز بعضی محدودیت‌ها و تحریم‌های بین‌المللی در سال 1402 ادامه یافت، اما در سطح درآمدهای داخلی 5.7 درصد افزایش را شاهد

دې سربېره د داخلي عوایدو کچه ۵,۷ سلنه لوړه شوې او لامل یې په شفاف ډول د ملي عواید راتپلول، د ملي بودیجې مؤثر مدیریت او د مالیاتو په منظم ډول راتپلول دي. په دغه کال کې یو لړ مهم اقتصادي پروژې د داخلي عواید پرمخت پلي شوې. د انفلاسیون کچه کمه شوې او د بهرنیو اسعارو پر وړاندې افغانۍ خپل ارزښت هم ساتلی دی. په ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې بانکي سیستم باندې لا هم بندیزونه او محدودیتونه موجود وو، خو د ۱۴۰۱ ه.ل. کال په پرتله په کې د پام وړ بدلون راغلی دی، ځکه هغه پېسې چې د اسلامي امارت له واکمنۍ وروسته په بانکونو کې اېښودل شوي هغه هر وخت له بانک څخه په هره اندازه ویستلی شي او هغه پېسې چې د امارت له واکمنۍ مخکې بانکونو کې دي د هغې د ویستلو کچه هم لوړه شوې ده چې په اونۍ کې اويا زره افغانۍ او په میاشت کې دوه نیم لکه افغانۍ ویستلې شي چې د تېر کال په پرتله زیادښت ښايي. په ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې د امنیت د شتون له امله بهرنۍ پانګونې د جذب په برخه کې هم زیاتوالی راغلی دی. په ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې د صادراتو کچه یو میلیارد او اته سوه یوولس میلیونه ډالره وه چې د ۱۴۰۱ ه.ل. کال په پرتله ۶ سلنه کموالی ښايي. اسلامي امارت له بیا واکمنۍ وروسته اقتصاد محوره بهرنی سیاست اعلان کړ او د همدغه سیاست پر بنسټ یې په ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې د سیمې او نړۍ له هېوادونو سره اړیکې ټینګې کړې. په دغه کال کې د ازبکستان او ترکمنستان اقتصادي اړیکې لا غښتلې	بودیم و دلیل آن نیز وصول شفاف درآمدهای ملی، مدیریت مؤثر بودجه و مالیات‌ها به طور منظم بود. در این سال یک سری پروژه‌های مهم اقتصادی با مجوز درآمد داخلی اجرا شد. نرخ تورم در سال 1402 خورشیدی کاهش یافت و افغانی ارزش خود را در برابر ارزهای خارجی حفظ کرده است. با آنکه محدودیت‌هایی در سیستم بانکی وجود داشت، اما نسبت به سال 1401 تغییر قابل توجهی داشت، زیرا پولی که پس از حکومت امارت اسلامی در بانک‌ها سپرده شد، می‌توان آن را در هر زمان و به هر میزان از بانک برداشت کرد و پولی که قبل از حاکمیت امارت در بانک‌ها است، میزان برداشت آن را افزایش یافته است. هفتاد هزار افغانی در هفته و دو و نیم لک افغانی در ماه قابل ارسال است که نسبت به سال گذشته افزایش را نشان می‌دهد. با توجه به امنیت نسبی در سال 1402، جذب سرمایه گذاری خارجی افزایش یافته است. در سال 1402 سطح صادرات یک میلیارد و هشتصد و یازده میلیون دلار بوده که نسبت به سال 1401 خورشیدی در حدود 6 درصد کاهش را نشان می‌دهد. امارت اسلامی پس از کسب قدرت، سیاست خارجی اقتصاد محور را اعلام کرد و بر اساس همین سیاست در سال 1402 با کشورهای منطقه و جهان ارتباط برقرار کرد. در سال جاری روابط اقتصادی با ازبکستان و ترکمنستان تقویت شده است، جلسات متعددی با ترکمنستان برای راه اندازی مجدد پروژه تاپی برگزار گردیده است، مبادلات اقتصادی با ایران و چین نیز

شوي، د ټاپي او ټاپ پروژې د کارونو د بيا پيل لپاره له ترکمنستان سره څو ځلې ناستې شوي، له ايران او چين سره هم اقتصادي راکړه ورکړه زياته شوې او چينايي شرکتونو په افغانستان کې پانگونې ته زړه ښه کړې دي. په دې تحليلي راپور کې به همدغو اقتصادي مسایلو باندې تفصيلي او تحليلي بحث وکړو. په تعليمي ډگر کې ۱۴۰۲ ه.ل. کال بيا هم د نجونو لپاره ښه زيری نه درلود، په دې کال کې هم له شپږم پورته ټولگيو کې نجونو ته چې تعداد يې ۱،۴ ميليونو ته رسيږي، د تعليم اجازه ورنکړل شوه. همدارنگه د دغه کال په کانکور ازموينه کې نږدې څلور اتيا زره کسانو گډون کړی و او ترڅنگ د ازموينې ملي ادارې اعلان وکړ چې راتلونکې کې به د کانکور ازموينه تخصصي کوي او هر څوک به د خپل مسلک اړوند کانکور ازموينه ورکوي. په دغه کال کې د پوهنتونونو په تدريسي نصاب کې ځينې بدلونونه راغلي لکه د اسلامي ثقافت د مضمونو او کريډيټو ډېروال، همدارنگه د ښوونځيو په نصاب کې هم بدلونونه راغلي دي چې د هغې له ډلې د مدني زده کړو، فرهنگ او هنر مضمونه حذف شوي او اسلامي تعليماتو، قران کریم او کمپوټر مضمونو درسي ساعتونه اضافه شوي دي. همدارنگه په دې تحليلي راپور کې د افغانستان داخلي فرهنگي وضعیت باندې هم بحث شوی او د افغانستان او د سيمې هېوادونو سره يې په فرهنگي اړيکو هم رڼا اچول شوې ده. د دې ترڅنگ په دې راپور کې په لنډ ډول صحي برخه هم تحليل شوې او په ۱۴۰۲ ه.ل.	افزايش يافته و شرکت‌های چینی حاضر به سرمايه گذاری در افغانستان شده‌اند. در زمينه تعليم و تحصيل، سال 1402 هم‌چنان برای دختران خوب نبوده است، در اين سال يک ميليون و 400 هزار دختر در صنف ششم به بالا اجازه تحصيل نيافته‌اند. هم‌چنان نزديک به 84 هزار تن در کانکور عمومي امسال شرکت کردند و اداره ملی امتحانات اعلام کرد که در آینده آزمون کانکور تخصصی می‌شود و همه در آزمون کانکور مرتبط با حرفه خود شرکت می‌کنند. در اين سال تغييراتی در برنامه آموزشی دانشگاه‌ها از جمله افزايش دروس و کريديت‌های ثقافت اسلامی ايجاد شده است. هم‌چنان تغييراتی در برنامه درسی مکاتب نیز ايجاد شده است که مضامين تعليمات مدنی، فرهنگ و هنر از آن حذف شده و ساعات درسی مضامين تعليمات اسلامی، قران کریم و کمپيوتر اضافه شده است. پيرامون وضعیت فرهنگی در افغانستان بايد گفت که روابط فرهنگی اين کشور با کشورهای منطقه برجسته شده است. چنان‌چه سکتور صحت نیز دستاوردها و چالش‌هایی داشته است. به طور خلاصه، اين گزارش تحليلی در سه بخش عمده (سیاسی-امنیتی، اقتصادی و فرهنگی) نگارش و در هر بخش تحليلی از فعاليت‌های مرتبط ارائه شده است.

کال کې د اسلامي امارت له لوری په صحي برخه کې په لاسته راوړنو او ننگونو هم رڼا اچول شوې ده. لنډه دا چې دا تحلیلي راپور په درېیو لویو برخو (سیاسي-امنیتي، اقتصادي او فرهنگي) کې لیکل شوی دی او په هره برخه کې د اړونده فعالیتونو په اړه تحلیل هم وړاندې شوی دی.

اول: وضعیت سیاسی-امنیتی

در سال 1402 ه.ش وضعیت سیاسی-امنیتی افغانستان را از دو بعد بررسی کردیم، یکی بعد داخلی و دیگری پیرامون روابط امارت اسلامی با جهان و کشورهای منطقه است.

وضعیت سیاسی-امنیتی داخلی

ساختار نظام در کشور هنوز مشخص نشده است. نظام سیاسی بیشتر مربوط به عملکرد نظام حکومتی و ساختار و مکانیسم انتخاب مقامات حکومتی است و این سازوکار تنها از طریق قانون اساسی قابل توضیح است که امارت اسلامی هنوز قانون اساسی ایجاد نکرده تا ساختار نظام مشخص شود. تاکنون حکومت سرپرست است و امارت اسلامی نیز به این مشکل قانع است، اما مکانیسم زمان و چگونگی خلاصی حکومت و وزیران از سرپرستی هنوز مشخص نشده است. بناء یک چنین شرایطی امارت اسلامی را با دو مشکل مواجه کرده است:

اولاً: مردم در داخل کشور احساس بیگانگی می کنند زیرا تا زمانی که مردم در انتخاب مسئولین و تشکیل دولت شرکت نداشته باشند، مردم حکومت را از خود نمی دانند و بین مردم و دولت فاصله است.

ثانیاً: چنین شرایطی برای امارت اسلامی در سطح بین المللی مشکلاتی ایجاد کرده است، زیرا یکی از شرایط به رسمیت شناختن امارت اسلامی توسط دولت های دیگر، تشکیل حکومت همه شمول یا ایجاد حکومت به اراده مردم است.

لومړی: سیاسي-امنیتي وضعیت

په ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې که د افغانستان سیاسي-امنیتي وضعیت له دوه اړخونو مطالعه کوو، یو یې داخلي اړخ دی او بل یې د نړۍ او سیمې هېوادونو سره د اړیکو بحث دی، چې دلته لومړی په داخلي وضعیت لاند بحث کوو.

داخلي سیاسي-امنیتي وضعیت

په داخل د هېواد کې لا هم د نظام بڼه مشخصه شوې نه ده. سیاسي نظام تر ډېره د حکومتي سیستم د چلونې او د حکومتي چارواکو د ټاکنې بڼې او میکانیزم پورې تړلی دی او دا میکانیزم یوازې د اساسي قانون له لارې ټاکل کېدای شي او لا تراوسه پورې اسلامي امارت اساسي قانون نه دی رامنځته کړی، تر څو د نظام بڼه په کې مشخصه شي. لا تراوسه حکومت سرپرست دی او اسلامي امارت هم په دې قانع دی، خو دا چې حکومت او وزیران به کله او په کوم ډول له سرپرستي خلاصیږي دا میکانیزم هم لا تراوسه نه دی تعریف شوی. دې ډول حالاتو اسلامي امارت له دوه ستونزو سره مخامخ کړی دی:

لومړی، په داخل د هېواد کې ولس د بېگانګې احساس کوي ځکه تر څو چې د چارواکو او حکومت په ټاکنه کې ولس ونډه ونلري هغه حکومت ولس خپل حکومت نه گڼي او دلته د ولس او حکومت ترمنځ واټن رامنځته کېږي.

دویم، دا ډول حالات په نړیواله کچه هم اسلامي امارت ته ستونزې پیدا کړي دي ځکه د نورو دولتونو له لوري د

د ساختار سیاسي تغیری که ایجاد شده این است که امیرالمؤمنین در تمام ولایت‌ها شورای علما ایجاد کرده است. این شورای ولایتی مستقیماً در برابر امیرالمؤمنین مسؤوول بوده و صلاحیت نظارت و ارزیابی تمام فعالیت‌های ولایتی را داشته و در این مورد به امیر المؤمنین گزارش می‌دهد.

تغییر جدید دیگری در ساختار حقوقی نظام در مراحل اجرای قوانین رخ داده است. بر اساس فرمان امیرالمؤمنین اولین پیش نویس قانون توسط ارگان ذی ربط نوشته شود، بعداً به وزارت عدلیه برای تخریج فقهی ارسال شود، سپس کمیسیون دیگری برای نهایی شدن آن ایجاد شده و در اخیر به امیرالمؤمنین ارسال شود که با مراحل اجرای قانون در نظام جمهوری بسیار فرق دارد.

موضوع مهم دیگری که یکی از وظایف مهم دولت به شمار می‌رود این است که حقوق و تکالیف شهروندان را مشخص کند و آنها را با مردم در میان بگذارد که کدام اعمال حق مردم و کدام یک واجب است که مردم براساس آن عمل کنند که در سایر دولت‌ها توسط قانون اساسی مشخص می‌شود. در این بخش نیز امارت اسلامی در سال 1402 ه.ش نتوانست که از طریق یک سند حقوقی تکالیف شهروندان را مشخص کند و همین امر باعث شد که مردم در نگرانی به سر ببرند، زیرا مردم نمی‌دانند چه کاری درست است و از انجام چه کاری اجتناب نمایند.

آزادی بیان، پاسخگویی حکومت، آزادی مذهبی، حق زنان برای کار و تحصیل؛ اینها از جمله حقوقی است

رسمیت پېژندنې یو شرط د ټولشموله او یا هم د ولس په خوښه د حکومت رامنځته کېدل دي.

په سیاسي ساختار کې یو بدلون رامنځته شوی او هغه دا چې د امیرالمؤمنین له لوري په ټولو ولایتونو کې د علماوو شوراګانې رامنځته شوي دي، دغه ولایتي شورا په مستقیم ډول امیرالمؤمنین ته مسؤله ده او په ولایت کې د ولایتي ادارې له ټولو کارونو د څارنې او ارزیابۍ واک لري او د هغې په اړه امیرالمؤمنین ته راپور ورکوي. د نظام په حقوقي ساختار کې نوی بدلون د قوانینو د انفاذ په مرحلو کې رامنځته شوی دی. د امیرالمؤمنین د فرمان پر بنسټ د قانون لومړۍ باید یوه مسوده د اړوندې ادارې له لوري ولیکل شي، بیا عدلیې وزارت ته د فقهي تخریج لپاره ولېږل شي، بیا یې ورته بل کمیسیون رامنځته کړی چې هغه یې نهایی کړي او بیا امیرالمؤمنین ته د توشیح لپاره ولېږل شي، چې د جمهوري نظام د قوانین د انفاذ له مرحلو سره ډېر توپیر لري.

بله مهمه موضوع چې د حکومت یو له مهمو مسؤلیتونو څخه ګڼل کېږي هغه د اتباع د حقوقو او وجایبو مشخصول او له ولس سره شریکول دي او دا چاره نور حکومتونه د اساسي قانون له لارې ترسره کوي، یعنې د اساسي قانون په موادو کې مشخص وي چې کومې کړنې د ولس حق او کومې یې وجیبې دي او ولس هماغو موادو ته په کتو عمل کوي. اسلامي امارت په ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې هم ونه توانېده چې د اتباعو حقوق او وجایب د یو سند له لارې مشخص کړي او دا د دې لامل شوي چې ولس په ویره کې پاتې شي، ځکه

که تاهنوز ګنگ است و در هیچ قانونی به عنوان یک حق اساسی تأیید نشده است و تا زمانی که حقوق و تکالیف مردم مشخص نشود، مردم در هراس هستند و شاید هر حقوق مسلمی توسط مردم مانند یک عمل غیرقانونی تلقی شود که خود باعث افزایش فاصله بین حکومت و مردم می شود.

در بخش امنیتی با وجود اینکه حوادث امنیتی در سال 1402 خورشیدی نسبت به سال 1401 کاهش یافته است، با آنهم در این سال نزدیک به 10 حمله انتحاری در بغلان، بدخشان، بلخ و کابل صورت گرفت که در آن 56 نفر کشته و بیش از 140 نفر زخمی شدند.

در این حملات، دو حمله بر وزارت امور خارجه، یک حمله انتحاری در نزدیکی ولایت بلخ که در آن محمد داود مزمل والی این ولایت نیز زخمی شده است، حمله به سرپرست ولایت بدخشان که در آن جان خود را از دست داده است، در پلخمري حمله به تکیه خانه امام زمان، حمله به مرکز فرهنگي تبیان در مزارشريف و دو حمله دیگر در منطقه دشت برچی کابل که داعش مسئولیت آن را بر عهده گرفت.¹

روابط سیاسی با کشورهای جهان و منطقه و

نگرانی‌های امنیتی

در سال 1402 ه.ش امارت اسلامی در طول سال به طرق مختلف با کشورهای منطقه و جهان روابط سیاسی برقرار کرده و سعی در به رسمیت شناختن و تعامل رسمی و سیاسی با کشورهای منطقه و جهان داشته است.

ولس نه پوهېږي چې کوم کار حق دی چې ترسره یې کړي او کوم جرم دی چې ترې ډډه وکړي. د وینا ازادې، په حکومت د محاسبې په موخه نقد، مذهبي ازادۍ، د بنځو د کار او تعلیم حق. دا هغه حقوق دي چې لا تراوسه گونگ دي او د یو بنسټیز حق په توگه په یو قانون کې نه دي تایید شوي او تر څو چې د ولس حقوق او وجایب مشخص نشي، تر هغې به ولس په ویره کې وي او هر مسلم حق به ورته غیرقانوني کړنه ښکاري او دا کار د حکومت او ولس ترمنځ واټن زیاتوي.

په امنیتي برخه کې سره له دې چې د ۱۴۰۱ ز. کال په پرتله په ۱۴۰۲ ز. کال کې امنیتي پېښې کمې شوي دي، خو بیا هم په دغه کال کې نږدې ۱۰ ځانمرگي بریدونه په بغلان، بدخشان، بلخ او کابل کې ترسره شوي دي چې په کې ۵۶ کسان مړه او له ۱۴۰ څخه زیات کسان زخمیان شوي دي.

په دې بریدونه کې پر بهرنیو چارو وزارت دوه بریدونه، بلخ ولایت مقام ته نږدې یو ځانمرگي برید چې والي محمد داود مزمل هم په کې ټپي شوی و، د بدخشان ولایت پر سرپرست والي برید چې نوموړي په کې خپل ژوند له لاسه ورکړ، په پلخمرې کې د امام زمان پر تکیه خانه برید، په مزارشريف کې پر تبيان کلتوري مرکز برید او د کابل په دشت برچي سیمه دوه بریدونه چې داعش یې مسؤلیت اخیستی، شامل دي.⁷⁰

د نړۍ او سیمې له هېوادونو سره سیاسي اړیکې

او امنیتي اندېښنې

په ۱۴۰۲ هـ.ل. کال کې اسلامي امارت د نړۍ او سیمې له هېوادونو سره په بېلابېل ډول سیاسي اړیکې

امارت اسلامی سیاست خارجی خود را برای روابط و تعامل با کشورهای منطقه و جهان بر اساس بی طرفی، توازن و عدم مداخله در امور داخلی سایر کشورها تعیین کرده و همچنین به دیگران اطمینان داده است که از خاکش علیه هیچ کشوری استفاده نخواهد شد. امارت اسلامی از جامعه بین المللی به ویژه ایالات متحده آمریکا می خواهد که دارایی های بانک مرکزی افغانستان را آزاد کند، محدودیت ها را برای رهبران آنها برداشته و آنها را به رسمیت بشناسد، اما از طرف دیگر کشورهای جهان بر حقوق بشر، آشتی ملی، مبارزه با تروریسم، تشکیل دولت فراگیر و برخی مطالبات دیگر پا فشاری می کنند و نگرانی های امنیتی نیز دارند، اما در یک سال گذشته هیچ اقدامی عملی از سوی طرفین در این زمینه انجام نشده است، با آنهم نرمش و تعامل صورت گرفته است.

امارت اسلامی با کشورهای جهان و منطقه روابط سیاسی و اقتصادی دارد، اما چرا امارت اسلامی را رسماً به رسمیت نمی شناسند؟ در این زمینه سه مشکل وجود دارد یکی از آنها نگرانی های امنیتی است که این کشورها تا کنون نسبت به آن مطمئن نیستند. دوم، تشکیل دولت فراگیر یا ایجاد روندی و نحوه ای که مردم با میل خود حکومت را انتخاب کنند. و سوم برخی کشورها به ویژه ایالات متحده امریکا مشکل فکری دارد و آن این است که می خواهد مبنای نظام باید جمهوری باشد نه امارت اسلامی.

مشارکت و تعامل دوجانبه میان امارت اسلامی و

چین

نیولې دي او هڅه یې کړې چې د اسلامي امارت د رسمیت پېژندنې او د سیمې او نړۍ د هېوادونو سره سیاسي تعامل رامنځته کړي. اسلامي امارت د نړۍ او سیمې د هېوادونو سره د اړیکو او تعامل لپاره خپل بهرنی سیاست بېطرفه، متوازن او د نورو هېوادونو په کورنیو چارو کې د نه لاسوهنې پر بنسټ ترتیب کړی دی او همدارنګه هر وخت یې د سیمې او نړۍ هېوادونو ته ډاډ ورکړی چې د دوی خاوره به د هغوی پر ضد نه کارول کېږي. اسلامي امارت له نړیوالو او په ځانګړي ډول له امریکا متحده ایالاتو غواړي چې د دوی د مرکزي بانک شتمنۍ دې ازادې کړي، د دوی پر مشرانو دې بندیزونه لرې کړي او دوی دې په رسمیت وپېژني، خو په مقابل کې د نړۍ هېوادونه پر بشري حقوقو، ملي پخلاينې، د تروریزم پر وړاندې مبارزه، ټولشموله حکومت او ځینې نورې غوښتنو ټینګار کوي او ترڅنګ امنیتي اندېښنې هم لري، خو په تېر کال کې دواړه لورو په دې برخه کې عملي اقدامونه نه دي پورته کړي، البته نرمښت او تعامل رامنځته شوی دی.	سال 1402 ه.ش برای روابط دوجانبه چین و امارات اسلامی بسیار مهم بود. در این سال دولت چین (ژائو زینگ) را رسماً به عنوان سفیر به افغانستان معرفی کرد² و امارت اسلامی بلال کریمی را به عنوان سفیر افغانستان در چین معرفی کرد³ که این امر پیشرفتی در زمینه روابط دیپلماتیک است و چین نخستین کشوری است که اعتبارنامه سفیر امارت اسلامی را به طور رسمی پذیرفت. چین تا هنوز رسماً امارت اسلامی را به رسمیت نشناخته است، اما از طریق روابط دوجانبه و پلاتفرم‌های چند جانبه با امارت اسلامی روابط نزدیکی داشته است و می‌توان گفت چین در میان سایر کشورها روابط سیاسی نزدیکی با امارت اسلامی دارد. در ماه ثور 1402 خورشیدی، افغانستان در پنجمین گفتگوی وزیران خارجه چین، افغانستان و پاکستان که در اسلام آباد برگزار شد، شرکت کرد و در این نشست، وضعیت اقتصادی افغانستان و امنیت منطقه‌ای را مورد بحث و بررسی قرار دادند.⁴
د نړۍ او سیمې هېوادونو سره اسلامي امارت سياسي او اقتصادي اړیکې لري، خو دا چې تراوسه یې اسلامي امارت ولې په رسمیت نه دی پېژندلی په دې اړه په کل کې درې ستونزې او د هېوادونو غوښتنې موجودې دي چې، یو امنیتي اندېښنې دي چې تراوسه پورې دغه هېوادونه په دې اړه ډاډه نه دي، دویم ټولشموله حکومت یا د داسې پروسیجر رامنځته کول چې ولس په خپله خوښه حکومت وټاکي او درېیم هم دا چې ځینې	تعامل و روابط نزدیک امارت اسلامی با چین فرصت‌هایی را برای امارت اسلامی در زمینه‌های سیاسی و اقتصادی فراهم می‌کند تا از تجربیات پیشرفته اقتصادی چین استفاده کرده و آنها را به سرمایه‌گذاری در افغانستان تشویق کند. همچنین از نظر امنیتی، چین نگران است که خاک افغانستان به پناهگاه مسلمانان اویغور و دیگر گروه‌هایی که علیه دولت چین فعال هستند تبدیل نشود، اما امارت اسلامی در این زمینه اطمینان داده

هېوادونه په ځانگړي ډول امریکا متحده ایالاتو فکري ستونزه لري او هغه دا چې هغوی له اسلامي امارت څخه غواړي چې نظام بڼه به مو باید اسلامي نظام نه وي بلکې جمهوري به وي.

د اسلامي امارت او چین دوه اړخیزه بنسکیتیا او

تعامل

۱۴۰۲ ه.ل. کال د چین او اسلامي امارت د دوه اړخیزو اړیکو لپاره ډېر مهم و. په دغه کال کې چین (Zhao Xing) د سفیر په توگه په رسمي ډول افغانستان ته راننوتل چې ۷۱ او اسلامي امارت هم بلال کریمي په رسمي ډول په چین کې د افغان سفیر په توگه معرفي کېږي چې ۷۲ دا د ډیپلوماتیکو اړیکو په برخه کې یو پرمختګ او چین لومړنی هېواد شو چې اسلامي امارت د سفیر باور لیک په رسمي ډول مني.

چین تراوسه اسلامي امارت په رسمیت نه دی پېژندلی، خو د دوه اړخیزو اړیکو او څو اړخیزو پلټنې فارمونو له لارې یې د اسلامي امارت سره نږدې اړیکې پاللې دي او کېدای شي ووايو چې چین د نورو هېوادونو په منځ کې د اسلامي امارت سره نږدې سیاسي اړیکې لري. د ۱۴۰۲ ه.ل کال د ثور په میاشت کې افغانستان د چین-افغانستان او پاکستان د بهرنیو چارو وزیرانو په پنځم ډيالوګ کې چې اسلام اباد کې ترسره شو گډون وکړ او په دې ناسته کې درې وارو هېوادونو د افغانستان په اقتصادي وضعیت او سیمه ییز امنیت بحثونه وکړل.⁷³

د چین سره د اسلامي امارت تعامل او نږدې اړیکې د اسلامي امارت لپاره په سیاسي او اقتصادي برخو کې

است که اجازه نخواهد داد که هیچ نوع افراد یا گروه‌هایی از خاک افغانستان منافع چین را تهدید کنند. بناء از روابط نزدیک کنونی به نظر پیداست که چین با نگرانی خاصی در زمینه امنیتی مواجه نیست.

مشارکت و تعامل امارت اسلامی با کشورهای

آسیای مرکزی

با آمدن امارت اسلامی نگرانی‌هایی در کشورهای آسیای میانه ایجاد شده است و این نگرانی‌ها بیشتر در مورد امنیت و کانال قوشتپه بود که 20 درصد آب رودخانه آمو را به افغانستان وارد می‌کند،⁵ اما در سال 1402 ه.ش از یک سو نگرانی برخی کشورها اندکی کاهش یافته و از سوی دیگر در سال جاری روابط با امارت اسلامی و کشورهای آسیای میانه به ویژه ازبکستان و ترکمنستان برقرار و همکاری در زمینه‌های مختلف نیز آغاز شده است.

در ماه سرطان سال 1402 ه.ش، افغانستان، پاکستان و ازبکستان نیز پروژه راه آهن را امضا کردند که سالانه 15 میلیون تن بار از طریق آن جابجا می‌شود و این پروژه تا سال 2027 تکمیل خواهد شد.⁶

همچنین روابط با تاجکستان در میان کشورهای آسیای مرکزی تا حدودی سرد بود؛ اما در اواخر سال 1402 ه.ش این روابط نیز به سمت بهبودی رفت زیرا بازارچه‌های مرزی در مناطق خاروق، درویز، ونج و بدخشان تاجیکستان بازگشایی شد. همچنین، تاجیکستان سال گذشته میزبان نشست گفتگوی امنیتی هرات بود⁷ و این روابط همچنان در حال بازسازی است.

ځينې فرصتونه برابرې، اسلامي امارت کولای شي دغه اړیکې د امریکا متحده ایالاتو پر وړاندې د فشار د یوې الې په توګه هم وکاروي او همدارنګه د چین د پرمختللي اقتصادي تجربو څخه هم ګټه پورته کړي او په داخل د افغانستان کې یې پانګونې ته هم وهڅوي.

همدارنګه په امنیتي برخه کې چین اندېښنه لري چې د افغانستان خاوره د ایغور مسلمانانو او نورې هغه ډلې چې د چین حکومت پر ضد فعالیت کوي پر پټنځای بدلې شي، خو اسلامي امارت په دې برخه کې ډاډ ورکړی چې د دوی خاوره به هیڅکله د چین پر ضد استعمال نشي او هېڅ ډول خلکو او ډلو ته به په خپل هېواد کې ځای ورنکړي چې هغه د چین ګټې ګواښي او د اوسنیو نږدې اړیکو داسې معلومېږي چې چین په امنیتي برخه کې تراوسه د کوم ځانګړي تشویش سره مخ نه دی.

د اسلامي امارت او مرکزي اسيا هېوادونو بنسټلتيا

او تعامل

د اسلامي امارت په راتګ سره د مرکزي اسيا هېوادونو سره په اوایلو کې ځينې اندېښنې موجودې وې او دا اندېښنې تر ډېره امنیتي او د قوشتپېي کانال په اړه چې د امو سیند ۲۰ سلنه اوبه یې افغانستان ته راګرځولې⁷⁴ وې، خو په تېر ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې له یوې خوا د ځینو هېوادونو اندېښنې یو څه راکمې شوې او له بلې خوا په دغه کال کې د اسلامي امارت او د مرکزي اسيا د هېوادونو په ځانګړي ډول ازبکستان او ترکمنستان سره اړیکې ورغول شوې او په بېلابېلو برخو کې همکارۍ هم پیل شوې.

همچنین دیدارهای نزدیک با ترکمنستان در خصوص اجرای پروژه تاپی و سایر همکاری‌ها انجام شده است. وزیر امور خارجه ترکمنستان به افغانستان سفر کرد و از همکاری امارت اسلامی در زمینه‌های مختلف اطمینان داد.

به طور خلاصه، در سال گذشته پیشرفت قابل توجهی در احیای روابط میان امارت اسلامی و آسیای مرکزی حاصل شد و روابط نزدیک با این کشورها از دو جنبه برای امارت اسلامی بسیار مهم است، یکی اینکه سه کشور این منطقه دارای مرز مشترک با افغانستان است و دوم آسیای مرکزی دارای ذخائر عظیم نفتی است که افغانستان به آن نیاز زیادی دارد و همکاری در این زمینه زمانی امکان پذیر است که روابط دوستانه بین آنها وجود داشته باشد.

نکته دیگر در مورد کشورهای آسیای میانه این است که سیاست خارجی این کشورها بیشتر تحت تأثیر روسیه است و روسیه به دلیل مشغله‌های امنیتی در اوکراین تلاش می‌کند روابط خود را با افغانستان از طریق آسیای مرکزی حفظ کند. اما در بخش امنیتی نگرانی روسیه و کشورهای آسیای میانه به طور کامل بر طرف نشده است، زیرا در سال 1402 جنرال انتولی سیدروف رئیس سازمان امنیت آسیای مرکزی گفت: تعداد داعش در افغانستان به 6500 نفر رسیده است. بیشتر آنها در ولایات بدخشان، کندز و تخار حضور دارند که ولایات نزدیک به تاجکستان هستند.⁸

از اینجا معلوم می‌شود که نگرانی‌های امنیتی کشورهای آسیای میانه و روسیه هنوز حل نشده است

د ۱۴۰۲ هـ.ل کال د سرطان میاشت کې افغانستان، پاکستان او ازبکستان د رېل پټلې پروژه هم لاسلیک کړه چې له لارې به یې په کالني ډول ۱۵ میلیونه ټنه کارگو ترسره شي او دا پروژه به تر ۲۰۲۷ کال پوره بشپړه شي.⁷⁵

همدارنگه د مرکزي اسيا د هېوادونو له ډلې د تاجکستان سره اړیکې یو څه سړې وې، خو په تېر ۱۴۰۲ هـ.ل. کال کې دغه اړیکې هم د رغېدو خوا ته لاړې ځکه سرحدی بازارونه د تاجکستان په خوروغ، دروبز، ونج او بدخشان سیمه کې بېرته پرانېستل شول.⁷⁶ همدارنگه تاجکستان په تېر کال کې د هرات امنیتي ډیالوگ غونډې کوربتوب هم وکړ⁷⁷ او دغه اړیکې لا د رغېدو په حال کې دي.

همدارنگه د ترکمنستان سره هم د ټاپي پروژې د تطبیق او نورو همکاریو په برخه کې نږدې لیدنې ترسره شوي دي، د ترکمنستان د بهرنیو چارو وزیر افغانستان ته سفر کړی او په بېلابېلو برخو کې یې اسلامي امارت د همکاری ډاډ ورکړی. لنډه دا چې تېر کال د اسلامي امارت او مرکزي اسيا د اړیکو د رغېدو په برخه کې د پام وړ پرمختگونه رامنځته شوي دي او اسلامي امارت لپاره د دغو هېوادونو سره نږدې اړیکې له دوه اړخونو ډېرې مهمې دي، یو دا چې د دې سیمې درې هېوادونه د افغانستان سره ګډه پوله لري او اکثره وخت سیاسي او امنیتي بې ثباتي د ګاونډ څخه راځي او دویم مرکزي اسيا د نفتو پراخې زېرمې لري چې افغانستان ورته ډېره اړتیا لري او په دې برخه کې همکاري هغه مهال شونې ده کله چې د دوی ترمنځ دوستانه اړیکې موجودې وي.

و برای اینکه امارت اسلامی با آسیای مرکزی و روسیه روابط نزدیک داشته باشد و از سوی این کشورها به رسمیت شناخته شود، باید به امنیت بیشتر توجه نموده با عملیات گسترده در ولایت‌های فوق داعش را در شمال نابود کند.

مشارکت و تعامل امارت اسلامی با پاکستان

پس از استقرار مجدد امارت اسلامی در افغانستان، روابط با پاکستان در ابتدا خوب بود، اما در سال 1402 روابط بین امارت اسلامی و پاکستان بدتر شد که دلیل اصلی آن چالش‌های امنیتی بود. پاکستان مدعی است که امارت اسلامی از تحریک طالبان پاکستان حمایت نموده و به افراد وابسته به این تحریک در افغانستان پناه می‌دهد. تحریک طالبان پاکستان در سال 1402 حملات خود را در پاکستان افزایش داد. بر اساس آمار رسمی، تنها در سال گذشته 300 حمله در خیبر پختونخوا انجام شد که بیشتر آنها به تحریک اسلامی طالبان پاکستان نسبت داده شده است. در همین حال پاکستان امارت اسلامی را به پناه دادن به جنبش طالبان پاکستانی در خاک خود متهم می‌کند،⁹ اما امارت اسلامی این اتهام را رد می‌کند. با این حال، پاکستان کشور همسایه افغانستان است و برای امنیت و ثبات سیاسی در افغانستان، لازم است روابط با پاکستان بهبود یابد و برای این منظور باید به نگرانی‌های امنیتی پاکستان پاسخ داد با شواهد ملموس به پاکستان ثابت شود که هیچ ارتباطی با تحریک اسلامی طالبان پاکستان ندارد و آنها هیچ پناهگاهی در افغانستان ندارند و اگر این نگرانی‌های

د مرکزی اسيا هېوادونو په اړه يو خبره بله هم د يادولو وړ ده چې د دغو هېوادونو بهرنی سياست تر ډېره له روسیې اغېزمن دی او روسیه په اوکراین کې د مصروفیت له امله هڅه کوي چې د مرکزی اسيا له لارې له افغانستان سره اړیکې وپالي، خو امنیتي برخه کې لا تراوسه هم په تمامه معنی د روسیې او مرکزی اسيا هېوادونو اندېښنې رفع شوي نه دي، ځکه په ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې د مرکزی اسيا د ټوليز امنیت سازمان مشر جنرال انتولي سیدروف ویلي: په افغانستان کې د داعش شمېر ۶۵۰۰ تنو ته رسېدلی چې زیات شمېر یې د تاجکستان ته نږدې بدخشان، کندز او تخار ولایتونو کې ځای پر ځای دي.⁷⁸

له دې معلومیږي چې د مرکزی اسيا او روسیې امنیتي لا تراوسه رفع شوي نه دي او د دې لپاره چې مرکزی اسيا او روسیې سره اسلامي امارت نږدې اړیکې ولري او دغه هېوادونه یې په رسمیت وپېژني باید امنیتي برخې ته ډېره پاملرونه وکړي او په پورته یادو شویو ولایتونو کې د پراخه عملیاتو له لارې په شمال کې داعش لمنځه یوسي.

د اسلامي امارت او پاکستان ښکېلتیا او تعامل

په افغانستان کې د اسلامي امارت له بیا واکمنېدو وروسته په اوایلو کې د پاکستان سره اړیکې ښې وې، خو ۱۴۰۲ ه.ل. کال د پاکستان سره د اسلامي امارت اړیکې یو څه خرابې شوې چې ستر لامل یې امنیتي ننگونې وې. پاکستان ادعا کړې چې اسلامي امارت په پاکستان کې د تحریک طالبان پاکستان څخه ملاتړ لري او په افغانستان کې پټنځایونه هم ورکوي. تحریک

امنیتی حل نشود، به رسمیت شناختن امارت اسلامي و بهبود روابط دشوار خواهد بود.

موضوع دیگري که در سال 1402 باعث وخامت روابط پاکستان و امارت اسلامی شد، تخلیه اجباری مهاجرین افغان توسط پاکستان بود. بر اساس اطلاعات دولت پاکستان، 4 میلیون پناهجوی افغان در این کشور زندگی می کنند که از این تعداد 2.3 میلیون پناهجو دارای مدارک مورد تایید دولت و 1.7 میلیون پناهجوی باقی مانده فاقد مدرک قانونی بوده و به شکل غیرقانونی زندگی می کنند. در ماه میزان 1402، دولت پاکستان اعلام کرد که تمامی مهاجرین غیرقانونی افغان تا پایان ماه اکتبر به کشورشان بازگردانده خواهند شد.¹⁰

و سپس این تصمیم را عملی کرد و مهاجران افغان را در سطح بالایی به افغانستان بازگرداند که وضعیت بحرانی مهاجران را در افغانستان ایجاد کرد و این نیز دلیل عمده ی برای وخامت روابط میان دو کشور بود. همچنین در سال 1402 چندین درگیری بین قوای پاکستان و امارت اسلامی در تورخم، سپین بولدک و دروازه های دیگر رخ داده که این درگیری ها بر روابط دو کشور نیز تأثیر منفی گذاشته است.

مشارکت و تعامل امارت اسلامی و ایران

در آخر سال 1402، تعامل امارت اسلامی و ایران بسیار زیاد بود. آنها سه موضوع عمده را با یکدیگر در میان گذاشته اند، یکی ایجاد اختلافات مرزی، دوم مسئله آوارگان و سومی مسئله آب. از زمان تأسیس مجدد امارت اسلامی تا پایان سال 1402، مقامات دو طرف 67

طالبان پاکستان په ۱۴۰۲ هـ.ل. کال کې په پاکستان کې خپل بریدونه زیات کړل، د رسمي شمېرو له مخې یوازې په تېر کال کې په خیبرپختونخواه کې ۳۰۰ حملې شوي چې اکثره یې د پاکستان د طالبانو اسلامي تحریک پر غاړه اخیستې دي.⁷⁹ او پاکستان پر اسلامي امارت تور پورې کوي چې دوی د پاکستان د طالبانو تحریک ته په خپله خاوره کې پټنځایونه ورکوي، اسلامي امارت دغه تورنه رد کړي، خو بیا یې هم پر سره اړیکې خرابې شوي دي، پاکستان د افغانستان گاونډي هېواد دی او په افغانستان کې امنیتي او سیاسي ثبات لپاره اړینه ده چې له پاکستان سره اړیکې ښې شي او د دې لپاره اړتیا ده چې د پاکستان امنیتي اندېښنو ته ځواب وویل شي او پاکستان ته په کره شواهدو دا ثابته کړي چې د پاکستان د طالبان له اسلامي تحریک سره هیڅ اړیکه نه لري او په افغانستان کې هیڅ پټنځای هم نه لري او که دا امنیتي اندېښنې رفع نشي، نو د اسلامي امارت په رسمیت پېژندل او د اړیکو ښه والی به له ستونزو سره مخامخ شي.

بله موضوع چې په ۱۴۰۲ هـ.ل. کال کې د پاکستان او اسلامي امارت د اړیکو د خرابېدو لامل شوه هغه د پاکستان له لوري په زوره د افغان مهاجرینو راوېستل و. د پاکستان حکومت د معلوماتو پر بنسټ په دغه هېواد کې ۴ میلیونه افغان کډوال اوسېږي چې له ډلې یې ۲،۳ میلیونه کډوال د حکومت له خوا تائید شوي اسناد لري او پاتې ۱،۷ میلیونه کډوال اسناد نه لري او ناقانونه اوسېږي. په ۱۴۰۲ هـ.ل. کال د میزان په میاشت کې د پاکستان حکومت اعلان وکړ چې ټول

بار با یکدیگر ملاقات و در مورد موضوعات مختلف گفتگو کرده اند،¹¹ اما به دلیل برخی شرایط بحرانی در گذشته اعتماد فی مابین ضعیف بود، اما در سال 1402 خورشیدی، امارات اسلامی و ایران توانستند اعتماد ایجاد کنند و روابط و همکاری‌ها را تقویت کنند.

سال گذشته بزرگترین گام در تقویت روابط دو کشور این بود که ایران سفارت افغانستان در تهران را به امارت اسلامی تحویل داد و دیپلمات‌های آنها را پذیرفت. دو کشور همچنین در مورد ایجاد مناطق ویژه اقتصادی به منظور تقویت تجارت و ترانزیت گفتگو کردند و به منظور تقویت همکاری‌ها در این مناطق، یک هیئت 30 نفره از امارت اسلامی به ریاست ملا عبدالغنی برادر از ایران دیدار کرد و قراردادهای بسیاری در تجارت، ترانزیت، حمل و نقل، زیرساخت‌ها، راه آهن و سایر زمینه‌ها امضا کرد.¹²

مشارکت و تعامل میان امارت اسلامی و هند

هند در سال 1402 به سیاست نظارت و انتظار خود علیه امارت اسلامی ادامه داد. این سیاست هند را صبر استراتژییک نیز می‌نامند. او پالیسی امارت اسلامی را مطالعه می‌کند و هر زمان که از سیاست‌های امارت اسلامی اطمینان حاصل شود، با امارت اسلامی تماس رسمی برقرار خواهد کرد.

از آنجایی که هند هنوز روابط رسمی با امارت اسلامی ندارد، از دو نوع دیپلماسی با امارت اسلامی استفاده می‌کند. یکی دیپلماسی بشر دوستانه و دیگری دیپلماسی منطقه‌ی. به عبارت دیگر، هند نمی‌خواهد برای مدت طولانی در افغانستان از صحنه خارج شود،

ناقانونه افغان کېدوال به د اکتوبر میاشتې تر پای پورې خپل هېواد ته ستنوي.⁸⁰ او بیا یې دغه پریکړه عملي کړه او په لوړه کچه یې افغان کېدوال افغانستان ته راستانه کړل چې په افغانستان کې د مهاجرینو یو بحراني حالت رامنځته شو او دا هم د اړیکو د خرابېدو یو ستر لامل و.

همدارنگه په ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې څو ځلې د پاکستان او اسلامي امارت ځواکونو ترمنځ په تورخم، سپین بولدک او نورو دروازو کې نښتې رامنځته شوي دي چې دې نښتو هم د دواړو هېوادونو پر اړیکو منفي اغېزې کړي دي.

د اسلامي امارت او ایران ښکېلتیا او تعامل

په تېر ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې اسلامي امارت او ایران ښکېلتیا ډېره زیاته وه. د دوی په دريو سترو مسایلو له یو او بل سره خبرې کړي دي، یو سرحدی شخړو رامنځته کېدل، دویم د کېدوال موضوع او دریم د اوبو موضوع. د اسلامي امارت د بیا واکمنېدو راهیسې تر ۱۴۰۲ ه.ل. کال تر پای پورې دواړو لوریو چارواکو نږدې ۶۷ ځلې له یو او بل سره لیدنې ترسره کړي دي⁸¹ او په دغو بېلابېلو موضوعاتو یې سره خبرې کړي دي، خو په اوایلو کې د یو څه بحراني حالاتو له امله اعتماد جوړونه کمزورې وه، خو په ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې اسلامي امارت او ایران وتوانېدل چې یو څه اعتماد جوړونه ترسره کړي او اړیکې او همکارۍ پیاوړې کړي. په تېر کال کې د دواړو هېوادونو د اړیکو د پیاوړتیا په برخه کې تر ټولو ستر گام دا و چې ایران په تهران کې افغان سفارت اسلامي امارت ته وسپاره او د دوی

به همین دلیل است که هر ازگاهی کمک‌های بشردوستانه ارائه می‌دهد، یا می‌خواهد از طریق دیپلماسی چندجانبه با امارت اسلامی در تعامل بماند. به دنبال این سیاست در سال 1402 در پنجمین نشست امنیتی چندجانبه که تحت نظارت روسیه در مسکو برگزار شد، شرکت کرد.

نماینده هند در این دیدار گفت: هند خواهان افغانستانی امن، باثبات و آرام است و کشورهای منطقه باید همکاری امنیتی و اطلاعاتی را علیه گروه‌های تروریستی برخاسته از افغانستان و منطقه مانند داعش، القاعده و غیره ایجاد کنند.¹³

هند نیز در نشست‌های سازمان شانگهای درباره افغانستان اظهاراتی داشته و تلاش کرده تا با کشورهای منطقه به یک موضوع مشترک در مورد افغانستان دست یابد.

مشخص است که هند تمام تلاش خود را می‌کند تا سیاست منطقه‌ای در مورد امارت اسلامی را در اولویت قرار دهد و در برقراری مستقیم روابط رسمی با امارت اسلامی احتیاط را به کار می‌گیرد.

همچنین هند همیشه از دیدگاه پاکستان به افغانستان نگاه می‌کند، زمانی که نفوذ پاکستان در افغانستان افزایش یافت و روابط آن با دولت افغانستان نزدیک شد، در همان سطح هند صحنه را ترک کرد و روابطش بدتر شد، به عنوان مثال: در جریان حمله اتحاد جماهیر شوروی به افغانستان زمانیکه پاکستان از مجاهدین حمایت کرد، هند در کنار اتحاد جماهیر شوروی ایستاد و زمانی که پاکستان طالبان را در دوره

ډیپلوماټان یې ومنل. دواړو هېوادونو د ځانگړو اقتصادي زونونو د رامنځته کېدو په سره هم سره خبرې وکړې تر څو سوداگري او ترانزیت یې له لارې پیاوړی شي او په همدغو برخو کې د همکاريو د لا پیاوړتیا په موخه د اسلامي امارت یو ۳۰ کسيز پلاوی چې مشري یې ملا عبدالغنی برادر کوله ایران ته سفر وکړ چې سوداگري، ترانزیت، ترانسپورت، زیربنا، ریل پټلې او نورو برخو کې یې گڼ هوکړه لیکونه لاسلیک کړل.⁸²

د اسلامي امارت او هند بنکېلتیا او تعامل

هند په ۱۴۰۲ هـ.ل. کال کې د اسلامي امارت پر وړاندې د څار او انتظار پالیسي (Watch and Wait Policy) ته ادامه ورکړه، د هند دې پالیسي ته ستراتیژیک صبر هم ویل کېږي یعنې هند د اسلامي امارت پالیسي مطالعه کوي او کله یې هم چې د اسلامي امارت د پالیسيو په اړه یې ډاډ ترلاسه کړ له هغې وروسته به له اسلامي امارت سره په رسمي ډول اړیکې ټینګوي.

دا چې هند له اسلامي امارت سره تراوسه رسمي اړیکې نه لري، نو د اسلامي امارت پر وړاندې له دوه ډوله ډیپلوماسۍ څخه کار اخلي چې یو یې د بشري مرستو ډیپلوماسي ده او بله سیمه بیزه ډیپلوماسي ده، یعنې هند نه غواړي چې د افغانستان په قضیه کې بېخي له صحنې بهر پاتې شي له همدې امله وخت نا وخت بشري مرستې کوي او یا هم د څو اړخیز ډیپلوماسۍ له لارې یعنې د سیمه ییزو او نړیوالو غونډو له لارې غواړي اسلامي امارت سره بنکېل پاتې شي، د همدې سیاست په تعقیب یې په ۱۴۰۲ هـ.ل. کال کې د روسیې په

اول به عنوان امارت اسلامی به رسمیت شناخت، هند به طور کامل روابط خود با افغانستان را قطع کرد و بعد در جمهوری که روابط هند با افغانستان نزدیک شد، روابط دولت افغانستان با پاکستان بد بود.

در سال 1402 عده‌ی از سران امارت اسلامی از کشورهای مختلف دیدن کردند و در زمینه‌های مختلف با آنها گفتگو کردند، از جمله: در 15 ثور، وزیر امور خارجه امیرخان متقی به پاکستان سفر کرد، در 18 سرطان، امیرخان متقی به قطر و در شانزدهم میزان به ترکیه سفر کرد، دوازدهم عقرب ملا عبدالغنی برادر به ایران و در یازدهم قوس امیرخان متقی نیز به ایران سفر کرد. این سفرها به خودی خود منجر به تقویت روابط سیاسی می‌شود و موقعیت سیاسی امارت اسلامی برای این کشورها روشن می‌شود و هرچه گفتگوها بیشتر شود، نگرانی‌ها برطرف می‌شود و این رابطه به همکاری نزدیک و نزدیکتر می‌شود.

دوم: وضعیت اقتصادی

وضعیت اقتصادی افغانستان را می‌توان از چند لحاظ مانند عواید داخلی، درآمد سرانه، تورم، وضعیت ارزی، سیستم بانکی، جلب سرمایه‌گذاری‌های خارجی و صادرات و واردات مورد بررسی قرار داد:

عواید داخلی: هرچند هنوز آمار رسمی از مقدار عواید داخلی در سال مالی ۱۴۰۲ از سوی منابع داخلی منتشر نشده و وزارت مالیه امارت اسلامی صرفاً در گزارشی کلی سال گذشته را به لحاظ عواید چنین پرده‌ستارده خوانده است. «با وجود یک سلسله محدودیت‌های مالی خارجی بر کشور، اما باز هم طبق پلان مالی، سال مالی (۱۴۰۲) از لحاظ مالی و اقتصادی یک سال پر از دستاوردها و موفق در سطح ملی بود. در سال مالی (۱۴۰۲ ه.ش) عواید ملی به طور شفاف توسط وزارت مالیه جمع‌آوری شد، هدف عوایدی تعیین شده موفقانه به دست آمد، بودجه ملی به طور مؤثر مدیریت شد، تمام مصارف عادی و انکشافی نظام که نسبت به سال گذشته بیشتر بود، در وقت معین آن اجراء گردید، این در حالیست که یک سلسله پروژه‌های مهم اقتصادی توسط بودجه ملی عملی گردید، تجارت توسعه یافت، در صادرات انجام شده از کشور افزایش چشمگیری به میان آمد و در کل وضعیت اقتصادی کشور نسبت به سال گذشته بهبود یافت. در مجموع سال مالی (۱۴۰۲) از نظر مدیریت مالی و تقویت اقتصادی در سطح ملی نسبت به سال قبل پر از دستاوردها و پیشرفت‌ها بوده، که از تجارب مفید آن در بخش‌های مختلف جهت تقویت بیشتر

کورتوب د افغانستان په تړاو په پنځمه څو اړخیزه امنیتي غونډه چې په مسکو کې وشوه، گډون وکړ. په دې غونډه کې د هند استازي وویل: هند د خوندي، باثباته او سوله ییز افغانستان غوښتونکی دی او د سیمې هېوادونه باید له افغانستان او سیمې څخه د راپورته کېدونکو تروریستي ډلو لکه داعش، القاعده او نورو پر وړاندې امنیتي او استخباراتي همکاري رامنځته کړي.⁸³

همدرانگه هند د شانگهای سازمان غونډو کې هم د افغانستان په اړه څرگندونې کړې او هڅه یې کړې ترڅو د سیمې هېوادونو سره د افغانستان په اړه یو گډ دریځ ته ورسېږي.

له دې معلومېږي چې هند د اسلامي امارت په اړه تر ډیره هڅه کوي چې سیمه ییزه پالیسي مخکې یوسي او په مستقیم ډول د اسلامي امارت سره د رسمي اړیکو ټینګولو کې له احتیاط څخه کار اخلي.

همدرانگه هند تل افغانستان ته د پاکستان له زاویې گوري کله چې هم په افغانستان کې د پاکستان نفوذ ډیر شوی او اړیکې یې له افغان دولت سره نږدې شوي په هماغه کچه هند له صحنې وتلی او اړیکې یې خرابې شوي دي، د بېلګې په ډول: د شوروي اتحاد د یرغل پرمهال کله چې پاکستان له مجاهدینو ملاتړ کاوه، نو هند له شوروي اتحاد سره ودرېده او کله چې اسلامي امارت په لومړۍ دوره کې پاکستان طالبان په رسمیت وپېژندل، هند په هماغه کچه په مکمل ډول اړیکې پرېکړې او بیا په جمهوریت کې کله چې د هند اړیکې

له افغانستان سره نږدې شوې بيا د پاکستان سره د
افغان دولت اړیکې خرابې وې.
په ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې د اسلامي امارت ځينو مشرانو
بېلابېلو هېوادونو ته سفرونه کړي دي او له هغوی سره
یې په بېلابېلو برخو کې خبرې کړي دي لکه: د ثور پر
۱۵ مه نېټه د بهرنیو چارو وزیرامیرخان متقي پاکستان
ته سفر وکړ، د سرطان پر ۱۸ مه نېټه امیرخان متقي قطر
ته سفر وکړ؛ د میزان پر ۱۶ مه نېټه امیر خان متقي
ترکیې ته سفر وکړ، د عقرب پر ۱۲ مه نېټه ملا عبدالغني
برادر ایران ته سفر وکړ او د قوس پر ۱۱ مه نېټه امیرخان
متقي ایران ته سفر وکړ. چې دا سفرونه په خپل ذات
کې د سیاسي اړیکو د پیاوړتیا لامل کېږي او دغو
هېوادونو ته د اسلامي امارت سیاسي دریځ روښانه
کېږي او څومره چې ډیالوگونه ترسره کېږي په هماغه
کچه اندېښنې رفع کېږي او د اړیکو د نږدې کېدو او
همکارۍ ته لار هوارېږي.

اقتصاد ملی در سال مالی (۱۴۰۳) استفاده خواهد
شد.¹⁴ در کنار این گزارشی که بانک جهانی ارائه کرده
است عواید داخلی ده ماهه یعنی از ماه مارچ ۲۰۲۳
الی جنوری سال ۲۰۲۴ ملادی به ۱۷۱ میلیارد افغانی
رسید که ۵٫۷ درصد نسبت به میزان مشابه در سال
گذشته افزایش را نشان می‌دهد که از این میان عواید
گمرکات ۵۴ درصد را تشکیل می‌دهد.¹⁵

درآمد سرانه: بر اساس گزارش دفتر برنامه انکشافی
ملل متحد رشد تولید ناخالص داخلی واقعی را
۱۳ درصد در سال ۲۰۲۳ سنجیده و ۰٫۴ درصد در
سال ۲۰۲۴ پیش بینی کرده است. اما تولید نا
خالص داخلی سرانه طبق که تخمین زده میشود
از ۳۵۹ دالر در سال ۲۰۲۲ به ۳۴۵ دالر در سال
۲۰۲۴ کاهش می‌یابد. به گفته این سازمان، این
وضعیت افغان‌ها را با مشکلات سخت‌تری مواجه
خواهد کرد. این دفتر افزوده است که به دلیل
سیاست‌های سختگیرانه‌ی حکومت سرپرست در قبال
زنان، کمک‌های بین‌المللی کاهش یافته است؛ امری
که دورنمای اقتصادی افغانستان را توأم با مشکلات
جدی پیش‌بینی می‌کند.¹⁶ بحث متناقضی که می‌باید
ذکر شود این است که در حالیکه درآمد سرانه که
تقسیم تولید ناخالص داخلی به دست می‌آید کم بوده
ولی برعکس عواید داخلی افزایش را نشان می‌دهد. در
پاسخ باید گفت که علت افزایش عواید دولت جمع‌آوری
مالیات به‌طور شفاف است. در این زمینه گزارش‌های
بسیاری وجود دارد که نشان می‌دهد که پس از رویکار
شدن امارت اسلامی تلاش‌های برای مدیریت سالم

دویم: د اقتصادي وضعیت خپرنه

د افغانستان اقتصادي وضعیت له څو اړخونو لکه کورني عواید، د سپري سر عاید، انفلاسیون، د اسعارو وضعیت، بانکي سیستم، د بهرنی پانګونې جذب، صادرات او واردات څخه تحلیل کیدای شي:

الف- داخلي عواید: که څه هم په ۱۴۰۲ ه.ل. مالي کال کې د داخلي عوایدو د اندازې رسمي احصایې د داخلي سرچینو له خوا نه دي خپرې شوي، خو د اسلامي امارت د ماليې وزارت تېر کال د عوایدو له اړخه یو بريالی کال بللی دی. عمومي راپور «سره له دې چې په هېواد کې یو لږ بهرني مالي محدودیتونه موجود وو، خو بیا هم د مالي پلان له مخې (۱۴۰۲) مالي کال په ملي کچه له مالي او اقتصادي پلوه له لاسته راوړنو ډک کال و. په (۱۴۰۲ هجري لمريز) مالي کال کې د ماليې وزارت له خوا ملي عواید په شفافه توګه راټول شول، د عوایدو ټاکل شوی هدف په بريالیتوب سره ترلاسه شو، ملي بودیجه په مؤثره توګه مدیریت شوه، د نظام ټول عادي او پراختیایي لګښتونه چې د تېر کال په پرتله زیات وو په ټاکلي وخت اجراء شول. دا په داسې حال کې ده چې د ملي بودیجې له لارې یو لږ مهمې اقتصادي پروژې پلي شوې، سوداګری وده کړې، له هېواد څخه په صادراتو کې د پام وړ زیاتوالی راغلی او د هېواد په تولید ډول اقتصادي وضعیت د تېر کال په پرتله ښه شوی دی. په تولید ډول (۱۴۰۳) مالي کال د تېر کال په پرتله په ملي کچه د مالي مدیریت او اقتصادي پیاوړتیا له اړخه له لاسته راوړنو او پرمختګونو ډک و⁸⁴، چې په دغه مالي کال کې د ملي اقتصاد د لا

جمع‌آوری عواید دولت از تمام منابع مالیاتی صورت گرفته و در این زمینه در مقایسه با حکومت گذشته امارت اسلامی بسیار موفق عمل نموده است. بنابراین افزایش عواید دولت بیشتر از هر چیز ناشی از جمع‌آوری مالیات می‌باشد که حتی امارت اسلامی توانسته باقی‌داری‌های مالیاتی سال‌های پیش را اخذ نماید.

تورم: در سال مالی ۱۴۰۲ نرخ تورم به طور قابل ملاحظه‌ای در افغانستان کاهش داشت. در این زمینه آخرین گزارشی که بانک جهانی ارائه کرده است، نرخ تورم در افغانستان در ماه جنوری سال ۲۰۲۴ میلادی رکود قابل توجهی را تجربه کرده و به منفی ۱۰٫۲- درصد رسیده است که عمدتاً به دلیل کاهش قابل ملاحظه قیمت‌های مواد خوراکی و غیر خوراکی رخ داده است. علاوه بر این، تورم اصلی نیز در محدوده منفی قرار گرفته و نرخ منفی ۶٫۵ درصدی را ثبت کرده است.¹⁷ نکته قابل ذکر این زمینه این است که باوجود افزایش ارزش پول افغانی که در ادامه به آن پرداخته می‌شود، قیمت‌ها متناسب با آن خیلی کاهش نداشته است. از علل این امر می‌توان به مواردی چون نرخ‌بالای انتقالات کالاها از بندرها تا مراکز توزیع در شهرها به‌خصوص کابل که ناشی از خرابی شاهراه‌ها است، افزایش جهانی قیمت‌ها (به‌خصوص متأثر از جنگ روسیه و اوکراین) و... اشاره کرد.

وضعیت ارزی: وضعیت افغانی در برابر ارزهای خارجی در سال گذشته افزایش زیادی را تجربه کرد. مطابق به گزارش بانک جهانی باوجود کسر تجاری رو به رشد

پیاورتیا په موخه په بېلابېلو برخو کې له گټورو تجربو څخه کار واخیستل شو. د نړیوال بانک د راپور پر بنسټ د ۲۰۲۳ کال له مارچ څخه د ۲۰۲۴ کال تر جنوري پورې د لسو میاشتو کورني عواید ۱۷۱ میلیارده افغانیو ته رسېدلي چې د تېر کال د همدې پیسو په پرتله ۵،۷ سلنه زیاتوالی ښيي چې له دې ډلې د گمرکونو عواید ۵۴ سلنه تشکیلوي.⁸⁵ ب- د سړي سر عاید: د ملگرو ملتونو د پراختیایي پروگرام د راپور له مخې، د اصلي ناخالص کورني تولید وده په ۲۰۲۳ کې ۱.۳ سلنه او په ۲۰۲۴ کې ۰.۴ سلنه اندازه شوې. خو اټکل کېږي چې د سړي سر ناخالص کورني تولید به په ۲۰۲۲ کې له ۳۵۹ ډالرو څخه په ۲۰۲۴ کې ۳۴۵ ډالرو ته راټیټ شي. د دغه سازمان په وینا دا وضعیت به افغانان له زیاتو سختو ستونزو سره مخامخ کړي. دغه دفتر زیاته کړه چې د ښځو په وړاندې د سرپرست حکومت د سختو سیاستونو له امله نړیوالې مرستې کمې شوې دي. دا وړاندوینه د افغانستان اقتصادي امکانات له جدي ستونزو سره مخ کوي.⁸⁶ د یو متناقض بحث په توگه باید یادونه وشي چې په داسې حال کې چې د سړي سر عاید چې د تقسیم له لارې یې داخلي ناخالص تولید په لاس راځي، کم و، خو برعکس داخلي عوایدو کې زیاتوالی راغلی. په ځواب کې باید وویل شي چې د دولت د عوایدو د زیاتوالي لامل د مالیاتو شفاف راتلول دي. په دې برخه کې ډېر داسې راپورونه شته چې ښيي د اسلامي امارت له رامنځته کېدو وروسته د دولت له ټولو مالیاتي سرچینو څخه د دولت د عوایدو د راتلولو چارې په سالم ډول	تجارت افغانستان، افغانی در برابر چندین ارز اصلی خارجی افزایش چشمگیری داشت. در برابر دالر امریکای ۲۷.۱ درصد، در برابر یورو ۲۳.۴ درصد، در برابر یوان چین ۲۳.۰ درصد، در برابر روپیه هند ۲۵.۷ درصد، در برابر روپیه پاکستان ۴۲.۱ درصد و در برابر تومان ایرانی ۶۰ درصد افزایش داشت. در گزارش آمده است که علت اصلی ثابت نگهداری ارزش پول افغانی در برابر ارزهای دیگر، لیلامهای مکرر دالر توسط بانک مرکزی افغانستان است که برای تقویت افغانی انجام شد.¹⁸ هکذا سرازیر شدن میلیونها دالر حواله‌های شخصی و کمک‌های سازمان‌های بین‌المللی را نیز می‌توان در کاهش ارزهای خارجی در مقابل افغانی مؤثر دانست. سیستم بانکی: پس از سقوط حکومت گذشته سیستم بانکی در افغانستان یکی از بخش‌هایی بود که به دلیل تحریم‌ها به شدت دچار اختلال شده در وضعیت بدی قرار گرفت. در حقیقت از مشکلات عمده‌ای که در حال حاضر اقتصاد افغانستان را به چالش عمده مواجه کرده، تحریم‌هایی است که سیستم بانکی افغانستان را شدیداً تحت فشار قرار داده است. به دلیلی که بیان شد سیستم بانکی افغانستان به طرف فروپاشی پیش رفت و مردم سراسیمه به دنبال بیرون کشیدن سپرده‌های خود از بانک‌ها شدند. در این زمینه امارت اسلامی توانست با تدبیر سیستم بانکی افغانستان را طوری مدیریت کند که در سال گذشته سیستم بانکی نه تنها که از وضعیت بحرانی نجات یافت بلکه در وضعیت قناعت‌بخشی قرار گرفت. طوری که در

ترسره شوي او په دې برخه کې د تېر حکومت په پرتله ډېر ښه والی راغلی دی. اسلامي امارت ډیر بریالی دی. له همدې امله د دولت د عوایدو زیاتوالی د مالیاتو د ټولولو له امله تر بل هر څه زیات دی چې آن اسلامي امارت د تیرو کلونو د مالیاتو د بیلابند په راتولولو توانیدلی دی.

ج- انفلاسیون: په 1402 مالي کال کې په افغانستان کې د انفلاسیون کچه د پام وړ کمه شوې. په دې برخه کې د نړیوال بانک وروستی راپور وايي: په افغانستان کې د انفلاسیون کچه د 2024 کال په جنوري کې د پام وړ کمښت تجربه کړی او منفي 10.2٪ ته ورسیده چې په عمده توګه د خوراکي او غیر خوراکي توکو په بيو کې د پام وړ کمښت له امله و. سربیره پردې، اصلي انفلاسیون هم منفي دی او د 6.5٪ منفي کچه یې ثبت کړې.⁸⁷ په دې برخه کې د پام وړ ټکی دا دی چې د افغانیو د ارزښت له لوړېدو سره سره چې په دې اړه به نور بحث وشي، بیې د هغې په تناسب ډېر نه دي راتیټې شوې. د دې د نورو لاملونو ترڅنګ ویلی شو چې، د لویو لارو د خرابېدو له امله له بندرونو څخه ښارونو او په ځانګړي توګه کابل کې د توزیع مرکزونو ته د توکو د لیږد بیه لوړه شوې، د نرخونو نړیوال لوړوالی (په ځانګړي توګه د روسیې او اوکراین د جګړې له امله دغه بیه لوړې شوې). او...

د- د اسعارو وضعیت: په تېر کال کې د بهرنیو اسعارو پر وړاندې د افغانیو وضعیت د پام وړ ښه شوی دی. د نړیوال بانک د راپور له مخې، د افغانستان د سوداګرۍ د کسر له زیاتېدو سره بیا هم د افغانیو بیه د څو سترو

سال گذشته خدمات بانکی در سراسر افغانستان بهتر شد، مقدار برداشت پول از بانکها افزایش یافته طوریکه مشتریان میتوانند سپردههای بانکی که بعد از روی کار آمدن امارت اسلامی به میان آمده را بدون کدام محدودیت برداشت و انتقال دهند و سپردههای مربوط به دوره پیش از تحولات سیاسی 2021 را بصورت هفته وار تا 1000 دالر و 70000 افغانی و بصورت ماهوار تا 3000 دالر و 250000 افغانی برداشت و در صورت موجودیت اسناد میتوانند مبالغ بیشتری را از طریق انتقالات بین البانکی انتقال نمایند. سیستم تادیات بین البانکی دوباره فعال گردید و اعتماد مردم به بانکها نسبتاً دوباره افزایش یافته است با این وجود سکتور بانکی با مشکلات عدیده‌ای چون بلا تکلیفی و نبود استراتیژی مشخص برای تبدیلی سیستم بانکی کشور از ربوی یا عنعنوی به بانکداری اسلامی، موجودیت محدودیت بالای برداشتها و انتقال سپردههای مربوط به دوره جمهوریت، انجماد ذخایر ارزی بانک مرکزی افغانستان در آمریکا، محدودیت بالای انتقالات پولی از خارج به داخل کشور و برعکس، کاهش میزان تمویلات و کاهش عواید بانکها از درک عواید اصلی آن چون سرمایه‌گذاریها و تمویلات.

جلب سرمایه‌گذاری‌های خارجی: از مواردی که عملکرد بسیار خوب امارت اسلامی را در بخش اقتصاد نشان می‌دهد، جلب سرمایه‌گذاری‌های خارجی در افغانستان است. این زمینه در سال گذشته حکومت با تبلیغات موثر برای جلب سرمایه‌گذاری‌های خارجی، ایجاد تسهیلات لازم در این زمینه و روی دست گرفتن

بهرنیو اسعارو پر وړاندې د پام وړ لوړه شوې ده. افغانی د امریکایي ډالر پر وړاندې 27.1٪، د یورو پر وړاندې 23.4٪، د چینایي ین پر وړاندې 23.0٪، د هندي روپو پر وړاندې 25.7٪، د پاکستانی روپو پر وړاندې 42.1٪، او د ایراني پیسو پر وړاندې 60٪ زیاتوالی راغلی. په راپور کې راغلي چې د نورو اسعارو پر وړاندې د افغانی د ارزښت د ساتلو اصلي لامل د افغانستان د مرکزي بانک له خوا د ډالرو پرله پسې لیلامونه دي چې د افغانی د پیاوړتیا په موخه ترسره شوي دي.⁸⁸ نو له همدې امله د میلیونونو ډالرو شخصي پیسې او د نړیوالو موسسو مرستې هم د افغانیو پر وړاندې د بهرنیو اسعارو په راتیټولو کې اغېزمن گڼل کېدای شي. هـ- بانکي سیستم: د شل کلن جمهوریت له سقوط وروسته د افغانستان بانکي سیستم یو له هغو سکتورونو څخه و چې د دوو لاملونو له امله په سخت گډوډ او خراب حالت کې و، یو له هغو لویو ستونزو چې اوسمهال د افغانستان اقتصاد ورسره مخامخ دی هغه بندیزونه دي چې د افغانستان بانکي سیستم یې تر سخت فشار لاندې راوستی دی. همدا لامل و، چې د افغانستان بانکي سیستم د سقوط په لور روان شو او خلکو له بانکونو څخه د خپلو پیسو ایستلو ته ورغلل. په دې شرایطو کې اسلامي امارت وتوانید چې د افغانستان بانکي سیستم په داسې ډول اداره کړي چې تیر کال یې بانکي سیستم نه یوازې دا چې له کرکېچن حالت څخه وژغوره، بلکې د قناعت وړ حالت ته وگرځید. تېر کال په ټول افغانستان کې بانکي خدمتونه ښه شول، له بانکونو څخه د پیسو د ایستلو اندازه زیاته	یک دیپلماسی قوی اقتصادی، سرمایه‌گذاری‌های هنگفتی را جلب کرده و قراردادهای بزرگی را با شرکت‌های داخلی و خارجی به امضاء رساند. در این زمینه بنا به گزارش‌های موجود میزان سرمایه‌گذاری‌ها در افغانستان در سال گذشته به بیش از ۶ میلیارد و ۶۸۲ میلیون دالر رسید.¹⁹ از جمله مهم‌ترین قراردادهای که در سال گذشته امارت اسلامی با شرکت‌های داخلی و خارجی به امضاء رساند، قرارداد هفت معدن به ارزش بیش از ۶ اعشاریه ۵ میلیارد دالر بود که شامل موارد ذیل است: - معدن طلا در ولایت تخار با مساحت ۱۲ کیلومتر مربع به شرکت چین افغانستان و شرکت زورور افغانستان واگذار و در آن ۳۱۰ میلیون دالر سرمایه‌گذاری می‌شود؛ - کان دوم معدن مس عینک لوگر به مساحت ۲۴۰ کیلومتر مربع با سرمایه‌گذاری ۴۱۱ میلیون دالر به شرکت خصوصی تویار واگذار شده است؛ - بلاک اول معدن آهن غوریان در ولایت هرات با سرمایه‌گذاری ۲٫۸ میلیارد دالر به شرکت وطن درخشان واگذار شده است؛ - بلاک دوم معدن آهن غوریان در ولایت هرات با سرمایه‌گذاری ۸۷۴ میلیون دالر به شرکت ساحل شرق میانه، شرکت ایپیکو ترکیه و شرکت دره نور واگذار شده است؛ - بلاک سوم معدن آهن غوریان ولایت هرات با سرمایه‌گذاری ۵۷۳ میلیون دالر به شرکت

په دې برخه کې د شته راپورونو له مخې، تېر کال په افغانستان کې د پانګونې کچه څه باندې ۶ میلیارده او ۶۸۲ میلیونه ډالرو ته رسېدلې ده.⁸⁹ په هغو مهمو قراردادونو کې چې تېر کال اسلامي امارت له کورنیو او بهرنیو شرکتونو سره لاسلیک کړل، د اوو کانونو قرارداد له ۶،۵ میلیارده ډالرو څخه زیات و چې په لاندې ډول دي:

- په تخار ولایت کې د سرو زرو کان چې ۱۲ کیلومتره مربع مساحت لري د چین افغانستان شرکت او زورور افغانستان شرکت ته وسپارل شو او ۳۱۰ میلیونه ډالره پانګونه به په کې وشي.

- د لوگر د مس عېنک دویم کان چې ۲۴۰ کیلومتره مربع مساحت لري د ۴۱۱ میلیونه ډالرو په پانګونې سره د طومار خصوصي شرکت ته وسپارل شو.

- په هرات ولایت کې د غوریان د اوسپنې کان لومړی بلاک د ۲،۸ میلیارده ډالرو په پانګونې سره د وطن درخشان شرکت ته وسپارل شو.

- د هرات ولایت د غوریان د اوسپنې کان دوهم بلاک د سهیل شرق میانه شرکت، آپیکو ترکی شرکت او دره نور شرکت ته د ۸۷۴ میلیونو ډالرو په پانګونې سره وسپارل شو.

- په هرات ولایت کې د غوریان د اوسپنې کان دریم بلاک د ۵۷۳ میلیونه ډالرو په پانګونې سره د شمش ملي شرکت او برتانوي JBM ته وسپارل شو.

- د هرات ولایت د غوریان د اوسپنې د څلورم کان قرارداد د یو میلیارد او ۱۷ میلیونو ډالرو په ارزښت د

افغانستان، کاهش صادرات ذغال سنگ به پاکستان به بیش از ۴۰ درصد عنوان شده است. در مقابل اینکه صادرات ذغال سنگ کاهش یافته اما صادرات سایر اقلام مانند مواد غذایی، صادرات نساجی افزایش چشم گیری داشته است.²² با این حساب افغانستان در زمینه صادرات بیشتر از سال گذشته موفق بوده است زیرا با کاهش اتکاء به صادرات ذغال سنگ که امری پسندیده است، صادرات سایر اقلام تولیداتی بیشتر شده و این نشان می دهد که وضعیت صادرات افغانستان رو به رشد است. زیرا افغانستان در حال دور شدن از اتکاء به صادرات مواد خامی چون ذغال سنگ بوده و در مقابل آن صادرات اقلام تولیدی را افزایش می دهد. میزان واردات افغانستان نیز در سال ۱۴۰۲ هجری شمسی بیشتر از ۸ میلیارد دالر برآورد شده است که نسبت به سال گذشته حدود یک میلیارد دالر افزایش را نشان می دهد. مهم تری اقلام وارداتی افغانستان در سال گذشته شامل مواد غذایی، سوخت و روغنیات، کالاهای نساجی و مواد معدنی ماشین آلات و... بود.²³ طوری که از مجموع صادرات و واردات ملاحظه می شود در سال گذشته بالانس تجاری افغانستان نیز نسبت به سال قبلی به دلیل افزایش واردات تفاوت چشم گیر یافته به کسر حدود ۶،۲ میلیارد دالر افزایش یافت.

روابط اقتصادی افغانستان با کشورهای دیگر در

سال ۱۴۰۲

روابط اقتصادی افغانستان با دیگر کشورها را می توان در دو محور اتخاذ سیاست های اقتصادی خارجی

باختر فولادو شرکت، احیا سپاهیان او پارسان ته ورکړل شوی دی.

- دغه راز د غور ولایت د تولک ولسوالۍ د دویم بلاک د مخکښ کان قرارداد د ۵۳۷ میلیونه ډالرو په پانګونې سره د افغان انویسټ اوبیکو شرکت ته ورکړل شو.

البته، په دې برخه کې پر هغو فرصتونو سربېره، چې په ټول افغانستان کې د امنیت د تامین په برخه کې رامنځته شوي، داسې محدودیتونه هم شته چې د بهرنیو پانګونو پر وړاندې د خنډونو په توګه موجود دي.

د هغو له جملې څخه یو یې د نورو هیوادونو له خوا د اسلامي امارت په رسمیت نه پیژندل دي، چې په افغانستان کې د لویو بهرنیو قراردادونو بنسټ یې له قانوني پلوه تر پوښتنې لاندې راوستی دی. بله قضیه په افغانستان کې د لوژستیکي او تخنیکي اسانتیاوو نشتوالی دی، چې له امله یې د تړون خواوې د پروژو عملي کار ژر نشي پیلولی.

ز- صادرات او واردات: افغانستان په ۱۴۰۲ هجري لمريز کال کې د صادراتو په ډګر کې هم ځلیدلی دی. په ټولیز ډول تېر کال د افغانستان د صادراتو کچه څه باندې یو میلیارد او ۸۱۱ میلیونه ډالره وه، چې د ۱۴۰۱ هـ.ل. کال په پرتله شاوخوا ۶ سلنه کموالی ښيي.⁹⁰ البته د افغانستان د صادراتو د کمښت لامل پاکستان ته د ډبرو سکرو صادرات تر ۴۰ سلنې زیات کمېدل دي. له بلې خوا د ډبرو سکرو صادرات کم شوي، خو د نورو توکو لکه خوراکي توکي، ټوکر صادرات په ډراماتیک ډول زیات شوي دي.⁹¹ په دې حساب افغانستان د تېر کال په پرتله د صادراتو په برخه کې

امارت اسلامي و میزان صادرات و واردات افغانستان با دیگر کشورها مورد بررسی قرار داد.

سیاست‌های اقتصادی خارجی افغانستان

پس از اینکه امارت اسلامی دوباره در افغانستان به حاکمیت رسید، در سیاست خارجی استراتژی بی‌طرفی و اقتصادمحوری را اتخاذ کرد. مختصات اصلی سیاست خارجی اقتصادمحور افغانستان را سه بخش عمده تشکیل می‌دهد که به صورت مختصر ذیلًا مورد بحث قرار می‌گیرند.

افزایش میزان صادرات و واردات افغانستان با

کشورهای دیگر: یکی از عناصر اصلی سیاست

خارجی اقتصادمحوری امارت اسلامی افزایش و توسعه تجارت دوجانبه با کشورهای دور و نزدیک می‌باشد. در این زمینه امارت اسلامی بازار افغانستان را به‌روی محصولات تمام کشورها باز گذاشته و تبلیغات تشویقی برای جلب توجه کشورها برای افزایش میزان صادرات و واردات افغانستان به‌راه انداخت. تأثیر چنین سیاستی این بود که افغانستان در سال گذشته هجری شمسی واردات بیشتری از کشورهای دیگر داشته باشد که چنانچه پیشتر آمار آن ارائه شد. از سوی دیگر، افغانستان در مقابل، صادرات خود را به کشورهای دیگر نیز افزایش داد. به صورت کلی هدف‌گذاری افغانستان از اتخاذ چنین سیاستی این است که با تشویق کشورهای دیگر برای افزایش تعامل اقتصادی زمینه‌های بیشتر صادرات برای محصولات تولیدی خود پیدا کرده و بازارها را فراروی تولیدات افغانستان گسترده سازد.

ډېر بريالی دی، ځکه د ډبرو سکرو پر صادراتو د تکیه په کمېدو سره، چې ښه خبره ده، د نورو توليدي توکو صادرات ډېر شوي او دا د دې ښکارندويي کوي چې د افغانستان د صادراتو وضعیت ښه دی، ځکه افغانستان له يوې خوا د ډبرو سکرو په شان د خامو موادو پر صادراتو تکیه کوي او له بلې خوا د توليدي توکو صادرات په زیاتیدو دي. په ۱۴۰۲ هجري لمريز کال کې د افغانستان د وارداتو اندازه له ۸ ميلياردو ډالرو زیاته اټکل شوې چې د تېر کال په پرتله څه باندې يو ميليارد ډالره زیاتوالی ښيي.⁹² تېر کال افغانستان ته تر ټولو مهم توکي وارد شوي چې خوراکي توکي، تېل او سون توکي، ټوکر توکي، کانونه، ماشينري او نور شامل دي. لکه څنگه چې د صادراتو او وارداتو له مجموعې څخه څرگندېږي، تېر کال د وارداتو د زیاتوالي له امله د افغانستان د سوداګرۍ بیلانس ۶،۲ ميليارده ډالره زیات شوی و.

د سيمې له هېوادونو سره د افغانستان اقتصادي

اړيکې

له نورو هېوادونو سره د افغانستان اقتصادي اړيکې په دوو محورونو کې خپرل کېږي: د اسلامي امارت د بهرنیو اقتصادي سياستونو منل او له نورو هېوادونو سره د افغانستان د صادراتو او وارداتو اندازه.

د افغانستان بهرنی اقتصادي پالیسی

په افغانستان کې د اسلامي امارت له بیا واکمنۍ وروسته، په بهرنی سیاست کې یې د بې طرفۍ او اقتصاد محوری تگلاره خپله کړه. د افغانستان د اقتصاد پر بنسټ د بهرنی تگلارې اصلي همغږي درې مهمې

جلب سرمایه‌گذاری‌های خارجی: از مواردی که اقتصاد کشورها رشد داده و زمینه ورود ارز، تکنالوژی، گشایش فرصت‌های کاری، افزایش تولیدات داخلی را در یک کشور فراهم می‌کند، سرمایه‌گذاری خارجی می‌باشد. با درک این مهم امارت اسلامی در بخش مهم استراتژی سیاست خارجی اقتصادمحور خود را جلب سرمایه‌گذاری‌های خارجی قرار داده است. در این زمینه اقدامات مهمی که در سال گذشته هجری شمسی انجام شد، انجام سفرهای خارجی توسط مقامات مسئول سکتورهای اقتصادی به هدف توسعه روابط اقتصادی علی‌الخصوص جلب سرمایه‌گذاری‌های خارجی بود که مستقیماً در تعامل با کشورهای مقصد می‌باید صورت می‌گرفت. در این زمینه ملا عبدالغنی برادر آخند به عنوان فرد درجه یک مسئول امور اقتصادی امارت اسلامی در قالب معاونیت اقتصادی ریاست‌الوزراء به دو کشور ترکیه و ایران سفرهای کاری انجام داد. همچنین وزیر تجارت امارت اسلامی نیز وقتاً فوقتاً سفرهای به کشورهای دور و نزدیک انجام داد. علاوه بر این وزیر امور خارجه امارت اسلامی را در سفرهای خارجی هیئت بزرگی از وزراء و مسئولین سکتور اقتصاد همراهی کرده است. همه این موارد نشان می‌دهد که امارت اسلامی عزم جدی در راستای جلب سرمایه‌گذاری‌های خارجی داشته که عملاً در سال گذشته به‌نمایش گذاشته شد. در مقابل کشورهای دیگر نیز هرازگاهی مقامات مسئول بخش‌های اقتصادی خود را برای بررسی اوضاع سرمایه‌گذاری به کابل گسیل داشته‌اند. در کنار این

برخي دي، چې په لاندې ډول يې په لنډه توگه بحث کوو.

له نورو هېوادونو سره د افغانستان د صادراتو او

وارداتو زياتوالی

د اسلامي امارت د اقتصاد او بهرنی تگلارې له مهمو عناصرو څخه یو له لرې او نږدې هېوادونو سره د دوه اړخیزې سوداګرۍ زياتوالی او پراختیا ده. په دې برخه کې اسلامي امارت د ټولو هېوادونو محصولاتو ته د افغانستان بازار پرانیستی او د افغانستان د صادراتو او وارداتو د زياتوالي په موخه يې د هېوادونو د توجه جلبولو لپاره تبليغاتي کمپاینونه پیل کړي دي. د همدې تگلارې اغېز دا و، چې د ۱۴۰۲ کال په وروستیو کې افغانستان د نورو هېوادونو په پرتله ډېر واردات درلودل، لکه څنګه چې مخکې احصایې وړاندې شوې. له بلې خوا افغانستان نورو هېوادونو ته خپل صادرات ډېر کړي دي. په عمومي ډول، د افغانستان د داسې تگلارې د پلي کولو موخه داده چې نور هېوادونه وهڅوي چې اقتصادي تعاملات زیات کړي ترڅو د خپلو تولیداتو لپاره د صادراتو لازياتې ساحې ومومي او د افغاني محصولاتو لپاره بازارونه پراخ کړي.

د بهرنی پانګې جلبول

بهرنی پانګونه یو له هغو شیانو څخه دی چې د هېوادونو اقتصاد ورسره وده کوي او د بهرنیو اسعارو، ټیکنالوژۍ، کاري فرصتونو پرانستلو او په یو هیواد کې د کورني تولید د زياتوالي لپاره بنسټ جوړوي. اسلامي امارت د همدې اهمیت په درک کولو سره د خپلې بهرنی تگلارې په یوه مهمه برخه کې بهرنی پانګونه

در سال گذشته چندین هیئت اقتصادی شامل تجار و سرمایه گذاران از کشورهای مثل چین، ایران، ازبکستان و... برای بررسی زمینه های سرمایه گذاری در افغانستان به کشور موصلت ورزیده اند. در مجموع نتیجه چنین تلاش هایی عقد قراردادهای بزرگ اقتصادی با طرف های خارجی بود که عمده موارد عمده آن شامل هفت قرار دادی به ارزش بیش از ۶٫۵ میلیارد دالر و عقد قرارداد بزرگ بیست و پنج ساله استخراج نفت حوزه آمودریا با کشور چین به ارزش نهایی ۵۴۰ میلیون دالر می باشد.

تبدیل شدن افغانستان به مرکز ترانزیت منطقه ای:

افغانستان به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی خود، ظرفیت تبدیل شدن به چهارراه ترانزیت منطقه و حتی جهانی را دارد. این کشور در وسط چهار منطقه بزرگ آسیای یعنی آسیای مرکزی، آسیای شرقی (چین)، آسیای جنوبی و آسیای جنوب غربی (خاورمیانه) قرار دارد. هرچند در گذشته نجواهایی از طرف حکومت قبلی افغانستان در این زمینه به گوش می رسید اما عملاً در راستای آن اقدامات موثر و عملی صورت نگرفت. امارت اسلامی با درک این مهم یکی مختصات اصلی سیاست خارجی اقتصادمحور خود را عملی کردن مفکوره «افغانستان چهارراه ترانزیت منطقه ای» تعیین کرده است. در این زمینه امارت اسلامی در دو حوزه حمل و نقل کالاهای تجاری و ترانزیت منابع انرژی از آسیای مرکزی به جنوب آسیا فعالیت خود را تشدید بخشیده است. در بخش اول امارت اسلامی در هماهنگی با کشور ایران کار تکمیلی راه آهن خواف- هرات را از سر

را جلب کړې ده. په دې برخه کې مهم کارونه چې د ۱۴۰۲ کال په وروستيو کې ترسره شول د اقتصادي اړيکو د پراختيا او په ځانگړې توگه د بهرنيو پانگونو د راجلبولو په موخه د اقتصادي سکتورونو د مسوولينو بهرني سفرونه وو چې بايد له اړونده مسؤلينو سره په مستقیمه اړيکه کې ترسره شي. په همدې لړ کې ملا عبدالغني برادر د اسلامي امارت د اقتصادي چارو د مسوول په توگه د ترکيې او ايران هېوادونو ته سوداگريز سفرونه وکړل. همدارنگه د اسلامي امارت د تجارت وزير هم لري او نږدې هېوادونو ته سفرونه وکړل. دغه راز د اسلامي امارت د بهرنيو چارو وزير په بهرنيو سفرونو کې د اقتصادي سکتور د وزيرانو او مسوولينو يو ستر هيئت هم ملگري و. دا ټول موارد نښي چې اسلامي امارت د بهرني پانگونې د جلبولو لپاره جدي هوډ لري، چې په حقيقت کې يې تېر کال څرگند شو. د نورو هېوادونو په پرتله د خپلو اقتصادي سکتورونو مسوولين وخت په وخت کابل ته د پانگونې د وضعيت د څېړلو لپاره استول کېږي. د دې ترڅنگ په تېر کال کې د چين، ايران، ازبکستان او داسې نورو هېوادونو د سوداگرو او پانگوالو په گډون يو شمېر اقتصادي پلاوي په افغانستان کې د پانگونې د برخو د څېړلو په موخه دغه هېواد ته سفرونه کړي دي. په ټوليز ډول د همدغو هڅو پايله له بهرنيو اړخونو سره د سترو اقتصادي قراردادونو لاسليکول و، چې په هغو کې له ۶،۵ ميليارد ډالرو څخه د زياتو اوو قراردادونو او د امو سيند په حوزه کې د تېلو د استخراج د لوی ۲۵ کلن قرارداد لاسليکول هم شامل دي. د چين سره وروستي ارزښت ۵۴۰ يوه ميلیون ډالر دی.

گرفته و بخشی از آنرا به بهره‌برداری سپرد. همچنین بالای پروژه ترانس افغانستان چند نشست با دو کشور پاکستان و ازبکستان صورت گرفت که نتیجه آنها عقد تفاهم‌نامه در زمینه احداث آن بود. در بخش دوم، چند دیدار با مقامات کشور ترکمنستان برای از سرگیری کار پروژه تاپی و تاپ انجام یافت. در نتیجه دیدارها مقرر شد که دو کشور در هماهنگی با سایر طرف‌های دی‌نفع کار پروژه‌های مذکور با جدیت بیشتری دنبال شود.

میزان صادرات و واردات افغانستان با دیگر کشورها

هرچند ذکر میزان صادرات و واردات افغانستان در بحث قبلی گذشت، اما لازم است که روشنی نیز بر روابط اقتصادی افغانستان با کشورهای دیگر به تفکیک میزان صادرات و واردات انداخته شود. در سال گذشته افغانستان با چندین کشور صادرات و واردات انجام داد. در میان کشورها ده شریک عمده تجاری افغانستان ایران، پاکستان، چین، هند، امارت متحده عربی، ترکیه، روسیه، آلمان، ازبکستان و ایالات متحده امریکا می‌باشد. از این میان بیشترین میزان صادرات افغانستان به پاکستان، هند و امارت متحده عربی صورت گرفته و بیشترین واردات نیز به ترتیب از کشورهای ایران، چین و پاکستان انجام یافته است.²⁴ به این ترتیب به لحاظ صادرات پاکستان بزرگ‌ترین شریک تجاری افغانستان محسوب می‌شود و به لحاظ واردات ایران در مقام بزرگ‌ترین شریک تجاری افغانستان قرار دارد.

افغانستان د سیمه ییز ترانزیتی مرکز په توګه

افغانستان د خپل ځانګړي جغرافیایي موقعیت له امله د دې وړتیا لري چې په سیمه ییز او حتی نړیوال ترانزیتی مرکز بدل شي. دا هیواد د آسیا د څلورو لویو سیمو په منځ کې موقعیت لري، لکه مرکزي آسیا، ختیځ آسیا (چین)، سویلي آسیا او سویل لویدیځ آسیا (منځنی ختیځ). که څه هم په تېرو وختونو کې د افغانستان له پخواني حکومت څخه په دې برخه کې اوازې اورېدل شوي، خو په عملي توګه په دې برخه کې کوم اغېزمن او عملي اقدامات نه دي شوي. اسلامي امارت د دې اهمیت په درک کولو سره، د خپل اقتصاد په چوکاټ کې د بهرني سیاست یو له مهمو همغږیو څخه د «افغانستان د سیمه ییز ترانزیتی لارې په توګه» د مفکورې د پلي کولو لپاره ټاکلی دی. په دې برخه کې اسلامي امارت له منځنی آسیا څخه جنوبي آسیا ته د سوداګریزو توکو د لېږد او د انرژۍ د زیرمو د لېږد په دوو برخو کې خپل فعالیتونه پراخ کړي دي. د اسلامي امارت په لومړۍ برخه کې د ایران له هیواد سره په همغږۍ د خواف - هرات د ریل پټلۍ د تکميلي کار بیا پیل او یوه برخه یې عملي شوه. دغه راز د افغانستان د ترانزیت پروژې په اړه د دواړو هېوادونو پاکستان او ازبکستان ترمنځ څو غونډې وشوې، چې په پایله کې یې د جوړولو تفاهم لیک لاسلیک شو. په دویمه برخه کې د ټاپي او ټاپ پروژې د کار د بیا پیل په موخه د ترکمنستان له چارواکو سره څو ناستې ترسره شوې. د ناستې په پایله کې پرېکړه وشوه، چې دواړه هېوادونه به

له نورو ښکېلو خواوو سره په همغږۍ د یادو پروژو چارې په جدي توگه تعقیبوي.

له نورو هېوادونو سره د افغانستان د صادراتو او وارداتو اندازه

که څه هم په تیرو بحثونو کې د افغانستان د صادراتو او وارداتو اندازه مطرح شوې وه، خو په کار ده چې د صادراتو او وارداتو د اندازې په جلا کولو سره له نورو هیوادونو سره د افغانستان په اقتصادي اړیکو یو څه رڼا واچوو. تېر کال افغانستان له څو هېوادونو سره صادرات او واردات درلودل. د افغانستان لس ستر سوداگریز شریکان ایران، پاکستان، چین، هند، متحده عربي امارات، ترکیه، روسیه، جرمني، ازبکستان او امریکا متحده ایالات دي. له دې جملې څخه د افغانستان تر ټولو زیات صادرات پاکستان، هند او متحده عربي اماراتو ته او تر ټولو زیاته اندازه واردات له ایران، چین او پاکستان څخه شوي دي.⁹³ په دې توگه پاکستان د صادراتو له پلوه د افغانستان تر ټولو ستر سوداگریز شریک او ایران د وارداتو له پلوه د افغانستان تر ټولو لوی سوداگریز شریک دی.

سوم: بررسی وضعیت تعلیمی، فرهنگی و

صحي سال 1402 در افغانستان

وضعیت تعلیمی کشور در سال 1402 خورشیدی

در این نوشته وضعیت تعلیمی و تحصیلی کشور در سال 1402 خورشیدی را در سه بخش که بخش اول در مورد حضور و تعداد دانش آموزان و دانشجویان، بخش دوم پیرامون نصاب تعلیمی و تحصیلی و تغییرات وارده در این بخش پس از روی کار آمدن دوباره امارت اسلامی در بخش سوم در باره فعالیتها و اقداماتی که در بهبود و ارتقای ظرفیت در معارف و تحصیلات عالی کشور انجام یافته است.

دانش آموزان و دانشجویان

پس از روی کار آمدن دوباره امارت اسلامی به حکومت در افغانستان، دختران دانش آموز بالاتر از صنف ششم ابتدائی از رفتن به مکتب منع شدند. با آنکه مسؤولین امارت اسلامی وعده داده بودند که در آینده نزدیک دروازه‌های مکاتب و پوهنتون‌ها را به روی دختران باز می‌نمایند، اما تا کنون که سال تعلیمی 1403 آغاز شده است، در این مورد هیچ اقدامی اتخاذ نگردیده است.

در امتحان کانکور عمومی سال 1402 خورشیدی که شامل امتحانات عمومی، چهارده پاس و امتحانات تثبیت سویه درجه پنجم مدارس اشتراک داشتند که در مجموع 84 هزار و 234 تن از دانش آموزان ذکور در این آزمون شرکت ورزیدند.²⁵ به گفته مسؤولین حدود 20 هزار نفر بیشتر در مقایسه به سال گذشته در کانکور عمومی شرکت نموده اند.

درېيم: د تعليمي، فرهنگي او روغتيايي

وضعيت څېړنه

په ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې درېيمه برخه چې په دې راپور کې پرې بحث شوی هغه تعليمي، فرهنگي او روغتيايي وضعيت څېړنه ده چې دلته لومړی تعليمي وضعيت، بيا فرهنگي او په وروستۍ برخه کې به روغتيايي وضعيت وڅېړل شي.

الف- تعليمي وضعيت

په دې ليکنه کې د ۱۴۰۲ لمريز کال د هېواد تعليمي او اکاډميک وضعيت په دريو برخو کې بيان شوی دی، لومړۍ برخه يې د محصلينو د حاضري او شمېر په اړه، دويمه برخه يې د تعليمي او تحصيلي نصاب او له هغه وروسته د بدلونونو په اړه او درېيمه برخه د هغو فعاليتونو او اقداماتو په اړه ده چې د هېواد د پوهنې او لوړو زده کړو په برخه کې د ظرفيتونو د لوړولو په موخه نيول شوي دي.

محصلين او متعلمين

په افغانستان کې واک ته د اسلامي امارت له راتگ وروسته له شپږم ټولگي څخه پورته بنځينه زده کوونکي بنوونځي ته له تگ څخه منع شول. که څه هم د اسلامي امارت چارواکو ژمنه کړې وه چې په نږدې راتلونکي کې به د نجونو پر مخ د بنوونځيو او پوهنتونونو دروازې پرانيزي، خو د ۱۴۰۳ تعليمي کال له پيل سره سم تر اوسه کوم اقدام نه دی شوی.

د ۱۴۰۲ هجري لمريز کال د کانکور په ازموينه کې ۸۴ زره ۲۳۴ تنه نارينه زده کوونکو گډون کړی و، چې په کې عمومي ازموينې، څوارلسم پاس او د پنځم ټولگي

نظر به گفته شيخ عبدالباقي حقاني سرپرست اداره ملی امتحانات هيچ ناکامی وجود ندارد و تمام کسانی که در امتحان کانکور 1402 شرکت کرده بودند پذیرفته شده اند. به گفته آقای حقانی در این سال 44 هزار و 336 محصل در پوهنتون ها جذب شده اند که نسبت به سال 1401 سه هزار و 497 تن افزایش یافته است.

قابل ذکر است که اداره ملی امتحانات در اواخر سال 1402 روند ثبت نام دختران برای جذب در انیستیتوت های صحی را به راه انداخته بود که تا آخر این سال امتحانات آنها اخذ نگردیده و مشخص نیست که چه تعداد از آنها در این امتحان جذب خواهند شد.

نظر به ارقام ارائه شده از سوی صندوق کودکان سازمان ملل متحد (UNICEF) با آمدن سال جدید بیش از 330 هزار دختر دیگر از ادامه تعلیم منع شده اند.²⁶ با این حال یونسکو تعداد مجموعی دختران محروم از کسب تعلیم از صنف شش به بالا را در افغانستان 1.4 میلیون تن بیان نموده است.²⁷ در حالیکه در اواخر سال 1402 خورشیدی امیر خان متقی سرپرست وزارت امور خارجه امارت اسلامی در ویژه برنامه ی به طلوع نیوز گفته بود که حدود 2.8 میلیون دختر در مکاتب ابتدائی و مدارس دینی مصروف آموزش می باشند.²⁸ بر این اساس یک بر سه حصه دختران افغانستان از ادامه تحصیل و رفتن به مکتب منع گردیده اند.

قابل ذکر است که در سال 1402 خورشیدی دروازه های تربیه معلم در شهر کابل به روی استادان و علاقه مندان دانش آموز آن مسدود گردیده که البته خبر مسدود

د سويې د تثبیت ازموينې شاملې وې. ⁹⁴ د چارواکو په وينا، د تېر کال په پرتله شاوخوا ۲۰ زره کسانو په کانکور ازموينه کې گډون کړی دی. د ملي ازموينې د ادارې د رئيس شيخ عبدالباقي حقاني په وينا، ټول هغه کسان چې د ۱۴۰۲ کانکور په ازموينه کې يې برخه اخيستي وه بريالي شوي دي. د بناغلي حقاني په خبره، سر کال په پوهنتونونو کې ۴۴ زره ۳۳۶ محصلين استخدام شوي چې د ۱۴۰۱ کال په پرتله ۳ زره ۴۹۷ ډېروالی دی. د یادونې وړ ده، چې د ملي ازموينې ادارې په ۱۴۰۲ کال کې په روغتيايي موسسو کې د نجونو د نوم ليکنې پروسه پيل کړې وه، خو د روان کال تر پايه يې ازموينه نه ده اخيستل شوې او څرگنده نه ده، چې څومره نجونې به ازموينه کې شامل او جذب شي.

د ملگرو ملتونو د ماشومانو د وجهي صندوق (يونيسف) له خوا د ورکړل شويو شمېرو له مخې، د نوي کال په رانژدې کېدو سره تر ۳۳۰ زره ډېرې نجونې له زده کړو منعې شوې دي، ⁹⁵ خو يونسکو ويلي چې په افغانستان کې له شپږم ټولگي پورته له زده کړو بې برخې شوې نجونې ۱،۴ ميليونه دي. ⁹⁶ په داسې حال کې چې د ۱۴۰۲ هجري لمريز کال په پای کې د اسلامي امارت د بهرنیو چارو سرپرست وزير اميرخان متقی طلوع نیوز ته په يوه ځانگړې مرکه کې وويل چې شاوخوا ۲،۸ ميليونه نجونې په لومړنيو ښوونځيو او ديني مدرسو کې زده کړې کوي. ⁹⁷ پر دې بنسټ، د افغان نجونو يو پر درېيمه برخه د زده کړو له دوام او ښوونځيو ته له تگ څخه منع شوې ده.

شدن آن در حکومت گذشته نیز هرازگاهی به گوش می‌رسید. ²⁹

نظر به اظهارات برخی مسؤولين در بسياری از مکاتب پسرانه در ولايت کابل جذب شاگردان سالانه در حال کم شدن است و سال 1402 نسبت به سال قبل آن تعداد شاگردان کم بوده و به تعداد زيادی از معلمين اين مکاتب اضافه بست شده اند. با اين حال بر بنياد آمار ارائه شده از سوی مسؤولين وزارت معارف بيش از 10 ميلون و 500 هزار تن شاگرد در حدود 18010 باب مکتب که از اين ميان 7429 باب ابتدائی، 4430 باب متوسطه و 6151 باب لیسسه می‌باشد مصروف آموزش هستند. ³⁰ از سوی هم نماینده اتحاديه اروپا در افغانستان از زمينه سازی برای بازسازی 400 باب مکتب در اين کشور خبر داده بود. ³¹ پيش از اين تاکاشی اوکادا، سفير اسبق جاپان برای افغانستان در دیدار با دين محمد حنيف سرپرست وزارت اقتصاد امارت اسلامی از اعمار 165 مکتب به ارزش 25 ميلون دالر اطمینان داده بود. ³²

نصاب و مسائل مرتبط به آن

در بخش نصاب امارت اسلامی در وزارت معارف و وزارت تحصیلات عالی برنامه‌ها و اقداماتی را روی دست گرفته است؛ از این میان می‌شود به برگزاری کلسترها جهت انکشاف مواد درسی، ارزیابی و بازبینی نصاب در پوهنتون‌ها اشاره کرد. ³³ البته که این اقدامات در ذات خویش می‌توانند یک امر مثبت ارزیابی شوند، اما از یک سو برخی از تصمیمات اتخاذ شده در این کلسترها با گذشت بيش از یک سال عملی نشده اند. مثلاً

د یادونې وړ ده، چې په ۱۴۰۲ لمریز کال کې د کابل ښار د ښوونې او روزنې دروازې د ښوونکو او مینه والو پر مخ تړل شوې وې.⁹⁸

د یو شمېر چارواکو د څرگندونو له مخې، د کابل ولایت د هلکانو په گڼو ښوونځیو کې هر کال د زده کوونکو شمېر کمېږي او د تېر کال په پرتله په ۱۴۰۲ ښوونځیو کې د زده کوونکو شمېر کم و او د ښوونکو په شمېر کې زیاتوالی راغلی دی، خو د پوهنې وزارت د چارواکو د شمېرو پر بنسټ، په څه باندې ۱۸۰۱۰ ښوونځیو کې څه باندې ۱۰۵۰۰ زره زده کوونکي په زده کړو بوخت دي، چې له دې ډلې ۷۴۲۹ یې ابتدایه ښوونځي، ۴۴۳۰ متوسطه ښوونځي او ۶۱۵۱ لېسې دي.⁹⁹ له بلې خوا په افغانستان کې د اروپایي ټولنې استازي په دغه هېواد کې د ۴۰۰ ښوونځیو د بیارغونې لپاره د زمینې برابرولو اعلان کړی و.¹⁰⁰ تر دې مخکې په افغانستان کې د جاپان پخواني سفیر تاکاشي اوکادا د اسلامي امارت د اقتصاد وزارت له سرپرست دین محمد حنیف سره په لیدنه کې د ۲۵ میلیونه ډالرو په ارزښت د ۱۶۵ ښوونځیو د جوړولو ډاډ ورکړی و.¹⁰¹

نصاب او د هغې اړوند مسایل

د اسلامي امارت د تعلیم او تربیې وزارت د تعلیمي نصاب په برخه کې پروگرامونه او کړنې تر سره کړي دي. له دې جملې څخه په پوهنتونونو کې د تدریسي موادو د پراختیا، د نصاب د ارزونې او بیا کتنې لپاره د کلسټرونو د جوړولو یادونه هم مهمه ده.¹⁰² بې له شکه چې دا اقدامات په خپل ذات کې مثبت ارزول کېدلای شي، خو له یوې خوا په دې کلسټرونو کې نیول شوې

کلسټرهای که به نسبت اضافه نمودن چهار کردیت زبان عربی در تمام پوهنځی‌های علوم انسانی دائر شده بود، تا هنوز شکل عملی را به خود نگرفته است. از سوی دیگر تغییراتی که در نتیجه این کلسټرها به نصاب تحصیلی برخی پوهنځی‌ها چون پوهنځی شرعیات و دارالعلوم‌ها وارد شده، استادان مربوطه را در تطبیق آن به مشکل مواجه کرده است.

در بخش نصاب معارف نیز تغییراتی ایجاد شده است طوری که در پایان سال تعلیمی ۱۴۰۲ خورشیدی مضامین تعلیمات مدنی، فرهنگ و هنر در دوره متوسطه و لیسه حذف گردیده اند. با اینکه این مضامین حاوی مطالب غنی از فرهنگ اسلامی و افغانی بوده و مطالب زیادی مرتبط به مسؤولیت‌های شهروندی، معرفی بعضی نهادهای ملی و بین‌المللی و بیان مسؤولیت‌های آن‌ها که مورد نیاز شاگردان امروزی پنداشته می‌شود؛ در خود داشتند. اینکه چرا با چه بدیلی این مضامین حذف شدند؟ پرسشی است که به تحقیق بیشتر نیاز دارد.

از سوی دیگر در کنار حذف این مضامین در ساعات درسی بعضی مضامین نیز تغییراتی به وجود آمده که در سال ۱۴۰۳ خورشیدی تنفیذ گردیده است. در این میان در ساعات درسی بعضی از مضامین چون تعلیمات اسلامی، قرآن کریم و کمپیوتر اضافه گردیده است. مضمون تعلیمات اسلامی از ۲ ساعت به ۴ ساعت در هفته و قرآن کریم از ۳ ساعت به ۵ ساعت در هفته اضافه گردیده است. در حالیکه در حجم این مضامین هیچ تغییری ایجاد نشده و سبب شده است که معلمین

ځينې پرېکړې له يو کال څخه زيات وخت وروسته هم نه دي عملي شوي. د بېلگې په توگه، هغه کلسټرونه چې د بشري علومو په ټولو پوهنځيو کې د عربي ژبې د څلورو کريدیت د اضافه کولو په اړه جوړ شوي، تر اوسه يې عملي بڼه نه ده اخيستې. له بلې خوا هغه تغييرات چې د دې کلسټرونو په پايله کې د ځينو پوهنځيو په نصاب کې راغلي دي، لکه د شرعياتو پوهنځي او دارالعلوم، د اړوندو استادانو لپاره يې عملي کول ستونزمن کړي دي.

د پوهنې په نصاب کې هم بدلونونه راوستل شوي، چې له مخې يې د ۱۴۰۲ تعليمي کال تر پايه په منځني او عالي لېسه کې د مدني زده کړو، فرهنگ او هنر مضمونونه حذف شوي دي. که څه هم په دې موضوعاتو کې له اسلامي او افغاني کلتور څخه بډايه مواد او د تابعيت د مسووليتونو، د ځينو ملي او نړيوالو بنسټونو پيژندنه او د هغوی مسووليتونه، چې د نن ورځې د محصلينو اړتيا بلل کيږي؛ په کې شامل دي. له بلې خوا، په درسونو کې د دې موضوعاتو د لرې کولو سربيره، ځينې بدلونونه هم راغلي چې په 1403 هجري لمريز کال کې پلي شوي. همدارنگه ځينې درسي ساعتونه لکه اسلامي تعليمات، قرآن کریم او کمپيوټر اضافه شوي دي. د اسلامي ثقافت مضمونونه په اونۍ کې له 2 ساعتونو څخه 4 ساعتونو ته او د قرانکریم مضمون په اونۍ کې له 3 ساعتونو څخه 5 ساعتونو ته لوړ شوي. په داسې حال کې چې د يادو موضوعاتو په حجم کې کوم بدلون نه دی راغلی او استادان يې د يادو موضوعاتو په تدريس کې له ستونزو سره مخ کړي

در تدريس اين مضامين دچار مشکل گردند، بناء چنين می نماید که اين تغييرات در نبود یک برنامه درست و سنجيده اتخاذ گردیده است. پيش از اين در سال گذشته نيز ساعات درسی مضمون ثقافت اسلامی در تمام پوهنځي ها از یک کريدیت به چهار کريدیت افزايش یافته و به اجرا گذاشته شده بود.

ارتقای ظرفیت

هر چند وزارت تحصیلات و وزارت معارف با برگزاری سیمینارها و ورکشاپها تلاش داشتند ظرفیت کارمندان خویش در بخش های مختلف در این وزارتها را ارتقا ببخشند، اما در جریان سال 1402 در پوهنتون های و مکاتب برخی از برنامه ها طوری بوده که می توانند نسبت به ارتقای ظرفیت محل واقع شوند. در نخست می شود به مسدودیت دارالمعلمین ها که وظیفه تربیت معلمان مسلکی را به دوش داشتند اشاره کرد، هرچند مسدود ساختن دروازه های تربیه معلم خصوصا در مراکز فرصت این را مهیا خواهد کرد که علاقه مندان این بخش می توانند در راه یافتن به دبیارتمنت های مربوطه در پوهنتون ها، این خواست را به شکل بهتری برآورده سازند. اما دیده می شود که این تصمیم در تمام بخش ها صورت نگرفته، هیچ مدارس دینی که چهارده پاس فارغ می دادند مسدود نشده حتی برخی چون دارالعلوم ابوبکر صدیق رضی الله عنه در شهر کابل به "جامعه" که شهادتنامه آن در نظام امارت اسلامی جایگزین سند لیسانس می باشد؛ ارتقا داده شده است. با این حال نظر به اظهارات برخی از استادان تربیه های معلم نسبت به رفتار دوگانه امارت

دي، خو داسې ښکاري چې دغه بدلونونو راوستلو لپاره کوم منظم پروگرام نه دی نیول شوی.

ظرفیت لوړونه

که څه هم د پوهنې وزارت او د لوړو زده کړو وزارت هڅه کوله چې د دې وزارت په بېلابېلو څانگو کې د سیمینارونو او ورکشاپونو په جوړولو سره د خپلو کارکوونکو ظرفیت لوړ کړي، خو په ۱۴۰۲ لمريز کال کې په پوهنتونونو او ښوونځيو کې ځينې پروگرامونه داسې وو، چې د ظرفیت لوړولو د کار مخه یې ډب کړې وه. تر ټولو لومړی د دارالمعلمینونو تړلو ته چې د مسلکي ښوونکو د روزنې دنده یې درلوده اشاره وکړو، که څه هم د دارالمعلمینونو تړل به په خلکو کې لیوالتیا پیدا کړي تر څو په پوهنتونونو کې اړونده نورې څانگې انتخاب کړي، خو لیدل کېږي چې دا پرېکړه په ټولو څانگو کې نه ده عملي شوې، هغه دیني مدرسې چې څوارلسم پاسان یې درلودل، نه ده تړل شوې، حتی ځینې دارالعلومونه لکه کابل ښار کې ابوبکر صدیق رضي الله عنه دارالعلوم چې سند یې د اسلامي امارت په نظام کې د لیسانس د درجې بدیل دی لوړ شوی دی. تر دې چې د تربیه معلم د ځینو استادانو د څرگندونو له مخې د دارالمعلمینو د بندولو او د ځینو دارالعلومونو ظرفیت لوړونې په برخه کې د اسلامي امارت د دوه مخي چلند له امله یو ډول تبعیض شوی دی.

د ۱۴۰۲ کال اسد میاشتې د بي بي سي له خوا خپور شوی راپور وايي چې د اسلامي امارت له راتگ وروسته د کابل پوهنتون د ۷۸۰ استادانو له ډلې څخه تقریبا

اسلامی در پیوند به مسدودیت تربیه‌های معلم و ارتقای برخی دارالعلوم‌ها یک نوع تبعیض صورت گرفته است. گزارشی که در ماه اسد سال 1402 خورشیدی از سوی بی بی سی به نشر رسیده، آمده است که پس از رویکار آمدن دوباره امارت اسلامی از میان 780 استاد در پوهنتون کابل حدود 400 تن تنها از استادان این پوهنتون به بیرون از کشور رفته اند. نظر به این گزارش حدود 128 استاد دانشگاه کابل از طریق بورسیه تحصیلی در کشورهای خارجی مشغول تحصیل هستند. در این میان که حدود 40 نفر که تحصیلات خویش را به پایان رسانده اند، به افغانستان برگشتند.

34

از طرفی وزارت تحصیلات عالی به منظور ارزیابی اسناد مرحله عالمیه و اعطای سند ماستری به صاحبان آن، از نزد 51 هزار عالم دین، در هفت زون کشور امتحان اخذ نموده است.³⁵ طی مصاحبه‌ی با یکی از مشارکین این ارزیابی دریافتیم که این پروسه ادامه داشته و قرار است در آینده‌های نزدیک دور دوم این ارزیابی صورت گیرد. موارد دیگری نیز وجود دارد که بعضی از کسانیکه از مدارس جهادیه فارغ شده اند به ریاست تخصصات تشریف آورده با پاسخ دادن چهار و یا پنج سوال شفاهی طی مکتوبی هدایت داده شده است که اسناد آن‌ها ماستر معامله شوند. با این حال اینگونه تولید کادرهای علمی از سوی امارت اسلامی علی رغم اینکه واکنش‌های را به همراه داشت، این روند می‌تواند دو پیامد زیر را به همراه داشته باشد، یکی اینکه از اعتبار اسناد علمی آن‌عه از افغان‌هایکه در بیرون از

۴۰۰ استادان بهر ته تللي دي. د دغه راپور له مخې، د کابل پوهنتون شاوخوا ۱۲۸ استادان د بورسونو له لارې په بهرنیو هېوادونو کې په زده کړو بوخت دي چې د هغه له ډلې شاوخوا ۴۰ تنه چې خپلې زده کړې یې بشپړې کړي هم دي افغانستان ته نه دي راستانه شوي.¹⁰³ له بلې خوا د لوړو زده کړو وزارت د هېواد په اوو زونونو کې له ۵۱ زره دیني عالمانو څخه ازموینه اخیستې،¹⁰⁴ څو عالمیه درجې د اسنادو ارزونه وکړي او هغو ته یې د ماسترۍ سندونه ورکړي. د دې ارزونې له یوه گډونوال سره د مرکې په ترڅ کې مې واورېدل چې دا بهیر دوام لري او په نږدې راتلونکي کې به د دې ارزونې دویم پړاو ترسره شي. له جهادي مدرسو څخه ځینې فارغ شوي کسان د تخصصاتو ریاست ته تللي او د څلورو یا پنځو شفاهي پوښتنو په ځوابولو سره ورته د یو مکتوب له لارې هدایت ورکړی شوی ترڅو د ماسترۍ سند ورکړی شي، د اسلامي امارت له لوری دې ډول پرېکړو ځینې غبرگونونه هم له ځان سره درلودل، دا بهیر ممکن دوه پایلې ولري: یوه یې د هغو افغانانو د علمي اسنادو اعتبار دی چې له هېواده بهر او یا د هیواد دننه یې د نړیوالو معیارونو سره سم تعلیم کړی دی، کم شي، ځکه چې دا طریقه د هیڅ سیمه ییز یا نړیوالو معیارونو سره مطابقت نلري. دویم دا کړنه به هغه محصلین او استادان چې په بهر کې زده کړې کوي هېواد ته د راستنېدو او د خلکو او نظام ته د خدمت کولو څخه مایوسه کړي. له بلې خوا په ۱۴۰۲ لمریز کال کې د اسلامي امارت د لوړو زده کړو وزارت د استادانو د ارزونې پروگرام په	کشور یا داخل کشور با معیارهای بین المللی تحصیل کردند کاسته شود، زیرا این روش با هیچ معیار منطقه‌ی و جهانی تطابق ندارد. دوم این کار باعث می‌شود که محصلین و استادانی که در خارج از کشور مصروف تحصیل هستند نسبت به برگشت شان به کشور و خدمت به مردم و نظام دلسرد شوند. از سوی دیگر در جریان سال 1402 خورشیدی وزارت تحصیلات امارت اسلامی برنامه‌ی را جهت ارزیابی استادان خصوصا در بخش‌های ثقافت اسلامی و شرعیات براه انداخت، که استادان پوهنتون‌ها که اکثریت ضمن سال‌ها تحصیل تا درجه دکتورا و حداقل ماستری، سال‌های مدیدی در این رشته‌ها تدریس و تألیف کردند. این امتحان را یک نوع بی‌حرمتی و حتی توهین به خویش تلقی می‌نمایند. از سوی دیگر در زمان جمهوریت در بخش تحصیلات عالی جهت ارتقای استادان پوهنتون‌ها برخی معیارهای وجود داشت که در بهبود کیفیت تحصیلات عالی مؤثر پنداشته می‌شد، مثلا: معیار استادی برای یک کاندید استاد که دارای درجه ماستری می‌بود نباید بیشتر از 34 سال عمر می‌داشت و... اما این معیار از سوی امارت اسلامی در برخی موارد برداشته شده و دیده می‌شود کسانی نیز با سند دوره عالمیه و با سن بالاتر از 50 سال نیز من حیث استاد در پوهنتون‌ها جذب شده‌اند. در حالیکه اسناد دوره عالمیه در نظام قبلی این کشور معادل لیسانس از پوهنځی شرعیات بود. از سوی هم در نظام گذشته جهت بهبود کیفیت تحصیلات عالی معیار قرار گرفته بود که هرگاه یک

ځانگړې توگه د اسلامي ثقافت او شرعياتو په څانگو د ارزونې پروگرام پيل کړ، چې دې کار د پوهنتونونو اکثره استادان چې د دوکتورا درجې او لږ تر لږه د ماسټرۍ سند لري او تر کلونو پورې يې تدریس کړی، د ازموينې دا ډول بې عزتي او حتی د ځان سپکاوی گڼي.

له بلې خوا د جمهوري رياست په وخت کې د لوړو زده کړو په برخه کې د پوهنتونونو د استادانو د ظرفيت لوړونې لپاره ځينې معيارونه وضع شوي وو، چې د لوړو زده کړو د کيفيت په نښه کولو کې اغېزمن گڼل کېدل، د بېلگې په توگه: يو کانديد استاد چې د ماسټرۍ سند ولري عمر يې بايد د 35 کلونو څخه زيات نه وي، خو دا معيار په ځينو مواردو کې د اسلامي امارت له خوا ليري شوی، او ليدل کېږي چې هغه کسان چې عالميه سند لري او عمر يې د 50 کالو څخه هم ډير وي په پوهنتونونو کې د استاد په توگه گمارل شوي. په داسې حال کې چې د جمهوريت په دوره کې د عالميه دورې اسناد د شرعياتو له پوهنځي څخه د ليسانس سند سره برابر وو. له بلې خوا په تېر نظام کې د لوړو زده کړو د کيفيت د لوړولو په موخه داسې معيار ټاکل شوی و چې که يو استاد دوکتورا ونه لري، پوهاند درجه (تر ټولو لوړه علمي رتبه) نه شي ترلاسه کولای، خو اوس د ځينو شرايطو سره دا اصل له پوهنتونونو ليري شوی دی.¹⁰⁵

په ښوونځيو او پوهنتونونو کې له ځينو استادانو سره چې مو مرکې کړي په دې باور دي چې د اسلامي امارت له راتگ سره په ښوونځيو او پوهنتونونو کې د محصلينو د ناکامۍ کچه حتی په ځينو مواردو کې صفر ته هم رسيدلې ده. له همدې امله، که دا ډول پروسه ريښتيا

استاد دارای سند دکتورا نباشد نمی تواند به درجه علمی پوهاندی (بالاترین درجه علمی در پوهنتون ها) دست پیدا کند. اما با طرح برخی شرایط این اصل از پوهنتون ها برداشته شده است.³⁶ در مکاتب و پوهنتون ها با برخی از استادان که ما مصاحبه داشتیم بدین باور هستند که با رویکار آمدن دوباره امارت اسلامی به قدرت، لیمیت ناکامی دانش آموزان و دانشجویان در مکاتب و پوهنتون ها به حد اقل حتی در برخی موارد به صفر تقرب حاصل نموده است. بناء اگر یک چنین پروسه حقیقت داشته باشد، بدون شک این می تواند در بهبود کيفيت تعليمی و همچنین تحصيلات عالی تأثیر منفی بگذارد.

وي، بې له شكه د لوړو زده كړو او د زده كړې د كيفيت پر بڼه كولو منفي اغيزه كولى شي.

بررسی وضعیت فرهنگی افغانستان در 1402 خورشیدی

بدون شک افغانستان از چند دهه بدین سو در وضعیت ناگوار فرهنگی به سر می برد. از یک سو حضور قدرت های استعمارگر بیرونی در افغانستان و بازاریابی فرهنگ های بیگانه در این کشور سبب شده بود که بسیاری از رسم و رسوم اسلامی و افغانی ما در برابر فرهنگ مادیگرایانه غربی و خرافاتی شرقی برای همیشه به فراموشی سپرده شود. از سوی دیگر جنگ های خانمان سوز که من حیث بزرگترین عامل ملت مارا سراپا ناامنی فرا گرفته سبب گردیده بود که فرهنگ و آثارهای فرهنگی افغانستان هرازگاهی به یغما رفته گاهی قاچاق شده به بیرون از کشور انتقال یابند و یا آگاهانه یا نا آگاهانه نابود گردند.

اکنون که کشور از امنیت نسبی برخوردار است. و توقع می رود که ملت و مردم ما و به خصوص مسؤولین حکومت امارت اسلامی از این فرصت استفاده نموده از گذشته ها درس بگیرند و با خود گذری و خویشتن داری اجازه ندهند که این فرصت به دست آمده برای بار دیگر به سیه روزی مبدل گردد. زیرا امنیت و وحدت داخلی بزرگترین عامل ثبات در کشور خواهد گردید که در نتیجه باعث پیشرفت ها و بهبود توسعه فرهنگی خواهد شد.

بناء وضعیت فرهنگی در این سال را به پنج قسمت تقسیم نموده بخش اول آن را در مورد رسانه ها و آزادی بیان، بخش دوم را در مورد روابط فرهنگی در دو سطح داخلی و خارجی به بررسی گرفته بخش سوم را در مورد

په ۱۴۰۲ هجري شمسي کې د افغانستان د فرهنگي وضعیت څېړنه

بې له شکه چې افغانستان له څو لسيزو راهيسې په يوه ناوړه فرهنگي وضعیت کې ژوند کوي. له يوې خوا په افغانستان کې د بهرنيو استعماري قدرتونو شتون او په دې هيواد کې د بهرنيو کلتورونو د تطبيق گرم بازار د دې لامل شوی چې زموږ ډېر اسلامي او افغاني دودونه د غربي مادي فرهنگ او شرقي توطيو په وړاندې د تل لپاره هېر شي. له بلې خوا د سختو جنگونو چې زموږ د ملت د نامنۍ تر ټولو ستر لامل و، د دې لامل شول چې د افغانستان فرهنگ او فرهنگي اثار هم يرغمل شي، کله قاچاق او له هېواده بهر انتقال شي او يا هم کله په شعوري او ناشعوري توگه له منځه يوړل شي.

اوس چې په هيواد کې امنيت شتون لري. هيله کيږي چې زموږ ملت او خلک په ځانگړې توگه اسلامي امارت له دې فرصت څخه د زده کړې په خاطر گټه پورته کړي او اجازه ورنکړي چې دا فرصت يو ځل بيا په توره ورځ بدل شي. ځکه داخلي امنيت او يووالی به په هيواد کې د ثبات تر ټولو ستر عامل دی چې په پايله کې د فرهنگي ودې او پرمختگ سبب کيږي.

د ۱۴۰۲ کال کلتوري وضعیت موږ په پنځو برخو وېشلی شو، لومړۍ برخه يې د رسنيو او د بيان د آزادۍ په اړه ده، دويمه برخه يې په کورنيو او بهرنيو فرهنگي اړيکو په اړه ده، دريمه برخه يې د سياحت په اړه ده، په څلورمه برخه کې مو د هيواد لرغونو اثارو په وضعیت او د هغو د ساتنې پر اهميت بحث کړی او په پنځمه او

گردشگری در کشور اختصاص داديم. در بخش چهارم به وضعیت آثار باستانی و اهمیت حفاظت از آنها پرداخته در بخش پنجم و اخيري به چگونگی کتاب و کتابخوانی در سایه امارت اسلامی در جريان سال 1402 پرداختيم.

رسانه‌ها و آزادی بیان

سال 1402 خورشیدی برای رسانه‌ها و آزادی بیان نیز یک سال پر فراز و فرود بوده است. همانگونه که مرکز خبرنگاران افغانستان در سال 1402 خورشیدی در گزارش سالانه خویش خبر داده است که حدودی 139 رویداد نقض حقوق رسانه‌ها و خبرنگاران به ثبت رسیده است که شامل 80 مورد تهدید و 59 بازداشت خبرنگاران می‌شود. اما در 12 ماه گذشته هیچ حمله هدفمند بر هیچ خبرنگاری صورت نگرفته و هیچ یک کشته و یا زخمی نشده اند که این یک تحول مثبت ارزیابی می‌شود. در حالیکه در سال 1401 خورشیدی 237 مورد رویداد نقض حقوق خبرنگاران و رسانه‌ها به ثبت رسیده بود که شامل یک کشته 21 زخمی و 8 مورد خشونت فیزیکی می‌شود.³⁷ بنابراین نظر به موارد ثبت شده در سال 1402 از هر حیث نقض حقوق خبرنگاران و رسانه‌ها به لحاظ کمی نسبت به سال 1401 خورشیدی 70 درصد کاهش یافته است.

در جريان سال 1402 خورشیدی چندین رسانه از قبیل راديو بانوان در فيض آباد مرکز ولايت بدخشان، راديو تلویزیون همیشه بهار در جلال آباد، راديو محلی نن و راديو جوانان در جلال آباد، راديو نسیم در دایکندی، راديو خصوصی نن در ولايت خوست، راديوهای

وروستی برخه کې مو د ۱۴۰۲ کال د اسلامي امارت تر چتر لاندې د کتابونو د لوستلو په اړه خبرې کړې دي.

رسنۍ او د بیان ازادې

۱۴۰۲ هجري لمريز کال د رسنيو او د بیان د ازادۍ له پاره له لوړو ژورو ډک کال و. لکه څنگه چې د افغانستان د خبريالانو مرکز په ۱۴۰۲ ه.ش کال کې په خپل کلي راپور کې اعلان وکړ چې د رسنيو او خبريالانو د حقونو د نقض ۱۳۹ پېښې ثبت شوي چې ۸۰ پېښې يې د گواښونو او ۵۹ د خبريالانو د نيولو دي.

خو په تېرو دولسو مياشتو کې پر هېڅ خبريال هډفي برید نه دی شوی او نه څوک وژل شوی او نه ټپي شوی دی، چې دا يو مثبت پرمختگ بلل کېږي. په داسې حال کې چې په ۱۴۰۱ هجري لمريز کال کې د خبريالانو او رسنيو د حقونو د نقض ۲۳۷ قضیې ثبت شوي دي، چې په کې يو تن وژل شوی، ۲۱ ټپيان او ۸ د فزيکي تاوتریخوالي پېښې شاملې وې.¹⁰⁶ له همدې امله په ۱۴۰۲ کال کې د ثبت شويو قضيو له مخې، د خبريالانو او رسنيو له حقونو د نقض پېښې د ۱۴۰۱ کال په پرتله ۷۰ سلنه کمې شوې دي.

په ۱۴۰۲ کال په جريان کې څو رسنۍ لکه د بدخشان ولايت په مرکز فيض اباد کې د بنځو راډيو، په جلال اباد کې همپشه بهار راډيو او تلویزيون، په جلال اباد کې د نن سيمه بيزه راډيو او د ځوانانو راډيو، په دايکنډې کې نسيم راډيو، په خوست ولايت کې د نن خصوصي راډيو او د غزني ښار کې د شمله او کلي راډيو په دوی کې هغه راډيوگانې دي چې په ۱۴۰۲ کال کې د اسلامي امارت د سيمه بيزو چارواکو له خوا د تړل شوي، خو

خصوصی شمله و دهکده در شهر غزنی از جمله راډيوهای هستند که در سال 1402 خورشیدی از سوی مقامات محلی امارت اسلامی بسته شده اند؛ اما اکثریت بعد از یک مدت دوباره به فعالیت آغاز کردند. رهبری نی، نهاد حمایت کننده رسانه‌های آزاد افغانستان در آخرین نشست شان در ماه جدی سال 1402 اعلام کردند که با توجه به وضعیت سیاسی و شرایط نا مساعد در افغانستان، رهبری دفتر نی به این تصمیم رسیدند تا فعالیت‌های این نهاد را به صورت موقت در داخل افغانستان متوقف کنند.³⁸ قابل ذکر است که پس از رویکار آمدن دوباره امارت اسلامی به قدرت در افغانستان بسیاری از برنامه‌ها، سریال‌ها و گفتمان‌های رسانه‌ای که در مغایرت به ارزش‌های اسلامی و ملی قرار داشتند از میان برداشته شده اند. همچنین در سال 1402 خورشیدی چندین رسانه دیگر از قبیل راډيو خصوصي امید در کابل، راډيو خصوصي يسرا در شهر میمنه مرکز ولایت فاریاب، راډيو رابعه بلخی در مزار شریف مرکز ولایت بلخ، راډيو پیغام در ولایت زابل، راډيو خصوصي اتحاد در شهر پل علم مرکز ولایت لوگر، آژانس خبری غیر دولتی گردش اطلاعات در کابل، ماهنامه دولتی زابل-کلات در ولایت زابل، هفته نامه لاس در میدان شهر مرکز ولایت میدان وردک، راډيو خصوصي الفت در ولسوالی شینواری ولایت ننگرهار، راډيو صدای شریعت در ولسوالی رستاق ولایت تخار، شبکه ولایتی صدای شریعت و شبکه ولایت تلویزيون ملی در ولایت زابل، شبکه محلی راډيو صدای شریعت در شرنه مرکز ولایت پکتیکا، راډيو

اکثره رادیو له څه مودې وروسته بیرته په فعالیت پیل وکړ. خو د نې ادارې مشرتابه چې د افغانستان له ازادو رسنیو څخه ملاتړ کوي د ۱۴۰۲ کال د جدي په میاشت کې په خپله وروستی غونډه کې اعلان وکړ چې په افغانستان کې د سیاسي حالاتو او ناخوالو له امله د نې ادارې مشرتابه د موقتې مودې لپاره په افغانستان کې دننه د دې سازمان د فعالیتونه د ځنډولو پریکړه وکړه.¹⁰⁷ د یادولو وړ ده چې په افغانستان کې د اسلامي امارت له راتگ وروسته ډیر هغه پروگرامونه، سریالونه او رسنیز تبلیغات چې له اسلامي او ملي ارزښتونو سره په ټکر کې وو، حذف شوي دي.

همدارنگه په ۱۴۰۲ کال کې څو نورې رسنۍ لکه امید خصوصي رادیو په کابل کې، د فاریاب ولایت په مرکز د میمنې په ښار کې یسرا خصوصي رادیو، رابعه بلخي رادیو په مزارشريف کې، پیغام رادیو په زابل ولایت کې، د اتحاد رادیو د لوگر په مرکز پل علم کې، په کابل کې د معلوماتو د خپراوي یوه غیر دولتي خبري اژانس، په زابل ولایت کې دولتي میاشتنۍ زابل-کلات، د وردگو ولایت په مرکز میدان ښار کې تېره اوونۍ ورځپاڼه، د ننگرهار ولایت د شینوارو په ولسوالۍ کې الفت خصوصي رادیو، د تخار ولایت په رستاق ولسوالۍ کې سديه شریعت رادیو، د سید شریعت ولایتي شبکه او ملي ټلويزیون، په زابل ولایت کې شبکه، د پکتیکا ولایت په مرکز ښرنه کې د شرعي رادیو سیمه ییزه شبکه، په لوگر ولایت کې د عینک خصوصي رادیو، په غزني ښار کې د خوشحال خصوصي رادیو او څو نورې رادیوگانې او ټلويزیونونه چې له تیرو دوو دريو کلونو

خصوصي عینک در ولایت لوگر، رادیو خصوصی خوشحال در شهر غزني و چندین رادیو و ټلويزیون دیگر که از دو الی سه سال گذشته از فعالیت باز مانده بودند دوباره به فعالیت آغاز کردند که نظر به ارقام شده از سوی مسؤلان وزارت اطلاعات و فرهنگ از آغاز به کار 25 رسانه که شامل سه ټلويزیون، 17 رادیو و پنج وب سایت می شود در جریان سال 1402 خورشیدی خبر داده بیان داشته اند که در مجموع 283 رسانه در چوکات این وزارت در کشور فعالیت دارند.³⁹ گفته می شود تا قبل از به قدرت رسیدن امارت اسلامی در افغانستان در ماه اسد 1400 خورشیدی بیش از 107 کانال ټلويزیونی، 284 ایستگاه رادیویی، صدها نشریه چاپی و بیش از 1800 وبسایت انترنتی، فعالیت می کردند. همچنین گزارشگران بدون مرز تعداد کل رسانه ها در افغانستان قبل از روی کار آمدن امارت اسلامی را 547 رسانه گفته است. بنابراین نظر به ارقام ارائه شده از سوی گزارشگران بدون مرز و مسؤلین امارت اسلامی پس از رویکار آمدن دوباره امارت اسلامی به قدرت 49 درصد که تقریباً نیمی از رسانه ها را شامل می شوند تا ختم سال 1402 به نحوی از انحاء از فعالیت باز ماندند.

قابل ذکر است که در سال 1402 خورشیدی چندین رسانه دیگر در خارج از کشور از سوی خبرنگاران و فرهنگیان افغان تأسیس شده است که شامل (پلتفرم "چلو صاف" در ترکیه، مجله ادبی و فرهنگی فرامنطقه ی "پارسی بان" و ټلويزیون "بينا" که از سوی خبرنگاران و فرهنگیان مقیم در فرانسه ایجاد شده

راهیسی غیر فعال وو خپل فعالیتونه بیا پیل کړي. د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د مسوولینو له خوا د ورکړل شویو شمېرو له مخې، په ۱۴۰۲ ه.ش کال کې د درېیو ټلوېزیونونو، ۱۷ راډیوگانو او پنځو وېبپاڼو په گډون ۲۵ رسنیو فعالیت پیل کړی دی، چې په ټولیز ډول د دغه وزارت په چوکاټ کې ۲۸۳ رسنی فعالیت کوي. ¹⁰⁸ ویل کیږي چې په افغانستان کې د ۱۴۰۰ کال د اسد په میاشت کې د اسلامي امارت د واک تر رسیدو وړاندې له ۱۰۷ څخه زیات ټلوېزیونونه، ۲۸۴ راډیوگانې، په سلگونو چاپي خپرونې او تر ۱۸۰۰ ډیر انټرنیټي ویب پاڼې فعالیت درلود. دغه راز بې سرحد خبریالان وایي، چې د اسلامي امارت له جوړېدو مخکې په افغانستان کې د رسنیو ټول شمېر ۵۴۷ وو. له همدې امله د بې سرحد خبریالانو او د اسلامي امارت د چارواکو له خوا د ورکړل شویو شمېرو له مخې، د اسلامي امارت له بیا واکمنۍ وروسته، ۴۹٪ چې نږدې نیمایي رسنی په کې شاملې دي، د ۱۴۰۲ کال تر پایه پورې په یو نه یو ډول غیر فعاله پاتې شوې.

باید یادونه وشي چې په ۱۴۰۲ میلادي کال کې د افغان خبریالانو او فرهنگي مشرانو له خوا په بهر کې څو نورې رسنۍ هم جوړې شوي چې په ترکیه کې د "چالوسف" پلاټفورم، "پارسی بان" سیمه ییزه ادبي او کلتوري مجله او "بينا" ټلوېزیون هم په کې شامل دي چې په فرانسه کې د ژورنالیستانو او کلتوري کارمندانو له خوا شامل دي. تر دې مخکې په ۱۴۰۱ کال کې څو نورې رسنۍ لکه په امریکا کې امو ټلوېزیون، آنلاین ټلوېزیون (زشت ټلوېزیون) یا په جرمني کې «دید»، په

است می شود. پیش از این در سال 1401 نیز چندین رسانه دیگر از قبیل ټلوېزیون آمو در امریکا، ټلوېزیون آنلاین (زیشت tv) یا " دید" در آلمان، ویب سایت خبری " چشم نیوز" در کشور ناروی، نشریه " فارسی تایمز" در امریکا و نشریه سیاسی اجتماعی و فرهنگی " افغانستان" از سوی خبرنگاران و فرهنگیان افغان در خارج از کشور آغاز به فعالیت کرده بودند. ⁴⁰

تأسیس رسانه‌ها در دو سال پسین از سوی خبرنگاران و فرهنگیان افغان در خارج از کشور در حالی اوج گرفته است که پس از رویکار آمدن دوباره امارت اسلامی به قدرت ده‌ها خبرنگار به بیرون از کشور مهاجر شده و ده‌ها تن دیگر در جستجوی راه فرار از کشور می‌باشند.

روابط فرهنگی

روابط فرهنگی در سال 1402 خورشیدی را می‌شود در دوسطح مورد بررسی قرار دهیم:

- بخش داخلی: منظور از این بخش ارتباطات علمی و فرهنگی است که شامل تفاهمنامه‌ها میان پوهنتون‌های داخلی چون امضاء تفاهمنامه دوجانبه میان پوهنتون تخار و پوهنتون اسلامی بین المللی افغان و امضای تفاهمنامه میان پوهنتون تعلیم و تربیه کابل و مؤسسه تحصیلات عالی غور ⁴¹ و همچنین برگزاری کنفرانس‌ها و سیمیناری مشترک و غیر مشترک که بین ادارات برگزار می‌شود. که می‌توان از آن جمله به سیمینار روز بین المللی زبان‌های مادری در کابل که از سوی وزارت فرهنگ برگزار گردید و همچنین سیمینار

ناروې کې خبرې وېبپاڼه "چشم نیوز"، په امریکا کې "فارسي ټایمز" او د افغانستان سیاسي، ټولنیز او کلتوري خپرونه په بهر کې د افغان ژورنالیستانو او کلتوري کارمندانو له خوا پیل شو.¹⁰⁹

په تیرو دوو کلونو کې په بهر کې د افغان ژورنالیستانو او فرهنګپالو له خوا د رسنیو د جوړیدو لړۍ په داسې حال کې اوج ته رسیدلې چې د اسلامي امارت د واک ته د رسیدو وروسته لسگونه خبریالان بهر ته مهاجر شوي او لسگونه نور د هیواد څخه د تینښتې لپاره د لارې په لټه کې دي.

فرهنگی اړیکې

په 1402 هجري لمريز کال کې فرهنگي اړیکې په دوو برخو کې خپرل کېدای شي:

۱- داخلي برخه: دا برخه علمي او کلتوري اړیکو ته اشاره کوي، چې د کورنيو پوهنتونونو ترمنځ د تفاهم یادداشتونه هم په کې شامل دي، لکه د تخار پوهنتون او افغان نړیوال اسلامي پوهنتون ترمنځ د دوه اړخیز تفاهم یادداشت لاسلیک کول او د کابل د ښوونې او روزنې پوهنتون او د غور د لوړو زده کړو مؤسسې ترمنځ او همدارنگه د ادارو ترمنځ د گډو کنفرانسونو جوړول،¹¹⁰ له دې جملې څخه په کابل کې د مورنۍ ژبې د نړیوالې ورځې سیمینار چې د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت له خوا په لاره اچول شوی و او همدارنگه د ابوریحان البیروني په اړه جوړ شوی علمي سیمینار، دې هوکړه لیکونو او سیمینارونو له یوه ولایت څخه بل ولایت ته د فرهنگي اړیکو په انتقال کې رول درلود.

علمی که در مورد ابوریحان البیروني برگزار شد که این همه در انتقال و روابط فرهنگی از یک ولایت به ولایت دیگر در سطح داخلی نقش به سزایی دارد.

• بخش خارجی: این بخش شامل تمام همکاری‌های مشترک فرهنگی و علمی در تمام سطوح حکومت در سال 1402 خورشیدی می‌شود. و آنگونه که توقع می‌رفت در این بخش کار صورت نگرفته اما به مواردی دست یافتیم که بدون شک در روابط فرهنگی البته در بخش خارجی مؤثر پنداشته می‌شود، مثلاً: امضای تفاهنامه و همکاری دوجانبه که میان پوهنتون اسلامی بین المللی افغان و پوهنتون علم و صنعت کشور ایران به امضا رسید، این تفاهنامه به ابتکار پوهنځی انجینری پوهنتون بین المللی افغان و پوهنتون علم و صنعت کشور ایران در خصوص تحقیقات مشترک، تبادلہ اطلاعات علمی، اعزام استادان و محصلان و... صورت گرفته است.⁴² نظر به خیرنامه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی کشور ایران، قرار است تفاهنامه همکاری فرهنگی میان رایزن فرهنگی اسلامی ایران در کابل و کاشفی رئیس پوهنځی زبان و ادبیات فارسی در پوهنتون پروان امضا شود.⁴³

ذبیح الله مجاهد سخنگوی امارت اسلامی گفته است همزمان با فعالیت سفارت خانه‌های افغانستان در

۲- **بهرنی برخه:** په دې برخه کې په 1402 هجري لمريز کال کې د دولت په ټولو کچو کې ټولې گډې کلتوري او علمي همکارۍ شاملې دي او لکه څنگه چې تمه کیده، په دې برخه کې کار نه دی ترسره شوی، خو ځينې موارد ترلاسه شوي چې بې له شکه د کلتوري اړیکو په برخه کې اغيزمن گڼل کېږي. د بیلگې په توگه: د افغانستان نړيوال اسلامي پوهنتون او د ايران د ساينس او ټکنالوژۍ پوهنتون او د افغان نړيوال پوهنتون ترمنځ د تفاهم یادداشت. دغه تفاهم لیک د افغانستان نړيوال اسلامي پوهنتون او د ايران د ساينس او ټکنالوژۍ پوهنتون ترمنځ د افغان نړيوال پوهنتون د انجینرۍ پوهنځي په نوبت او د ايران د ساينس او ټکنالوژۍ پوهنتون ترمنځ د گډو څېړنو، علمي معلوماتو د تبادلې، د استادانو او محصلينو د لېږلو په اړه لاسلیک شو.¹¹¹ د ايران د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د خبرپاڼې له مخې، په کابل کې د ايران د اسلامي فرهنگ د سلاکار او د پروان پوهنتون د فارسي ژبې او ادبياتو د پوهنځي د رييس کاشفي ترمنځ د فرهنگي همکاريو تفاهم لیک لاسلیک شوی.

112

د اسلامي امارت وياند ذبيح الله مجاهد وايي، چې په شپاړسو هېوادونو کې د افغانستان سفارتونو د فعاليتونو ترڅنگ، د يادو سفارتونو د آتشیو دفترونه په بېلابېلو برخو کې هم فعاليت لري.¹¹³ د مجاهد په وينا، په ځينو هېوادونو کې د پخواني حکومت آتشی کار کوي او په ځينو ځايونو کې نوي استازي لېږل شوي، چې ډېری يې په فرهنگي، اقتصادي،

شانزده کشور، اتشه‌های این سفارت خانه‌ها نیز در بخش‌های گوناگون از جمله فرهنگی فعالیت دارند.⁴⁴ به گفته مجاهد در بعضی کشورها اتشه‌های حکومت گذشته کار می‌کنند و در بعضی جاها اتشه‌های نو هم فرستاده شده اند که بیشتر شان فرهنگی، اقتصادی، تجاری و در امور مهاجرین می‌باشند. با آنکه روابط فرهنگی بسیار کم رنگ به نظر می‌رسد اما در مقایسه به سال 1401 بسیار خوب است.

گردشگری

کشورهای که از آثار تاریخی و اماکن زیبایی دیدنی برخوردار هستند، شاهد حضور هزاران و حتی در مواردی شاهد میلیون‌ها گردشگر خارجی می‌باشند که حضور گردشگران خارجی در اقتصاد آن کشورها نقش ارزنده‌ی را بازی می‌کند. بناء افغانستان در سال 1402 خورشیدی در مقایسه به سال‌های قبل شاهد حضور گردشگران خوبی خارجی بوده است.

بر اساس ارقام ارائه شده از سوی مسؤولان در ریاست اطلاعات و فرهنگ ولایت بلخ، از اول سال 1402 خورشیدی تا پایان آن حدود 800 گردشگر⁴⁵ خارجی از 60 کشور به این ولایت آمده از ساحات باستانی و تاریخی بلخ دیدن نموده اند.⁴⁶ از سوی هم به نقل از طلوع نیوز بر بنیاد آمار ارائه شده از سوی ریاست اطلاعات و فرهنگ بامیان در سال گذشته بیش از صد هزار گردشگر داخلی و خارجی از جاذبه‌های تفریحی در این ولایت دیدن کرده اند که حدود 1500 تن آن‌را گردشگران خارجی تشکیل می‌دهد.⁴⁷ در حالیکه در جریان این سال طی فرمانی امارت اسلامی از حضور

سوداگریزو او د مهاجرینو په چارو بوخت دي. که څه هم کلتوري اړیکې ډېرې پېچلې ښکاري، لیکن د ۱۴۰۱ کال په پرتله ډېرې ښې دي.

سياحت

هغه هېوادونه چې تاریخي اثار او ښکلي ځایونه لري، په ځینو مواردو کې د زرگونو او حتی میلیونونو بهرنیو سیلانیانو د شتون شاهدان دي او د بهرنیو سیلانیانو شتون د هغو هېوادونو په اقتصاد کې ارزښتناک رول لوبوي. په ۱۴۰۲ کال کې افغانستان د تېرو کلونو په پرتله د ډیرو بهرنیو سیلانیانو شاهد وو.

د بلخ ولایت د اطلاعاتو او فرهنگ ریاست د مسوولینو له خوا د ورکړل شویو شمېرو له مخې، د ۱۴۰۲ لمریز کال له لومړیو څخه د همدې کال تر پایه پورې له ۶۰ هېوادونو څخه شاوخوا ۸۰۰ بهرنی^{۱۱۴} سیلانیان دغه ولایت ته راغلي او له لرغونو او تاریخي سیمو څخه یې لیدنه کړې ده.^{۱۱۵} د طلوع نیوز د معلوماتو له مخې، د بامیان ولایت د اطلاعاتو او فرهنگ ریاست د شمېرو پر بنسټ، تېر کال څه باندې سل زره کورنیو او بهرنیو سیلانیانو د دغه ولایت له تفریحي ځایونو لیدنه کړې، چې له دې ډلې شاوخوا ۱۵۰۰ یې بهرنی دي.^{۱۱۶} سیلانیان په داسې حال کې چې د روان کال په اوږدو کې د اسلامي امارت د حکم له مخې د دغه ولایت په بندامیر کې د ښځو شتون منع شوی و. له بلې خوا د شریعت مجله د هرات د موزیم او آرشیف د مسوولینو په حواله وایي چې په ۱۴۰۲

زنان در بند امیر در این ولایت ممانعت شده بود. از سوی دیگر نشریه شریعت، به نقل از مسوولین موزیم و آرشیف هرات گفته است، در سال 1402 خورشیدی به تعداد 14 هزار گردشگری داخلی و خارجی از موزیم هرات دیدن کرده اند.⁴⁸ همچنین خبرگزاری فرهنگ به نقل از مولوی رحمت الله محمدی آمر توریسم ریاست اطلاعات و فرهنگ هرات گزارش داده است که در جریان سال 1402 خورشیدی حدود یک هزار گردشگر خارجی از هفتاد کشور به هرات سفر کرده و از اماکن تاریخی این ولایت بازدید کرده اند.⁴⁹ با این حال نظر به آمار گردشگران خارجی در جریان سال گذشته در این ولایت 60 درصد افزایش یافته است.⁵⁰

مسوولان ریاست اطلاعات و فرهنگ غزنی نیز آمار حضور بازدیدکننده گان از موزیم این ولایت را نظر به سال گذشته رو به افزایش خوانده گفته است: از آغاز سال 1402 خورشیدی حدود 2712 گردشگر به این موزیم آمده است که حدود 296 تن آن گردشگران خارجی بوده اند.⁵¹ از سوی هم ریاست اطلاعات و فرهنگ ولایت سمنگان تعداد بازدیدکننده گان از این ولایت را حد 474 گردشگر از 45 کشور جهان در جریان سال 1402 خورشیدی از این ولایت بازدید کرده اند.⁵² از سوی دیگر عبد الحی زعیم، رئیس اطلاعات و فرهنگ غور تعداد گردشگران در سال 1402 خورشیدی در این ولایت را 600 تن گفته که حدود 195 تن آنان را گردشگران خارجی تشکیل می دهد.

کال کې ۱۴۰۰۰ کورنیو او بهرنیو سیلانیانو د هرات له موزیم څخه لیدنه کړې ده.¹¹⁷ همدارنگه د فرهنگ خبری آژانس د هرات د اطلاعاتو او کلتور ریاست د گرځندوی د رئیس مولوی رحمت الله محمدی له قوله خبر ورکړی چې په ۱۴۰۲ لمريز کال کې له اویا هیوادونو څخه څه د پاسه زر تنه بهرني سیلانیانو هرات ته سفر کړی او د دغه ولایت له تاریخي ځایونو څخه یې لیدنه کړې ده.¹¹⁸ د تېر کال په اوږدو کې په دغه ولایت کې د بهرنیو سیلانیانو شمېر ۶۰ سلنه زیات شوی دی.¹¹⁹

د غزني د اطلاعاتو او فرهنگ ریاست چارواکي هم وایي، چې د تېر کال په پرتله د دغه ولایت موزیم ته د لیدونکو شمېر زیات شوی دی: د ۱۴۰۲ لمريز کال له پيله تر اوسه شاوخوا ۲۷۱۲ سیلانیان دغه موزیم ته راغلي، چې له دې جملې څخه شاوخوا ۲۹۶ تنه بهرني سیلانیان وو.¹²⁰ د سمنگانو ولایت د اطلاعاتو او فرهنگ ریاست دغه ولایت ته د سیلانیانو شمېر ذکر کړی چې په ۱۳۰۲ لمريز کال کې له ۴۵ هېوادونو څخه ۴۷۴ تنو سیلانیانو دغه ولایت ته سفر کړی دی.¹²¹ بل خوا د غور ولایت د اطلاعاتو او فرهنگ رییس عبدالحی زعیم وایي، چې په ۱۴۰۲ لمريز کال کې په دغه ولایت کې د سیلانیانو شمېر ۶۰۰ تنه و، چې شاوخوا ۱۹۵ تنه یې بهرني سیلانیان دي.

The number of foreign tourists and the percentage of their presence in the following provinces

Sr.	province	foreign tourists	percentage
1	Balkh	800	18.796%
2	Herat	1000	23.496%
3	Ghazni	296	6.954%
4	Samangan	474	11.137%
5	Ghor	195	4.581%
6	Bamiyan	1500	35.244%
Total		4256	100%

نظر به ارقامه رانه شده در فوق بامیان میزبان بیشترین گردشگران خارجی بوده و هرات مقام دوم و بلخ در جایگاه سوم قرار می‌گیرد ولایت غور نظر به موقعیت صعب العبوری که دارد و به نسبت دوری از مرکز در میان شش ولایت متذکره میزبان کمترین گردشگران خارجی بوده است. با آنهم نسبت به سال‌های قبلی میزبان گردشگران بیشتر خارجی بوده است. با این حال خبیب غفران سخنگوی وزارت اطلاعات و فرهنگ امارت اسلامی افغانستان، تعداد کل گردشگران خارجی پس از رویکار آمدن دوباره امارت اسلامی به قدرت تا آخر سال ۱۴۰۲ خورشیدی را حدود ۸ هزار ۲۰۳ تن گفته است.⁵³ از سوی دیگر رسانه‌های داخلی به نقل از رئیس عمومی شرکت دولتی افغان تور تعداد

The number of foreign tourists and the percentage of their presence in the following provinces

Sr.	province	foreign tourists	percentage
1	Balkh	800	18.796%
2	Herat	1000	23.496%
3	Ghazni	296	6.954%
4	Samangan	474	11.137%
5	Ghor	195	4.581%
6	Bamiyan	1500	35.244%
Total		4256	100%

د ذکر شوو شمېرو له مخې، د یادو شپږو ولایتونو په منځ کې بامیان تر ټولو ډېر بهرني سیلانیان لرل، هرات دویم او بلخ درېیم ځای لري، غور ولایت د خپل ستونزمن موقعیت او له مرکز څخه د نسبي لري فاصلې له امله د شپږو ذکر شویو ولایتونو په منځ کې د بهرنیو سیلانیانو تر ټولو کم کوربه دی. بیا هم د تیرو کلونو په پرتله، دا د ډیرو بهرنیو سیلانیانو کوربه وو. خو دافغانستان داسلامي امارت داطلاعاتو او فرهنگ وزارت ویاند خبیب غفران ویلي دي چې د ۱۴۰۲ لمریز کال ترپایه پورې داسلامي امارت واک ته له رسیدو وروسته دبهرنیو گرځندویانو ټولټال شمیر ۸۲۰۳ تنه وو. ¹²² بل خوا کورنیو رسنیو د افغان سیاحتی دولتي شرکت د عمومي مدیر له خولې ویلي، چې په ۱۴۰۱ کال کې د بهرنیو سیلانیانو شمېر ۲۷۰۰ و.

گردشگران خارجی در سال 1401 را 2 هزار و 700 تن بیان داشته بودند.⁵⁴ بر این اساس تعداد گردشگران خارجی در سال 1402 به 5503 تن می‌رسد. با این حال دیده می‌شود که در سال 1402 خورشیدی حضور گردشگران خارجی در افغانستان در مقایسه به سال گذشته دست کم 103 درصد افزایش داشته است.

آثار باستانی

با آنکه مسؤولین امارت اسلامی بارها از تعهد شان به حفظ آثار باستانی در افغانستان سخن گفته اظهار داشته اند که در جریان یک سال اخیر به ارزش 310 میلیون افغانی 36 اثر تاریخی را ترمیم کرده نیز از قاچاق 1100 اثر باستانی دیگر جلوگیری به عمل آورده اند.⁵⁵ اما پژوهشگران مرکز حفاظت از میراث فرهنگی دانشگاه شیکاگو طی گزارشی در پیوند به غارت آثار باستانی در افغانستان گفته اند: "ما شکل جدیدی از غارت را شناسای کردیم به گونه‌ی که بین سال‌های 1397 خورشیدی تا 1400 خورشیدی قبل از به قدرت رسیدن طالبان و حتی تحت حکومت جدید تا به امروز، برای حفاری 162 مکان باستان شناسی از بولدوزر استفاده شده است." این نهاد افزوده است که با استفاده از سامانه هوش مصنوعی مخصوص این نهاد، در تصاویر ماهواره‌ی توانسته است 29 هزار سایت باستانی را در سراسر افغانستان کشف کند. اما مسؤولین امارت اسلامی در گفتگو با بی بی سی گزارش محققان را رد کرده گفته اند که به وعده خویش مبنی بر حفظ میراث‌های فرهنگی پایبند بوده، نیز یک واحد

¹²³ پر دې اساس په ۱۴۰۲ کال کې د بهرنیو سیلانیانو شمېر ۵۵۰۳ تنو ته ورسېد. په هرصورت، لیدل کېدی شي چې په ۱۴۰۲ هجري لمريز کال کې په افغانستان کې د بهرنیو سیلانیانو شتون د تیر کال په پرتله لږ تر لږه ۱۰۳٪ ډیر شوی دی.

لرغوني آثار

که څه هم د اسلامي امارت چارواکو په وار وار په افغانستان کې د لرغونو اثارو د ساتنې په اړه د خپلې ژمنې خبر ورکړې او ویلي یې دي چې په تېر یوه کال کې یې د ۳۱۰ میلیونه افغانیو په ارزښت ۳۶ تاریخي اثار رغولي او د ۱۱۰۰ نورو لرغونو اثارو د قاچاق مخه یې نیولې ده. ¹²⁴ خو د شیکاگو پوهنتون د فرهنګي میراثونو د ساتنې د مرکز څېړونکو په افغانستان کې د لرغونو اثارو د له منځه تلو په تړاو په یوه راپور کې ویلي دي: «مور په داسې حال کې د لرغوني اثار د له منځه تلو نوې بڼه په گوته کړې ده چې د ۱۳۹۷ او ۱۴۰۰ کلونو تر منځ د طالبانو له راتګ مخکې وه او له نوي حکومت تر اوسه پورې ۱۶۲ بلدوزرونه د لرغونو اثارو د کیندلو لپاره کارول شوي دي.» دغه بنسټ زیاته کړې، چې د دې ادارې د مصنوعي زیرکتیا د ځانګړي سیستم په کارولو سره په ټول افغانستان کې ۲۹ زره لرغوني اثار د سپورمکي د انځورونو پواسطه کشف کړي دي، خو د اسلامي امارت چارواکو له بي بي سي سره په خبرو کې د څېړونکو دا راپور رد کړی او ویلي یې دي چې دوی د فرهنګي میراثونو د ساتنې په برخه کې خپله ژمنه عملي کړې او د تاریخي ځایونو

۸۰۰ نفره برای نظارت بر اماکن تاریخی نیز تعیین نموده اند. ⁵⁶

از سوی هم یک تعداد زیاد آثار تاریخی در افغانستان در نتیجه جنگ‌ها، سیلاب‌ها و زلزله‌ها در حال تخریب هستند که نیاز به توجه جدی دارند، طوریکه در نتیجه زلزله قلعه اختیارالدین در ولایت هرات شدیداً آسیب دیده و منار جام در ولایت غور به اثر سیلاب‌ها و گذشت زمان آسیب پذیر شده است. همچنین مسجد جامع شهر قدیم غزنی، اماکن تاریخی محمد شریف خان و... همه در حال فروریختن هستند که نیاز به ترمیم و حفاظت دارند. بناء تمام آثار تاریخی جاذبه‌های اصلی گردشگران خارجی و داخلی به این ولایت‌ها می‌باشد که ضرورت است امارت اسلامی افغانستان جهت حفظ و نگهداری بیشتر آن‌ها توجه جدی خویش را مبدول بدارد. با این حال بر اساس گزارش‌های ارائه شده از سوی مسؤولین وزارت اطلاعات و فرهنگ حدود ۶۰ هزار اثر باستانی در موزیم ملی افغانستان قرار داد. ⁵⁷ بنابراین جهت جذب گردشگران خارجی و داخلی و نیاز است به اماکن تاریخی و آثار باستانی توجه جدی صورت گیرد زیرا حفظ و نگهداری آن‌ها در کنار امنیت در کشور؛ باعث توجه گردشگران خارجی می‌گردد.

کتاب و کتابخوانی در سایه امارت اسلامی

علی رغم اینکه مسؤولین امارت اسلامی بارها مردم را به کتابخوانی تشویق کردند، نیز در جریان سال ۱۴۰۲ خورشیدی حد اقل یکبار در شهرهای بزرگ چون شهر کابل، ولایت بلخ، ولایت بدخشان و... نمایشگاه کتاب به همکاری ریاست‌های اطلاعات و فرهنگ برگزار شده

د څارنې لپاره يې ۸۰۰ کسيزه قطعه هم ټاکلې ده.

125

له بلې خوا په افغانستان کې د جگړو، سېلابونو او زلزلو په پايله کې زيات شمېر تاريخي اثار له منځه تللو په حال کې دي چې جدي پاملرنې ته اړتيا لري، د زلزلې په پايله کې د هرات ولايت د اختيارالدين قلعه سخته زيانمن شوې او د غور ولايت منار جام د سيلابونو له امله زيانمن شوی دی. همدارنگه د غزني د زور ښار جامع جومات، د محمد شريف خان تاريخي ځايونه او داسې نور ټول د سقوط په حال کې دي چې بيارغونې او ساتنې ته اړتيا لري. څرنگه چې ټول تاريخي ابدات دغو ولايتونو ته د بهرنيو او کورنيو سيلانيانو د جلب او جذب اصلي ځايونه دي، نو د افغانستان اسلامي امارت ته لازمه ده چې د هغو ساتنې او پالنې ته جدي پاملرنه وکړي. د اطلاعاتو او کلتور وزارت د چارواکو د معلوماتو له مخې، د افغانستان په ملي موزيم کې شاوخوا شپيته زره لرغوني اثار ساتل شوي دي.¹²⁶ له همدې امله د بهرنيو او کورنيو سيلانيانو د راجلبولو لپاره، اړينه ده چې تاريخي ځايونو او لرغونو اثارو ته جدي پاملرنه وشي، ځکه د هېواد د امنيت تر څنگ د هغو ساتنه او پالنه؛ دا د بهرنيو سيلانيانو پاملرنه راجلبوي.

د اسلامي امارت تر چتر لاندې کتاب او کتابونه

لوستنه

اسلامي امارت مسؤلينو په په بېلابېلو وختونو کې خلک کتاب لوستلو ته هڅولي دي، په ۱۴۰۲ هجري لمريز کال کې لږ تر لږه يو ځل په لويو ښارونو لکه کابل، بلخ، بدخشان او نور ولايتونو کې دا اطلاعاتو او فرهنگ له

است که شهروندان کشور از آن استقبال کرده اند. از یک سو نظر به گفته کتابفروشان، امارت اسلامی افغانستان، نشر، پخش و مطالعه‌ی یک تعداد کتاب‌ها را ممنوع قرار داده است. کتاب‌های ممنوعه در موارد مختلف بوده اند که بخشی دینی و مذهبی آن را معمولاً از سوی نو اندیشان دینی چون عبدالکریم سروش نوشته شده است که همواره کتاب‌های او جنجال برانگیز بوده و هرازگاهی مورد انتقاد مخاطبان خویش قرار گرفته است. همچنین یک تعداد کتاب‌های تاریخی و سیاسی نیز شامل لیست می‌شود که از سوی مخالفین امارت اسلامی چون عبد الحفیظ منصور و مجیب الرحمن رحیمی نوشته شده اند.

در مورد اینکه آیا حذف کتاب از بازار می‌تواند از خواندن آن و تأثیر گذاری آن بر جامعه جلوگیری کند؟ پرسشی است که در عصر کنونی که عصر تکنالوجی پنداشته می‌شود بعید می‌نماید که با برداشتن کتاب از بازار جلوی مطالعه آن را گرفت! بلکه نظر به حس کنجکاوانه‌ی بشر، خواننده را تشویق خواهد کرد تا این کتاب‌ها را دریافت کرده مطالعه کند. از سوی هم این کار باعث ناراحتی برخی کتاب فروشان در شهر کابل شده است. با این حال وزارت اطلاعات و فرهنگ از چاپ 30 عنوان کتاب در جریان سال 1402 خورشیدی از سوی ریاست بیهقی این وزارت خبر داده است.⁵⁸

از سوی دیگر در سال 1402 خورشیدی طی مکتوبی که به اکادمی علوم و پوهنتون‌ها تکثیر شده، بیان می‌کند که هر استاد و محقق که کتابی را به رشته تحریر می‌آورد، در ابتدا باید به ولایت قندهار فرستاده شود تا

ریاست سره په همکاری د کتابونو مېلې جوړې شوي دي. له یوې خوا د کتاب پلورونکو په وینا د افغانستان اسلامي امارت د یو شمیر کتابونو په خپرولو، ویش او لوستلو بندیز لگولی دی. په دې لیست کې د اسلامي امارت د مخالفینو لکه عبدالحفیظ منصور او مجیب الرحمن رحيمي له خوا لیکل شوي یو شمیر تاریخي او سیاسي کتابونه هم شامل دي.

دې ته په پام سره چې آیا له بازار څخه د کتاب لري کول د لوستلو او په ټولنه کې د نفوذ مخه نیولی شي؟ پوښتنه دا ده چې په ننني عصر کې چې د ټکنالوجی زمانه بلل کېږي، دا امکان نه لري چې له بازار څخه د کتاب په لري کولو سره یې لوستل بند کړي! بلکه د انسان د تجسس له امله لوستونکی وهڅوي چې دا کتابونه ترلاسه او ولولي. له بلې خوا دې کار په کابل کې یو شمیر کتاب پلورونکي ناراضه کړي دي، خو د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت په ۱۴۰۲ لمریز کال کې ددغه وزارت دبیهقي ریاست له خوا د ۳۰ ټوکو کتابونو د خپریدو خبر ورکړی دی.¹²⁷

له بلې خوا په ۱۴۰۲ هـ ق کال کې په یوه لیک کې چې علومو اکاډمی او پوهنتونونو ته استول شوی، ویل شوي چې هر هغه استاد او محقق چې کتاب لیکي لومړی باید کندهار ته ولیږل شي چې یوه نامعلومه کمیټه چې هیڅوک نه پوهیږي چې په کوم علمي څیړنه او په کوم تخصص سمبال دی تر څو د هغه له خوا وڅېړل شي. په ښکاره ډول، خو دا حکم عادي ښکاري. پر دې سربېره چې پوهنتونونه او د علومو اکاډمی خپلې اکاډمیکې شوراګانې لري او په بېلابېلو

از تحت نظر کمیټه‌ی نا معلوم که کس نمی‌داند در چه سطح علمی- تحقیقی و با چه تخصصی قرار دارند بگذرد و بعدا پروسه‌های بعدی را طی مراحل نماید. ظاهرا یک چنین فرمانی عادی به نظر آید. اما در کنار اینکه پوهنتون‌ها و اکادمی علوم خود شورای علمی دارند و در بخش‌های مختلف تخصص داشته و سال‌های درازی در این عرصه کار کردند و همچنین وزارت تحصیلات عالی از خود شورای علمی دارد و او می‌داند چه به خیریت ملت و مراکز علمی و اکادمیک می‌باشد و درست تصمیم می‌گیرد. استادان شکایت داشته یک چنین فرمانی را در بی‌علاقه‌گی در امور علمی و تحقیقی خویش مؤثر دانسته‌اند.

برخو کې تخصص لري او کلونه کلونه په دې برخه کې کار کوي، د لوړو زده کړو وزارت هم خپله علمي شورا لري او په دې پوهېږي چې څه ښه څه دي او د ملت او علمي او اکاډميکو مرکزونو لپاره څه ښه دي. استادان شکایت کوي چې دا ډول فرمان د دوی په علمي او څيړنيزو چارو کې د بې تفاوتۍ سبب کېږي.

وضعیت سکتور صحت افغانستان در سال 1402 ه.ش

در چند دهه‌ی اخیر، سکتور صحت در افغانستان با چالش‌های بزرگی روبرو بوده است که تأثیر عمیقی بر وضعیت صحت عمومی جامعه داشته است. در سال 1402 خورشیدی، این چالش‌ها به شدت مشهود بودند و وضعیت بحرانی سکتور صحت را نشان می‌دادند. از جمله این چالش‌ها می‌توان به کمبود پرسنل متخصص در حوزه بهداشت، نبود مراکز صحتی کافی و کیفیت آن‌ها، قطع کمک‌های بین‌المللی به علت شرایط امنیتی نامناسب، اجرای ناکافی برنامه‌های واکسیناسیون پولیو، و نیازمندی به اعمار شفاخانه‌ها اشاره کرد؛ این مسائل باعث نگرانی‌های جدی در جامعه افغانی شده و نشان می‌دهند که تلاش‌های فوری و مؤثر برای بهبود شرایط سکتور صحت در این کشور ضروری است. بنابراین به‌طور خلاصه برخی از نقاط قوت و ضعف سکتور صحتی در افغانستان را به بررسی گرفته خدمت خوانندگان تقدیم می‌داریم.

افزایش بیماران خطرناک ویروسی

پولیو: پولیو یا بیماری فلج اطفال، یک بیماری خطرناکی است که وقایع مثبت آن در سال 1402 خورشیدی در افغانستان به ثبت رسیده است. نظر به گفته شرافت زمانی امرخیل سخنگویی وزارت صحت عامه امارت اسلامی در سال 1402 خورشیدی 6 واقعه مثبت پولیو در حوزه شرقی کشور به ثبت رسیده است. در حالیکه برخی رسانه‌ها تعداد مبتلایان پولیو در کشور در این سال را 8 مورد بیان داشتند. در حالیکه

په ۱۴۰۲ کال کې د افغانستان د روغتیا

سکتور وضعیت

په تیرو څو لسيزو کې په افغانستان کې د روغتیا سکتور له سترو ننگونو سره مخامخ دی چې د ټولني پر عمومي روغتیا يې ژور اغيز کړی دی. په 1402 هجري کې، دا ننگونې خورا څرگندې وې او د روغتیا سکتور نازک وضعیت يې څرگند کړ. د دغو ننگونو له جملې څخه د روغتیا په برخه کې د متخصص پرسونل کمښت، د کافي روغتيايي مرکزونو او د هغوی د کیفیت نشتوالی، د نامناسبو امنيتي شرايطو له امله د نړيوالو مرستو ځنډيدل، د پوليو واکسيناسيون د پروگرامونو ناکافي تطبيق، د روغتونونو بيا رغونه او نور ستونزې يادولای شو. دې ستونزو په افغاني ټولنه کې جدي اندېښنې راپارولي دي او په دغه هېواد کې د روغتيايي سکتور د شرايطو د ښه والي لپاره فوري او اغېزمنې هڅې اړينې دي. له همدې امله موږ په لنډه توگه په افغانستان کې د روغتيا سکتور ځينې پياوړتياوې او ضعفونه څيرو او لوستونکو ته يې وړاندې کوو.

خطرناکو وپروسي ناروغانو کې زياتوالی

پوليو: پوليو يا گوزن يوه خطرناکه ناروغي ده چې په افغانستان کې يې په ۱۴۰۲ کال کې مثبتې پېښې ثبت شوې وې. د اسلامي امارت د عامې روغتيا وزارت وياند شرف زمان امرخيل وايي، په ۱۴۰۲ زېږديز کال کې د هيواد په ختيځ کې د پوليو ۶ مثبتې پېښې ثبت شوي دي. په داسې حال کې چې يو شمېر رسنيو ويلي چې سړ کال په هېواد کې د پوليو د ناروغانو شمېر ۸ تنه و. په داسې حال کې چې په ۲۰۲۲ کال کې د

د سال 2022م يک واقعه مثبت در سراسر افغانستان از سوی سازمان ملل متحد به نشر رسیده بود. و این پائين ترين رقمی بود که افغانستان شاهد آن بود و در سال 2021 م چهار مورد به ثبت رسیده بود. با آنکه سخنگویی وزارت صحت امارت اسلامی علت افزایش مبتلایان پوليو در کشور را برگشت مهاجرين از پاکستان عنوان نموده است اما دبیر کل سازمان جهانی صحت در گزارش سالانه این سازمان از افزایش بیماری فلج اطفال یا پوليو در برخی کشورهای جهان شبیه افغانستان و پاکستان ابراز نگرانی کرده گفته بود که این سازمان متعهد است تا این بیماری را از کشورهای جهان شبیه افغانستان و پاکستان ریشه کن سازند.

این سازمان نیز در 21 جوزای سال 1402 خورشیدی، از ایجاد 37 مرکز به هدف تشخیص ویروس پوليو در افغانستان خبر داده بود.⁵⁹ و در 19 ماه دلو همین سال به همکاری سازمان جهانی صحت (EMR WHO) و نهادهای کمک رسان جهانی نخستین آزمایشگاه ویروس پوليو به هدف ریشه کن سازی این بیماری در کشور در کابل گشایش یافت.⁶⁰ بیماری پوليو یکی از خطرناکترین امراض برای اطفال است که غیر قابل تداوی می باشد و تنها راه نجات اطفال از آن واکسين اطفال در هنگام طفلی خصوصا قبل از رسیدن به سن 5 سالگی است.

توبرکلوز: سازمان جهانی صحت در 24 مارچ گذشته روز جهانی توبرکلوز گزارش داده است که این بیماری همچنان یک چالش بزرگ در افغانستان است. این

ملگرو ملتونو له خوا په ټول افغانستان کې یوه مثبت پېښه خپره شوه. او دا ترټولو ټیټه شمیره وه چې افغانستان یې شاهد و او په 2021 کې څلور قضیې ثبت شوې. که څه هم د اسلامي امارت د روغتیا وزارت ویاند په هیواد کې د پولیو د ناروغانو د زیاتیدو لامل له پاکستانه د مهاجرینو راستنیدل بولي، خو د روغتیا د نړیوال سازمان عمومي منشي په ځینو ولایتونو کې د پولیو د زیاتیدو په اړه اندیښنه څرگنده کړه. د دې سازمان په کلني راپور کې د نړۍ هېوادونه لکه افغانستان او پاکستان په څېر هېوادونو کې د دغې ناروغۍ د له منځه وړلو ژمنه کړې ده.

دغه سازمان همداراز د ۱۴۰۲ کال د جوزا پر ۲۱ مه په افغانستان کې د پولیو د ویروس د تشخیص لپاره د ۳۷ مرکزونو د جوړولو اعلان وکړ.¹²⁸ او د روان کال د دلو په ۱۹ مه د روغتیا نړیوال سازمان (EMR WHO) او د نړیوالو مرستندویه موسسو په همکارۍ په هېواد کې د دغې ناروغۍ د له منځه وړلو په هدف په کابل کې د پولیو د ویروس لومړنی لابراتوار پرانیستل شو.¹²⁹ د پولیو ناروغي د ماشومانو لپاره یوه له خطرناکو ناروغيو څخه ده، چې لاعلاج ده او له دې څخه د ماشومانو د ژغورلو یوازینی لار د ماشومانو واکسین کول دي، په ځانگړې توگه تر پنځه کلنۍ مخکې.

توبرکلوز: د روغتیا نړیوال سازمان د مارچ پر ۲۴ مه د نړي رنځ د نړیوالې ورځې په اړه راپور ورکړی چې دا ناروغي لا هم په افغانستان کې یوه لویه ننگونه ده. دې ادارې راپور ورکړی چې په ۲۰۲۳ کال کې په افغانستان کې د نړي رنځ شاوخوا ۸۰ زره پېښې ثبت

نهاد گزارش داده است که در سال 2023 میلادی حدود 80 هزار مورد بیماری توبرکلوز در افغانستان گزارش شده است. به گفته این نهاد حدود 76 هزار واقعه عادی (حساس به دوا) توبرکلوز و سه هزار و 700 واقعه مقاوم به دوا (اضطراری تشخیص شده است).⁶¹ اما وزارت صحت عامه امارت اسلامی تعداد مبتلایان به توبرکلوز در سال 2023 م را 50 هزار مورد بیان کردند. بر اساس آمار وزارت صحت عامه امارت اسلامی افغانستان این بیماری سالانه از 10 تا 12 هزار تن را قربانی میگیرد. براساس گزارش سازمان جهانی صحت در سال 2022 یک میلیون و 300 هزار تن در سراسر جهان در نتیجه توبرکلوز جان داده بودند. و این بیماری پس از ویروس کرونا دومین علت مرگ و میر افراد دانسته شده بود.⁶² در حالیکه وزارت صحت عامه امارت اسلامی تعداد بیماران توبرکلوز در سال 2021 را 50 هزار 770 تن گفته بودند.

کنگو: تب خون ریزی دهنده کنگو یک بیماری ویروسی و کشنده است که از طریق تماس یا خوردن گوشت حیوان آلوده به این ویروس به انسان انتقال می یابد. نظر به گزارش های ارائه شده در سال 1402 خورشیدی یک هزار و 238 مورد به بیماری تب کنگو در وزارت صحت عامه افغانستان به ثبت رسیده است. این در حالی است که در سال 1401 خورشیدی 431 مورد در کشور به ثبت رسیده بود. همچنین گزارش ها می رساند که در جریان یک سال 114 نفر از مبتلایان این بیماری جان خود را از دست داده اند.⁶³ با این حال دیده می شود که در سال 1402 این بیماری نسبت به

شوي دي. د دې ادارې د معلوماتو له مخې، د نري رنځ شاوخوا 76000 نورمال (د مخدره توکو حساس) قضيې او 3700 د درملو مقاومت (ایمرجنسی) پېښې تشخيص شوي.¹³⁰ خو د اسلامي امارت د عامې روغتيا وزارت ويلي چې په ۲۰۲۳ کال کې په نري رنځ د اخته کسانو شمير ۵۰ زره تنه دی. د افغانستان د اسلامي امارت د عامې روغتيا وزارت د شمېرو له مخې، دغه ناروغي هر کال له ۱۰ زرو څخه تر ۱۲ زرو پورې کسان وژني. د روغتيا د نړيوال سازمان د راپور له مخې په ۲۰۲۲ کال کې په ټوله نړۍ کې يو ميليون او ۳۰۰ زره کسان د نري رنځ له امله مړه شوي دي. او دا ناروغي د کورونا وېروس وروسته د مړينې دوهم لامل گڼل کېږي.¹³¹ په داسې حال کې چې د اسلامي امارت د عامې روغتيا وزارت ويلي چې په ۲۰۲۱ کال کې د نري رنځ د ناروغانو شمير ۵۰۷۷۰ تنه وو.

کانگو: د کانگو يوه وينه تويه وينکې او تبه وژونکې ناروغي ده چې انسان ته د تماس يا د اخته شوي څاروي د غوښې خوړلو له لارې ليردول کېږي. د ورکړل شويو راپورونو له مخې په ۱۴۰۲ هجري لمريز کال کې د افغانستان د عامې روغتيا په وزارت کې د کانگو تبه يوزره او ۲۳۸ پېښې ثبت شوي دي. دا په داسې حال کې ده چې په ۱۴۰۱ هجري لمريز کال کې په ټول هېواد کې ۴۳۱ پېښې ثبت شوي وې. دا هم ويل شوي، چې د يوه کال په موده کې په دې ناروغۍ ۱۱۴ کسان مړه شوي دي.¹³² په هرصورت، دا ليدل کېدی شي چې په 1402 کې دا ناروغي د تير کال په پرتله نږدې درې برابره زياته شوې. خو د هېواد د کرنې،

سال قبل آن افزایش نزدیک به سه برابری یافته است. با این حال مسؤولین در وزارت زراعت، ابیاری و مالداري کشور جهت پیشگیری از گسترش بیشتر این بیماری اقداماتی را روی دست گرفتند که شامل ضد عفونی کردن حیوانات در بازار فروش آنان می‌شود.

برخی مشکلات دیگر در سکتور صحت

نظر به گزارش‌های ارائه شده سکتور صحت افغانستان به مشکلات قابل پیشگیری مواجه است. ضمن اینکه داکتران از امکانات بسیار اندک در ولسوالی‌های افغانستان برخوردار می‌باشند، سخنگویی سکتور صحت، دلیل مسافرت صدها بیمار برای درمان به بیرون از کشور را، عدم مراکز مشخص برای درمان بعضی امراض در وزارت چون سرطان گفته می‌افزاید در بخش تشخیص بعضی امراض سکتور صحت افغانستان به مشکل روبرو است. همچنین او گفته است نمونه یا سمپل پولیو را برای تشخیص به اسلام آباد می‌فرستند. نتیجه‌ی (پی سی آر) به خارج از کشور فرستاده می‌شود.⁶⁴

از سوی هم بر اساس گزارش صندوق ملل متحد، میلیون‌ها نفر در افغانستان از دسترسی اندکی به خدمات صحی برخوردار اند. همچنین این کشور یکی از خطرناک ترین نقاط جهان برای زایمان است، زیرا در هر دو ساعت یک زن در طول بارداری یا زایمان به دلائلی عدم مراقبت‌های صحی قابل پیشگیری جان خود را از دست می‌دهند. با این حال در هر ماه حدود 360 مادر افغان به دلیل عدم دسترسی به مراقبت‌های صحی جان خود را از دست می‌دهد. و تخمین زده

اوبولگولو او مالدارۍ وزارت چارواکو د دغې ناروغۍ د لا خپرېدو د مخنیوي لپاره تدابیر نیولي، چې په بازار کې یې د څارویو ضد عفوني کول هم شامل دي.

د روغتیا په برخه کې ځینې نورې ستونزې

د وړاندې شویو راپورونو له مخې، د افغانستان روغتیا سکتور د یو لړ ستونزو سره مخ دی. د دې ترڅنګ چې د افغانستان په ولسوالیو کې ډاکټران ډېرې کمې اسانتیاوې لري، د افغانستان د عامې روغتیا وزارت ویاند وايي د سلګونو ناروغانو د درملنې لپاره بهر ته د تګ لامل په دغه وزارت کې د ځینو ناروغیو د درملنې لپاره د ځانګړو مرکزونو نشتوالی دی. لکه سرطان. هغه دا هم وویل چې د پولیو نمونې به د تشخیص لپاره اسلام اباد ته لیږل کیدی. ¹³³

له بلې خوا د ملګرو ملتونو د وجهي صندوق د راپور له مخې په افغانستان کې میلیونونه خلک روغتیايي خدمتونو ته لږ لاس رسې لري. دغه راز دغه هېواد د زیږون لپاره په نړۍ کې یو له خطرناکو هېوادونو څخه دی، ځکه چې په هرو دوو ساعتونو کې یوه مېرمن د امیندواری یا زیږون پرمهال د مخنیوي وړ روغتیايي پاملرنې د نشتوالي له امله مري. د دې په اساس هره میاشت شاوخوا ۳۶۰ افغان میندې د روغتیايي خدمتونو د نه لاسرسۍ له امله مري. او اټکل کېږي چې هره میاشت شاوخوا 20,000 مېرمنې د هیواد په لرې پرتو سیمو کې زیږون کوي چې روغتیايي مرکزونو ته په رسیدو کې له ځانګړي ننگونو سره مخ دي. ¹³⁴

د ۱۴۰۲ هجري لمريز کال د سپتمبر په میاشت کې د بې سرحدو ډاکټرانو سازمان (MSF) راپور ورکړ چې په

می شود که در هر ماه حدود 20000 زن در مناطق صعب العبور این کشور زایمان می کنند که با چالش های خاصی برای رسیدن به بیمارستان ها یا مراکز بهداشتی روبرو هستند. ⁶⁵

در ماه قوس سال 1402 خورشیدی سازمان داکتران بدون مرز (MSF) سکتور صحت در افغانستان را به دلیل کمبود پرسنل صحتی، عدم تأمین نیازهای صحتی و... فاجعه بار خوانده خطر مرگ و میر را بیشتر گزارش داده است که نظر به گزارش سازمان جهانی صحت در ماه اسد 1402 خورشیدی روزانه 424 مادر و 167 کودک به دلیل مرگ و میرهای قابل پیشگیری جان خود را از دست می دهند. ⁶⁶ با این حال نظر به ارقام ارائه شده از سوی رسانه ها به نقل از مسؤولین امارت اسلامی افغانستان از میان 400 ولسوالی در افغانستان تنها 90 ولسوالی شفاخانه فعال دارد و در حدود 310 ولسوالی هیچ ډاکتر متخصص زن وجود ندارد. ⁶⁷

از سوی هم سازمان جهانی صحت در هفت اپریل 2024 روز جهانی صحت که موافق به 19 حمل سال 1403 خورشیدی می باشد، گزارش داده است که 18 میلیون نفر در افغانستان به کمک های صحتی وابسته هستند. ⁶⁸ بر این اساس نیمی از جمعیت افغانستان کمک های پیگیر صحتی وابسته می باشند.

برخی نقاط مثبت سال در سکتور صحت

در جریان سال 1402 خورشیدی پروژه های بازسازی و نوسازی برخی از شفاخانه ها نیز از سوی وزارت صحت عامه آغاز شد که در این میان پروژه نوسازی بنیادی شفاخانه جمهوریت در شهر کابل شامل بوده که جهت

خریداری تجهیزات به ارزش بیش از 4 میلیارد و شش صد و هفتاد میلیون را برای این شفاخانه در نظر گرفته اند. با این حال در 28 اسد 1402 کمیته جهانی صلیب سرخ اعلام کرده بود که از بهر کمبود بودجه پیشتیبانی مالی 25 شفاخانه در افغانستان را لغو خواهد کرد.

با این حال در دوم ماه دلو 1402 خورشیدی امتحان اكمال تخصص از بهر به دست آوردن 465 بست از بیش از 6 هزار داکتر به شمول یک هزار و دو صد داکتر زن اخذ شده است. از سوی هم جاپان با امضا تفاهم نامه‌ی با بخش افغانستان سازمان جهانی صحت نزدیک به 7 میلیون دالر به شفاخانه انتانی و افغان جاپان، و بنیاد ملک سلمان نیز بیش از یک میلیون دالر را از بهر ارایه خدمات برای مادران و کودکان در ولایت بامیان به افغانستان کمک کرده اند.⁶⁹ از سوی هم به دهها مورد از تخلفات در بخش صحتی از سوی امارت اسلامی افغانستان مورد پی گیری قرار گرفته و با اختلاس کننده گان برخورد قانونی صورت گرفته است. که بدون شک در جلوگیری از فساد و بهبود خدمات صحتی نقش به سزایی دارد.

نتیجه

در سال 1402، در بخش سیاست داخلی شاهد پیشرفت‌های چندانی نبوده ایم. اما امارت اسلامی در روابط خارجی و به ویژه در روابط با کشورهای منطقه سعی کرده تا از تعامل کار گیرد و مشکلات خود را با کشورهای منطقه حل کند. کشورهای جهان و منطقه در سه حوزه با امارت اسلامی مشکل دارند: اول: بخش امنیتی، دوم: بخش دولت فراگیر و سوم: بخش فکری.

افغانستان کې د روغتیا سکتور د روغتیایي پرسونل د کمښت، د روغتیایي اړتیاوو د نه برابرولو او داسې نورو له امله د مړینې له لورې خطر سره مخامخ دی د روغتیا د نړیوال سازمان د اسد په ۱۴۰۲ ه.ش راپور له مخې هره ورځ ۴۲۴ میندې د مځنیو وړو موادو د نه شتون له امله مري.¹³⁵ خو د رسنیو له لوري د ورکړل شویو شمېرو له مخې د افغانستان د اسلامي امارت د چارواکو په وینا، د افغانستان له ۴۰۰ ولسوالیو څخه یوازې په ۹۰ ولسوالیو کې فعال روغتونونه دي او په ۳۱۰ ولسوالیو کې ښځینه متخصصې ډاکټرانې نشته.¹³⁶

د روغتیا نړیوال سازمان د ۲۰۲۴ میلادي کال د اپریل پر ۷مه چې د ۱۴۰۳ کال د حمل له ۱۹ نیتې سره سمون خوري او د روغتیا له نړیوالې ورځې سره برابره ده راپور ورکړی چې په افغانستان کې ۱۸ میلیونه وگړي په روغتیایي مرستو متکي دي.¹³⁷ د دې پر بنسټ د افغانستان نیمایي نفوس پر دوامداره روغتیایي خدمتونو ته اړتیاوې لري.

د روغتیا په برخه کې ځینې لاسته راوړنې

په ۱۴۰۲ هجري لمريز کال کې د عامې روغتیا وزارت له خوا د ځینو روغتونونو د بیارغونې پروژې هم پیل شوې، چې له دې جملې څخه د کابل ښار د جمهوریت روغتون د اساسي ترمیم پروژه وه، چې د څه باندې ۴ میلیاردو ډالرو په ارزښت د تجهیزاتو په پېرلو کې ترې کار واخیستل شو. د دې روغتون لپاره شپږ سوه او اویا ملیونه په پام کې نیول شوي. په هرصورت، د 1402 کال د اسد په 28، د سره صلیب نړیوالې کمیټې اعلان وکړ

چې د بودیجې د نشتوالي له امله به په افغانستان کې د 25 روغتونونو مالي مرستې لغوه کړي.

خو د 1402 هجري لمريز کال د ثور په دوهمه میاشت کې د اکمال تخصص په ازموینه کې د 1200 ښځینه ډاکټرانو په گډون له څه باندې 6 زره ډاکټرانو څخه د 465 بستونو ترلاسه کولو لپاره په تخصصي آزمويڼې واخيستل شوه. د جاپان له لوري د روغتيا نړيوال سازمان د افغانستان له څانگې سره د تفاهم ليک په لاسليکولو سره د افغانستان او جاپان له انتاني روغتون سره نږدې اوه ميليونه ډالره مرسته وشوه او د پاچا سلمان بنسټ هم له افغانستان سره د يو ميليون ډالرو په ارزښت مرسته وکړه. په باميان ولايت کې د ميندو او ماشومانو لپاره د خدمتونو برابرول.¹³⁸ له بلې خوا د روغتيا په برخه کې د غير ضروري لگښتونو قضيې د افغانستان اسلامي امارت لخوا تعقيب شوي او له اختلاف کونکو سره قانوني چلند شوی دی. چې بې له شکه د فساد په مخنيوي او د روغتيايي خدمتونو په ښه کولو کې مهم رول لوبوي.

پايله

په ۱۴۰۲ ه.ل. کال کې په داخلي سياسي برخه کې د پام وړ پرمختگ نه دی رامنځته شوی. په بهرنیو اړیکو کې او په ځانگړي ډول سيمه یيزو هېوادونو سره اړیکو کې اسلامي امارت هڅه کړې ده چې له تعامل څخه کار واخلي او د سيمې د هېوادونو سره خپلې ستونزې حل کړي. د نړۍ او سيمې هېوادونه له اسلامي امارت سره په درېيو برخو کې ستونزې لري: يو، امنيتي برخه، دويم، د ټولشموله حکومت برخه او درېيم، فکري برخه.

به این معنا که جامعه بین المللی از امارت اسلامی می‌خواهد که از نظر امنیتی به آنها اطمینان دهد که از خاک افغانستان علیه آنان استفاده نخواهد شد. همچنان از امارت اسلامی می‌خواهند حکومتی ایجاد کند که مورد پسند مردم باشد و مردم هر منطقه خود را در آن ببینند و از نظر فکری برخی کشورها به ویژه آمریکایی‌ها می‌خواهند که نام نظام اسلامی را امارت اسلامی در نظام خود استفاده نکند. اما امارت اسلامی تا کنون در این موارد با کشورهای جهان و منطقه به توافق نرسیده است.

پس از رویکار آمدن دوباره امارت اسلامی به قدرت در افغانستان، گزارش‌های زیادی در خصوص اوضاع اقتصادی افغانستان توسط مراجع بیرونی و بین‌المللی به نشر رسید. با این وجود این که برخی از پیش‌بینی‌ها خوش‌بینانه بود اما اکثر پیش‌بینی‌ها، وضعیت اقتصادی افغانستان را تاریک و روبه ورشکستی می‌دانست. گرچه می‌توان پذیرفت که هنوز هم فقر در افغانستان به‌عنوان یک موضوع جدی و بحرانی وجود دارد و نرخ بیکاری همچنان بالا است و هنوز امارت اسلامی نتوانسته بر این دو مورد به‌عنوان اصلی‌ترین مشکلات اقتصادی افغانستان فایق آید؛ اما چنانچه در این گزارش بیان گردید، نمی‌توان از دست‌آوردها و پیشرفت‌های اقتصادی و تلاش حکومت در این زمینه برای بهبودی اوضاع اقتصادی کشور چشم پوشید. در مقایسه با حکومت قبلی که تماماً متکی بر کمک‌های خارجی بود، امارت اسلامی توانسته با اتکای بیشتر بر عواید داخلی، میزان تجارت خارجی را افزایش دهد،

په دې معنی چې نړیوال له اسلامي امارت څخه غواړي چې دوی ته په امنیتي برخه کې ډاډ ورکړي چې د دوی خاوره به د دوی پر ضد نه استعمالیږي. همدارنگه دوی له اسلامي امارت څخه غواړي چې داسې یو حکومت رامنځته کړي چې د خلکو په خونبه وي او د هر سیمې خلک په کې خپل ځان وگوري او فکري لحاظ ځینې هېوادونه په ځانگړي ډول امریکایان غواړي چې دوی ته دې خپل نظام ته د اسلامي نظام کلیمه نه کاروی، خو په دې درېو برخو کې تر اوسه لا ستونزې موجودې دي او اسلامي امارت د نړۍ او سیمې هېوادونو سره توافق ته پرې نه دي رسېدلي.

په افغانستان کې واک ته د اسلامي امارت له راتگ وروسته د بهرنیو او نړیوالو چارواکو له خوا د افغانستان د اقتصادي وضعیت په اړه گڼ راپورونه خپاره شول. که څه هم یو شمېر وړاندوینې خوشبینه وې، خو ډېری وړاندوینې د افغانستان اقتصادي وضعیت خړ پر بولي او له ماتیدو سره یې مخامخ بولي. که څه هم دا منلی شو چې فقر لا هم په افغانستان کې د یوې جدي او نازکې مسئلې په توگه شتون لري او د بیکارۍ کچه لا هم لوړه ده او اسلامي امارت تر اوسه په دې نه دی توانیدلی چې دغه دوه مسایل د افغانستان د اساسي اقتصادي ستونزو په توگه له منځه یوسي. خو لکه څنگه چې په دې راپور کې څرگنده شوې، موږ د هېواد د اقتصادي وضعیت د ښه کولو په برخه کې د حکومت لاسته راوړنې او اقتصادي پرمختگ او هڅې له پامه نه غورځوو. د تېر حکومت په پرتله چې په ټوله کې په بهرنیو مرستو متکي و، اسلامي امارت توانېدلی چې په

قراردادهای اقتصادی چند میلیارد دلاری را امضا کند و با فساد اداری و مالی مبارزه کند. و از همه مهم تر با اتخاذ یک رویکرد اقتصادمحور در سیاست خارجی راه های درستی را برای عبور از بحران های اقتصادی و رسیدن به شگوفایی اقتصادی پیش گیرد.

بخش تعلیم و تحصیل در افغانستان در سال 1402 خورشیدی متأسفانه شاهد کدام پیشرفت چشمگیر و ملموسی نسبت به سال های قبل نبوده است، اما یک تعداد اقدامات جدیدی که صورت گرفته چنان می نماید که در بهبود کیفیت در بخش تعلیم و تحصیل اثری ندارد. در سال 1402 به دختران بالاتر از صنف ششم ابتدایی اجازه داده نشد تا درس بخوانند و در دانشگاه ها برای تحصیل دختران تدبیر و سیاست خاصی اتخاذ نشد. به همین دلیل می توان گفت سال 1402 از نظر تحصیلات دختران ناامید کننده بود. علیرغم اینکه در سال 1402 برخی از تلویزیون ها، رادیوها، روزنامه ها و سایت ها در حوزه رسانه به دلیل چالش های مالی یا محدودیت های دولتی تعطیل شدند، اما علاوه بر این، در بسیاری از موارد تحول مثبتی در وضعیت فرهنگی و رسانه ای به وجود آمده است. چرا که نسبت به سال 1401 خورشیدی 70 درصد موارد نقض حقوق رسانه ها و خبرنگاران کاهش را نشان می دهد.

همچنین ورود گردشگران خارجی به افغانستان افزایش یافته است که بی شک در این زمینه نکته مثبت و قابل توجهی است. علاوه بر این، امارت اسلامی برخی از

کورنیو عوایدو ډېر تکیه وکړي، د بهرنۍ سوداګرۍ اندازه زیاته کړي، د څو میلیارډو ډالرو اقتصادي قراردادونه لاسلیک کړي او له اداري او اقتصادي فساد سره مبارزه وکړي. تر ټولو مهمه دا چې په بهرنۍ تگلارې کې اقتصاد محوري د اقتصادي بحرانونو د له منځه وړلو او د پرمختللي اقتصادي سوکالی د لاسته راوړلو لپاره سمې لارې چارې غوره کړي.

له بده مرغه په افغانستان کې په ۱۴۰۲ کال کې د پوهنې سکتور د تېرو کلونو په پرتله کوم د پام وړ پرمختګ نه دی کړی، خو یو شمېر نوي اقدامات چې په پام کې نیول شوي داسې ښکاري چې د پوهنې د کیفیت په لوړولو کې هېڅ اغېز نه لري. په ۱۴۰۲ هـ.ل. کال کې بیا هم له شپږمو ټولګیو پورته نجوني زده کړو ته پرېښودل شوي او په پوهنتونونو کې هم د نجوني د زده کړو لپاره کومه ځانګړې تگلاره او پالیسي ترتیب نه شوه، چې له امله یې ویلای شو چې ۱۴۰۲ هـ.ل. کال هم د نجونو د زده کړو په برخه کې مایوسه کوونکی و.

سره له دې چې په ۱۴۰۲ هـ.ل. کال کې په رسنیز ډګر کې ځینې تلویزیونونه، راډیوګانې، ورځپاڼې او ویبپاڼې د مالي ننگونې او یا هم حکومتي محدودیتونو له امله وتړل شوې، خو د دې ترڅنګ په کلتوري او رسنیز وضعیت په ډیرو مواردو کې مثبت پرمختګ هم شوی دی. ځکه د ۱۴۰۱ کال په پرتله د رسنیو او خبریالانو له حقونو د نقض په پېښو کې ۷۰ سلنه کموالی راغلی.

همدارنګه افغانستان ته د بهرنیو سیلانیانو په راتګ کې هم زیاتوالي راغلی چې بې له شکه په دې برخه کې دا یو مثبت او د پام وړ خبره ده. د دې ترڅنګ، اسلامي

نشریات رسانه‌ای و رسانه‌هایی که با ارزش‌های اسلامی و ملی در تضاد بودند، را توقیف کرده است.

پیشنهادات

در پایان این گزارش تحلیلی می‌توان توصیه‌های زیر را به امارت اسلامی ارائه کرد:

1- قانون اساسی ایجاد گردد و از طریق آن نوع نظام مشخص گردد تا خلل موجود پیرامون نوع نظام سیاسی در کشور برطرف گردد.

2- برای تحکیم روابط با سایر کشورها، برخی از خواسته‌های معقول مانند: تعلیم دختران، انتخاب حکومت با خواست مردم و ... پذیرفته شود.

3- امارت اسلامی سعی کند خود را از رقابت قدرت‌های بزرگ دور نگه دارد و به سیاست خارجی بی طرف ادامه دهد.

4- امارت اسلامی پیش از هر موضوعی، زمینه را برای شناسایی رسمی خود فراهم کند تا زمینه جذب پروژه‌های اقتصادی کلان و تطبیق هر چه زودتر قراردادهای کلان اقتصادی فراهم گردد.

5- امارت اسلامی در راستای مبارزه با فساد اداری و مالی تلاش بیشتر مبذول دارد؛ زیرا فساد یکی از عوامل مهم تباهی اقتصادی و سقوط نظام می‌باشد.

6- از آنجا که یکی از راه‌های رشد و توسعه اقتصادی در گرو وجود شاهراه‌های معیاری به‌خصوص وجود خطوط آهن است؛ امارت اسلامی در این زمینه اهتمام و توجه بیشتر مبذول دارد.

امارت په رسنيو کې ځينې هغه خپرونې او رسنۍ چې له اسلامي او ملي ارزښتونو سره په ټکر کې وې بندې کړې. وړاندیزونه د دې تحلیلي راپور په پای کې کېدلای شي چې اسلامي امارت ته لاندې وړاندیزونه ولرو: ۱- اساسي قانون دې رامنځته او له لارې یې د نظام ډول مشخص کړي، تر څو په داخل کې چې د سیاسي نظام د ډول کومه خلا موجوده ده هغه حل شي. ۲- د نورو هېوادونو سره د اړیکو د پیاوړتیا په برخه کې باید د هغوی ځینې مشروع غوښتنې ومنل شي، لکه د نجونو د تعلیم قضیه، د خلکو په خوښه د حکومت د ټاکلو قضیه او داسې نور... ۳- اسلامي امارت دې هڅه وکړي چې د لویو قدرتونو د سیالی څخه ځان لرې وساتي او بېطرفه بهرني سیاست ته دې ادامه ورکړي. ۴- تر هر څه مخکې باید اسلامي امارت د رسمیت پېژندنې لپاره زمینه برابره کړي، تر څو لویو اقتصادي پروژو ترلاسه کولو او عملي کولو ته لاره چاره برابره شي. ۵- اسلامي امارت باید له اداري او اقتصادي فساد سره په مبارزه کې زیاتې هڅې وکړي، ځکه فساد د اقتصادي بحران او سقوط یو له مهمو عواملو څخه گڼل کېږي. ۶-- څرنګه چې د اقتصادي ودې او پرمختګ یوه لاره د معیاري لویو لارو په شتون پورې اړه لري، په ځانګړې توګه د ریل پټلۍ شتون؛ اسلامي امارت دې، دې برخه ته هم ځانګړې پاملرنه وکړي.	۷- در ارتقای کیفیت تعلیم و تربیه توجه بیشتر صورت گیرد و در راستای شرایط کاری و معاشات معلمان اصلاحات سازنده و مثبت در نظر گرفته شود. ۸- امارت اسلامی آزادی رسانه‌ها را در چارچوب شریعت اسلامی بپذیرد و در برخی موارد صلاحیت‌هایی بدهد تا در مورد مسایلی مانند افشای فساد در دواير حکومتی اظهار نظر کنند تا مسئولان مربوطه در جریان آن قرار گیرند و از آن جلوگیری کنند. ۹- امارت اسلامی زمینه ورود گردشگران خارجی به افغانستان خصوصا در عرصه آثار باستانی را که از این طریق عواید داخلی بهبود می‌یابد فراهم نماید. چنانچه در این زمینه امارت اسلامی باید بودجه ویژه‌ای برای حفاظت از این آثار تخصیص دهد و اقدامات لازم را انجام دهد. ۱۰- حکومت امارت اسلامی باید برنامه‌های جامع و مؤثری برای کنترل و پیشگیری از بیماری‌های پولیو، توبرکلوز و کنگو روی دست گیرد و هم‌چنان در برنامه‌های وقایوی، تشخیص، علاج و واکسیناسیون اطفال توجه بیشتر مبذول دارد.

7- د ښوونې او روزنې کیفیت ته باید ځانگړې پاملرنه وشي او د ښوونکو کاري شرایط او معاشونه باید ښه شي.

8- د اسلامي امارت دې د اسلامي شریعت په چوکاټ کې د رسنیو ازادې ومني او هغوی ته دې په ځینو برخو کې خپلواکي ورکړي لکه د حکومتي فسادونو برملا کول، تر څو له لارې یې اړونده حکومتي چارواکي خبر شي او مخنیوی یې وکړي.

9- لرغوني اثار افغانستان ته د سیلانیانو د راتگ زمينه برابروي چې له لارې یې داخلي عواید هم ورسره ښه کېږي، نو اسلامي امارت دې د دغو اثار د ساتنې لپاره ځانگړې بودیجه رامنځته کړي او په دې برخه کې دې نور اړین اقدامات ترسره کړي.

10- اسلامي امارت باید په هېواد کې د پولیو، نري رنځ او کانگو ناروغیو د کنټرول او مخنیوي لپاره هر اړخیز او اغېزمن پروگرامونه جوړ کړي او د ماشومانو د واکسین، تشخیص، درملنې او مخنیوي پروگرامونه دې په لاره واچوي.

Conclusion and suggestions

Conclusion

In 1402, there was little progress in domestic policy. However, the Islamic Emirate has made efforts to engage in foreign relations, particularly with regional countries, to resolve its issues through interaction. The global and regional countries have three main concerns with the Islamic Emirate: security, inclusive governance, and ideological alignment.

Firstly, the international community seeks assurance from the Islamic Emirate that Afghanistan will not be used as a base for threats against other nations. Secondly, they demand the establishment of a government that is acceptable to the people, where all regions see themselves represented. Thirdly, some countries, particularly the United States, want the Islamic Emirate to refrain from using the term "Islamic Emirate" in their governance.

So far, the Islamic Emirate has not reached agreements with global and regional countries on these issues.

Since the Islamic Emirate regained power in Afghanistan, numerous reports on Afghanistan's economic situation have been published by external and international bodies. While some predictions were optimistic, most forecasted a bleak and deteriorating economic state. Although poverty remains a serious and critical issue, and unemployment rates are still high, the Islamic Emirate has not yet overcome these major economic challenges. However, as detailed in this report, the economic achievements and efforts by the government to improve the country's economic situation cannot be overlooked.

Compared to the previous government, which was entirely dependent on foreign aid, the Islamic Emirate has managed to increase foreign trade, sign multi-billion dollar economic contracts, and combat administrative and financial corruption by relying more on internal revenues. Most importantly, by adopting an economy-focused foreign policy, it has taken the right steps to navigate through economic crises and move toward economic prosperity.

Unfortunately, in 1402, the education sector in Afghanistan did not witness any significant or tangible progress compared to previous years. Several new measures were implemented, but they do not appear to have had any impact on improving the quality of education. Girls above the sixth grade were not allowed to attend school, and no specific policies were introduced to facilitate higher education for girls at universities. Consequently, 1402 was a disappointing year for girls' education.

Despite some media outlets, including television channels, radio stations, newspapers, and websites, shutting down due to financial challenges or government restrictions in 1402, there were also positive developments in the cultural and media landscape. There was a 70 percent reduction in media and journalist rights violations compared to 1401.

Additionally, the increase in foreign tourists visiting Afghanistan was a notable positive development. Furthermore, the Islamic Emirate has shut down certain media publications and outlets that were deemed to conflict with Islamic and national values.

Recommendations

After this analytical report, the following recommendations can be offered to the Islamic Emirate:

1. Establish a constitution to clarify the type of political system in the country, thereby resolving existing ambiguities.
2. To strengthen relations with other countries, accept some reasonable demands such as the education of girls and the establishment of a government that reflects the will of the people.
3. The Islamic Emirate should strive to stay out of the competition between major powers and maintain a neutral foreign policy.
4. Prioritize gaining official recognition to attract large-scale economic projects and expedite the implementation of significant economic contracts.
5. Intensify efforts to combat administrative and financial corruption, as corruption is a major factor in economic decline and the collapse of governance systems.
6. Since economic growth and development are contingent on having standard highways and railway lines, the Islamic Emirate should pay more attention and effort in this area.
7. Focus on improving the quality of education and implement constructive reforms concerning the working conditions and salaries of teachers.
8. Accept media freedom within the framework of Islamic law and grant certain authorities the ability to comment on issues such as exposing corruption in government offices, ensuring relevant officials are informed and can prevent such issues.
9. Facilitate the entry of foreign tourists to Afghanistan, especially in the area of historical sites, as this can improve domestic revenue. The Islamic Emirate should allocate a special budget for the protection of these sites and take necessary measures.
10. Develop comprehensive and effective programs to control and prevent diseases such as polio, tuberculosis, and Congo fever, and focus more on preventive measures, diagnosis, treatment, and vaccination of children.

References

¹ Naweed Samadi, Afghan Security Situation in 2023 Reviewed, Tolo News, January 2024, Access link: <https://tolonews.com/index.php/afghanistan-186762>

² <https://www.aljazeera.com/news/2023/9/13/taliban-gives-a-warm-welcome-to-chinas-new-ambassador-to-afghanistan>

³ <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/afghanistans-taliban-sends-new-ambassador-beijing-2023-12-01/>

⁴ http://mk.china-embassy.gov.cn/eng/zgyw/202305/t20230509_11073522.htm

⁵ <https://www.washingtonpost.com/world/2023/08/20/afghanistan-taliban-canal-amu-darya/>

⁶ ShanthieMariet D'Souza (2023), "The Cost of Uzbekistan's 'Pragmatic' Taliban Policy", The Diplomat, <https://thediplomat.com/2023/07/the-cost-of-uzbekistans-pragmatic-taliban-policy/>

⁷ “Regional Engagement Called For at Herat Security Dialogue”, Tolo News <https://tolonews.com/afghanistan-186244>

⁸ Naweed Samadi, Afghan Security Situation in 2023 Reviewed, Tolo News, January 2024, Access link: <https://tolonews.com/index.php/afghanistan-186762>

⁹ Abid Hussain, Taliban’s ties with Pakistan fraying amid mounting security concerns, ALJAZEERA, 17 Aug 2023, Access link:

<https://www.aljazeera.com/news/2023/8/17/talibans-ties-with-pakistan-fraying-amid-mounting-security-concerns>

¹⁰ Abid Hussain, ‘Why am I being sent back?’ Hurt, anger for Afghans pushed out by Pakistan, Aljazeera, 3 Nov, 2023, Access link:

<https://www.aljazeera.com/features/2023/11/3/why-am-i-being-sent-back-hurt-anger-for-afghans-pushed-out-by-pakistan>

¹¹ <https://www.orfonline.org/expert-speak/mapping-irans-policy-towards-a-taliban-ruled-afghanistan>

¹² <https://www.iranintl.com/en/202311051289>

¹⁴. سایت وزارت مالیه. «سال مالی طبق پلان مالی یک سال پر از دستاوردها و موفق بود»، تاریخ نشر: ۱۴۰۳/۱/۴ قابل دسترسی:

<https://www.mof.gov.af/dr/%D8%B3%D8%A7%D9%84-%D9%85%D8%A7%D9%84%DB%8C-%D8%B7%D8%A8%D9%82-%D9%BE%D9%84%D8%A7%D9%86-%D9%85%D8%A7%D9%84%DB%8C-%DB%8C%DA%A9-%D8%B3%D8%A7%D9%84-%D9%BE%D8%B1-%D8%A7%D8%B2-%D8%AF%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%88%D8%B1%D8%AF%D9%87%D8%A7-%D9%88-%D9%85%D9%88%D9%81%D9%82-%D8%A8%D9%88%D8%AF>

¹⁵. World bank. Afghanistan Economic Monitor, published date: March 2024.

Accessed

<https://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/publication/afghanistan-economic-monitors>

¹⁶. خبرگزاری خامه پرس. « بررسی وضعیت اقتصادی افغانستان در سال ۲۰۲۳»، تاریخ نشر:

۲۰۲۳/۱۲/۳۱ قابل دسترسی:

<https://www.khaama.com/persian/archives/129792#:~:text=%D8%AF%D8%B1%20%DA%AF%D8%B2%D8%A7%D8%B1%D8%B4%20%D8%B4%D8%B4%20%D9%85%D8%A7%D9%87%D9%87%E2%80%8C%DB%8C%20%D8%A8%D8%A7%D9%86%DA%A9,%D9%85%D8%B9%D8%A7%D8%AF%D9%84%20%D8%A2%D9%86%20%D8%A8%D8%A7%20%D8%AF%D8%A7%D9%84%D8%B1%20%D8%A8%D9%88%D8%AF>

18. World bank. Afghanistan Economic Monitor, published date: March 2024.

Accessed

<https://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/publication/afghanistan-economic-monitors>

19. خبرگزاری صدای افغان (آوا). « در سال جاری بیش از ۶ میلیارد دالر قراردادهای مختلف در افغانستان امضا شده است»، تاریخ نشر: ۱۴۰۲/۱۰/۷ قبل دسترسی:

<https://www.avapress.com/fa/news/283059/%D8%B3%D8%A7%D9%84-%D8%AC%D8%A7%D8%B1%DB%8C-%D8%A8%DB%8C%D8%B4-%DB%B6-%D9%85%DB%8C%D9%84%DB%8C%D8%A7%D8%B1%D8%AF-%D8%AF%D8%A7%D9%84%D8%B1-%D9%82%D8%B1%D8%A7%D8%B1%D8%AF%D8%A7%D8%AF%D9%87%D8%A7%DB%8C-%D9%85%D8%AE%D8%AA%D9%84%D9%81-%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86-%D8%A7%D9%85%D8%B6%D8%A7-%D8%B4%D8%AF%D9%87-%D8%A7%D8%B3%D8%AA>

20. سایت طلوع نیوز. « امضای قرارداد هفت معدن به ارزش ۶ اعشاریه ۵ میلیارد دالر»، تاریخ نشر:

<https://tolonews.com/fa/afghanistan-184889> قابل دسترسی: ۱۴۰۲/۷/۹

21. خبرگزاری صدای افغان (آوا). « کاهش صادرات افغانستان در سال ۱۴۰۲ » تاریخ نشر: ۱۴۰۳/۱/۳ قابل دسترسی:

<https://www.avapress.com/fa/video/287694/%DA%A9%D8%A7%D9%87%D8%B4-%DB%B6-%D8%AF%D8%B1%D8%B5%D8%AF%DB%8C-%D9%85%DB%8C%D8%B2%D8%A7%D9%86-%D8%B5%D8%A7%D8%AF%D8%B1%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86-%D8%B3%D8%A7%D9%84-%DB%B1%DB%B4%DB%B0%DB%B2>

22. World bank. Afghanistan Economic Monitor, published date: March 2024.

Accessed

<https://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/publication/afghanistan-economic-monitors>

23. صفحه فیس بوک اداره ملی احصائیه و معلومات.

24. صفحه فیس بوک اداره ملی احصائیه و معلومات.

25. روزنامه ملی انیس: نتایج کانکور اعلام شد، 14 سنبله 1402 ه.ش، لینک:

<https://anisdaily.com/?p=18033>

26. BBC: یونیسف: 330 هزار دختر دیگر در سال جدید در افغانستان از ادامه تحصیل محروم می شوند،

اول حمل 1403 ه.ش، لینک:

<https://www.bbc.com/persian/articles/c3gkpv842mdo>

27

<https://www.facebook.com/share/p/wrFcpp65WZ2umnVP/?mibextid=qi2Omg>

²⁸. مصاحبه ویژه امیرخان متقی با طلوع نیوز، 23 حوت 1402 ه.ش، لینک:

<https://www.google.com/search?client=opera&q=+برنامه+در+ویژه+برنامه+طلوع+نیوز&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8#fpstate=ive&vld=cid:afd5ff6c,vid:iwlciHapgPY,st:0>

²⁹. اطلاعات روز: وزارت معارف طالبان: معینیت تربیه معلم توسط حکومت پیشین حذف شده بود، 21 سرطان 1402 ه.ش، لینک:

<https://www.etalatroz.com/173587/%D8%AD%D8%B0%D9%81%D9%85%D8%B9%DB%8CD9%86%DB%8C%D8%AA%D8%AA%D8%B1%D8%A8%DB%8C%D9%87%D9%85%D8%B9%D9%84%D9%>

³⁰. روزنامه ملی انیس: وزارت معارف: تعداد شاگردان معارف ... 31 اسد 1402 ه.ش، لینک:

<https://anisdaily.com/?p=16866>

³¹. روزنامه ملی انیس: بازسازی 400 باب مکتب در کشور، 5 قوس 1402 ه.ش، لینک:

<https://anisdaily.com/?p=24278>

³². روزنامه ملی انیس: جاپان 165 مکتب به ارزش 25 میلیون دالر ... 26 میزان 1402 ه.ش، لینک:

<https://anisdaily.com/?p=20990>

³³. وزارت تحصیلات عالی: برای نخستین بار در تاریخ تحصیلات عالی افغانستان، اول میزان 1402 ه.ش، لینک:

<https://www.mohe.gov.af/dr/-/برای-نخستین-بار-در-تاریخ-تحصیلات-عالی-افغانستان-کنستر-انکشاف-مواد-درسی>

³⁴. BBC: بیش از نیمی از استادان دانشگاه کابل از افغانستان خارج شده اند، 1 جوزا 1402 ه.ش، لینک:

<https://www.bbc.com/persian/articles/c9e385j5707o.amp>

³⁵. وزارت تحصیلات عالی: وزارت تحصیلات عالی به منظور ارزیابی ...، 19 دلو 1402 ه.ش، لینک:

<https://www.mohe.gov.af/dr/وزارت-تحصیلات-عالی-به-منظور-ارزیابی-اسناد>

³⁶. وزارت تحصیلات عالی: ریاست تقرر و ترفیعات علمی استادان، شماره: 1252، 14 حوت 1402 ه.ش،

³⁷. AFJC: گزارش سالانه 1402، (د-ت)، لینک:

<https://afjc.media/1402-گزارش-های-ویژه/گزارش-های-سالانه-گزارش-سالانه>

³⁸. AFJC: گزارش سالانه 1402، (د-ت)، لینک:

<https://afjc.media/1402-گزارش-های-ویژه/گزارش-های-سالانه-گزارش-سالانه>

³⁹. آوا پرس: وزارت اطلاعات و فرهنگ: در سال گذشته 25 رسانه جدید در کشور آغاز به کار کرده است، 6

حمل 1403 ه.ش، لینک:

<https://www.avapress.com/fa/news/287834/%D9%88%D8%B2%D8%A7%D8%B1%D8%AA%D8%A7%D8%B7%D9%84%D8%A7%D8%B9%D8%A7%D8%AA%D9%81%D8%B1%D9%87%D9%86%DA%AF%D8%B3%D8%A7%D9%84%DA%AF%D8%B0%D8%B4%D8%AA%D9%8725%D8%B1%D8%B3%D8%A7%D9%86%D9%87%D8%AC%D8%AF%DB%8C%D8%AF%DA%A9%D8%B4%D9%88%D8%B1%D8%A2%D8%BA%D8%A7%D8%B2%D9%81%D8%B9%D8%A7%D9%84%DB%8C%D8%AA-%DA%A9%D8%B1%D8%AF%D9%87>

40. مرجع سابق.

41. پوهنتون تعلیم و تربیه کابل: امضای تفاهمنامه میان پوهنتون تعلیم و تربیه کابل و مؤسسه تحصیلات عالی غور، 22 حوت 1402 ه.ش، لینک:

<https://keu.edu.af/dr/%D8%A7%D9%85%D8%B6%D8%A7%D8%AA%D9%81%D8%A7%D9%87%D9%85%E2%80%8C%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87%D9%85%DB%8C%D8%A7%D9%86%D9%BE%D9%88%D9%87%D9%86%D8%AA%D9%88%D9%86%D8%AA%D8%B9%D9%84%DB%8C%D9%85%D9%88%D8%AA%D8%B1%D8%A8%DB%8C%D9%87%DA%A9%D8%A7%D8%A8%D9%84%D9%88%D9%85%D9%88%D8%B3%D8%B3%D9%87%D8%AA%D8%AD%D8%B5%DB%8C%D9%84%D8%A7%D8%AA-%D8%B9%D8%A7%D9%84%DB%8C-%D8%BA%D9%88%D8%B1>

42. وزارت تحصیلات عالی: تفاهمنامه همکاری‌های دو جانبه میان ... 24 حوت 1402 ه.ش، لینک:

<https://www.mohe.gov.af/dr/%D8%AA%D9%81%D8%A7%D9%87%D9%85%E2%80%8C%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87-%D9%87%D9%85%DA%A9%D8%A7%D8%B1%DB%8C-%D9%87%D8%A7%DB%8C>

43. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی: ایران و افغانستان تفاهمنامه همکاری فرهنگی امضا میکنند، 26 دلو 1402 ه.ش، لینک:

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjVjPj536CFaxUeR_EDHYQBGCQFnoECA8QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.farhang.gov.ir%2Ffa%2Fnews%2F738355%2F%2

44. طلوع نیوز: مجاهد آتشه‌ها در بخش‌های فرهنگی، تجاری و مهاجران فعالیت دارند، 2 جدی 1402 ه.ش، لینک:

<https://tolonews.com/fa/afghanistan-186625>

45. پژواک: امسال بیش از 800 گردشگر خارجی به بلخ سفر کرده اند، 28 حوت 1402 ه.ش، لینک:

<https://pajhwok.com/fa/2024/03/18/this-year-more-than-800-foreign-tourists-have-traveled-to-balkh/>

46. روزنامه ملی انیس: رشد صنعت گردشگری در ولایت بلخ، 17 دلو 1402 ه.ش، لینک:

<https://anisdaily.com/?p=28322>

47. خبرگزاری فرهنگ: بامیان آمادگی اش را برای پذیرایی مهمانان جدید اعلان خواهد کرد، 17 حمل 1403 ه.ش، لینک:

<https://www.farhangpress.af/بامیان-آمادگیاش-را-برای-پذیرایی-مهما/>

48. روزنامه شریعت: هرات با داشتن محلات تاریخی و فرهنگی توانسته گردشگران زیادی را جذب کند، 01 حمل 1403 ه.ش، لینک:

<https://shariatdaily.com/هرات-بداشتن-محلات-تاریخی-و-فرهنگی-توا/>

49. خبرگزاری فرهنگ: سفر بیش از 1000 گردشگر خارجی ... 14 حمل 1403 ه.ش، لینک:

<https://www.farhangpress.af/سفر-بیش-از-1000-گردشگر-خارجی-به-غزنی-و-هرات/>

50. Ministry of Information and Culture: هفت گردشگر خارجی به ولایت هرات سفر کردند، 9 حمل 1403 ه.ش، لینک:

<https://www.moic.gov.af/index.php/en/node/7129>

51. Ministry of Information and Culture: صدها تن گردشگر خارجی و داخلی از موزیم ملی غزنی...

28 حوت 1402، لینک:

<https://www.moic.gov.af/en/node/7040>

52. وزارت اطلاعات و فرهنگ: دو تن گردشگر خارجی به ولایت سمنگان سفر کردند، 24 حوت 1402 ه.ش، لینک:

<https://moic.gov.af/index.php/dr/دو-تن-گردشگر-خارجی-به-ولایت-سمنگان-سفر-کردند/>

53. طلوع نیوز: بازدید بیش از 8 هزار .... 25 حمل 1403 ه.ش، لینک:

<https://tolonews.com/fa/arts-culture-188277>

54. خبرگزاری صدای افغان: دیدار 2 هزار و 700 گردشگر خارجی در سال 1401 از افغانستان، لینک:

<https://www.avapress.com/fa/news/275258/%D8%AF%DB%8C%D8%AF%D8%A7%D8%B12%D9%87%D8%B2%D%A7%D8%B1%DB%B7%DB%B0%DB%B0%DA%AF%D8%B1%D8%AF%D8%B4%DA%AF%D8%B1%D8%AE%D8%A7%D8%B1%D8%AC%DB%8C%D8%B3%D8%A7%D9%841401%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86>

55. آوا پرس: وزارت اطلاعات و فرهنگ: در سال گذشته 25 رسانه جدید در کشور آغاز به کار کرده است، 6 حمل 1403 ه.ش، لینک:

<https://www.avapress.com/fa/news/287834/%D9%88%D8%B2%D8%A7%D8%B1%D8%AA%D8%A7%D8%B7%D9%84%D8%A7%D8%B9%D8%A7%D8%AA%D9%81%D8%B1%D9%87%D9%86%DA%AF%D8%B3%D8%A7%D9%84%DA%AF%D8%B0%D8%B4%D8%AA%D9%8725%D8%B1%D8%B3%D8%A7%D9%86%D9%87%D8%AC%D8%AF%DB%8C%D8%AF%DA%A9%D8%B4%D9%88%D8%B1%D8%A2%D8%BA%D8%A7%D8%B2%D9%81%D8%B9%D8%A7%D9%84%DB%8C%D8%AA-%DA%A9%D8%B1%D8%AF%D9%87>

56. مسعود سالاری: غارت میراث فرهنگی افغانستان؛ ... 14 حوت 1402 ه.ش، لینک:

<https://parsi.euronews.com/2024/03/04/afghanistan-archaeological-treasures-in-162-sites-destroyed-by-bulldozers>

⁵⁷ افغان کلکین: موزه ملی افغانستان با بیش ... 18 حمل 1403 ه.ش، لینک:

<https://afghankelkin.com/%D9%85%D9%88%D8%B2%D9%87%D9%85%D9%84%DB%8C%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86%D8%A8%D8%A7%D8%A8%DB%8C%D8%B4%D8%A7%D8%B>

⁵⁸ د افغانستان رادیو تلویزیون ملی: وزارت اطلاعات و فرهنگ از 30 عنوان کتاب ... 7 حوت 1402 ه.ش،

لینک:

<https://rta.af/fa/article2881/>

⁵⁹ خبرگزاری جمهور: سازمان صحتی جهان 37 مرکز برای ... 21 جوزا 1402، لینک:

<https://www.jomhornews.com/fa/news/161333/>

⁶⁰ وزارت صحت عامه: برای نخستین بار لابراتوار تشخیص پولیو... 21 دلو 1402، لینک:

<https://moph.gov.af/index.php/dr/-لای-نخستین-بار-لابراتوار-تشخیص-پولیو-فلج-اطفال-در-افغانستان-افتتاح-و-به-بهره-برداری-سپرده->

⁶¹ BAKHTAR NEWS AGENCY: منظمة الصحة العالمية تصف مرض السل بأنه تحدي صحي كبير

في أفغانستان، 25 مارچ 2024، لینک:

<https://www.bakhtarnews.af/ar/منظمة-الصحة-العالمية-تصف-مرض-السل-بأنه->

⁶² سلام وندار: وزارت صحت در 2023 نزدیک به ... 5 حمل 2023م، لینک:

<https://swn.af/ministry-of-health-in-2023-nearly-10000-patients-with-tuberculosis-will-die/>

⁶³ خبرگزاری جمهوری اسلامی: افزایش سه برابری ... 3 حمل 1403 ه.ش، لینک:

<https://www.irna.ir/news/85424710/-افزایش-سه-برابری-ابتلا-و-۱۰-برابری-مرگ-بر-اثر-بیماری-تب-کنگو>

⁶⁴ سلام وندار: شهروندان به کادر صحتی افغانستان اعتماد ندارند؛ گفتگوی با سخنگوی وزارت صحت

عامه 10 دلو 1402 ه.ش، لینک:

<https://swn.af/citizens-do-not-trust-afghanistans-health-workers-a-conversation-with-the-spokesperson-of-the-ministry-of-public-health/>

⁶⁵ UNFPA: افغانستان آخر التحديثات، لینک:

<https://www.unfpa.org/ar/افغانستان>

⁶⁶ رادیو آزادی: وضعیت ناگوار عرضه خدمات صحتی در افغانستان ... 28 قوس سال 1402 ه.ش، لینک:

<https://da.azadiradio.com/amp/32737087.html>

⁶⁷ بی بی سی: در یازده ولایت افغانستان ثبت نام... اول حوت 1402 ه.ش، لینک:

<https://www.bbc.com/persian/articles/cp9w38dvrpwo>

⁶⁸ وكالة أنباء البحرين: منظمة الصحة العالمية: 18 مليون شخص في أفغانستان...، 07 ابريل 2024.

لينك:

<https://www.bna.bh/.aspx?cms=q8FmFJgiscL2fwIzON1%2BDrQH3UyQvuQzSrhEtYowQjs%3D>

⁶⁹ طلوع نیوز: فراز و فرودهای سکتور بهداشت افغانستان در سال 1402، 5 حمل 1403 هـ.ش، لینک:

<https://tolonews.com/index.php/fa/health-187909>

⁷⁰ Naweed Samadi, Afghan Security Situation in 2023 Reviewed, Tolo News, January 2024, Access link: <https://tolonews.com/index.php/afghanistan-186762>

⁷¹ <https://www.aljazeera.com/news/2023/9/13/taliban-gives-a-warm-welcome-to-chinas-new-ambassador-to-afghanistan>

⁷² <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/afghanistans-taliban-sends-new-ambassador-beijing-2023-12-01/>

⁷³ http://mk.china-embassy.gov.cn/eng/zgyw/202305/t20230509_11073522.htm

⁷⁴ <https://www.washingtonpost.com/world/2023/08/20/afghanistan-taliban-canal-amu-darya/>

⁷⁵ ShanthieMariet D'Souza (2023), "The Cost of Uzbekistan's 'Pragmatic' Taliban Policy", The Diplomat, <https://thediplomat.com/2023/07/the-cost-of-uzbekistans-pragmatic-taliban-policy/>

⁷⁶ <https://thediplomat.com/2023/12/tajikistan-and-the-taliban-a-lone-voice-in-central-asia/>

⁷⁷ "Regional Engagement Called For at Herat Security Dialogue", Tolo News <https://tolonews.com/afghanistan-186244>

⁷⁸ Naweed Samadi, Afghan Security Situation in 2023 Reviewed, Tolo News, January 2024, Access link: <https://tolonews.com/index.php/afghanistan-186762>

⁷⁹ Abid Hussain, Taliban's ties with Pakistan fraying amid mounting security concerns, ALJAZEERA, 17 Aug 2023, Access link:

<https://www.aljazeera.com/news/2023/8/17/talibans-ties-with-pakistan-fraying-amid-mounting-security-concerns>

⁸⁰ Abid Hussain, 'Why am I being sent back?' Hurt, anger for Afghans pushed out by Pakistan, Aljazeera, 3 Nov, 2023, Access link:

<https://www.aljazeera.com/features/2023/11/3/why-am-i-being-sent-back-hurt-anger-for-afghans-pushed-out-by-pakistan>

⁸¹ <https://www.orfonline.org/expert-speak/mapping-irans-policy-towards-a-taliban-ruled-afghanistan>

⁸² <https://www.iranintl.com/en/202311051289>

⁸⁴. سایت وزارت مالیه. «سال مالی طبق پلان مالی یک سال پر از دستاوردها و موفق بود»، تاریخ نشر: ۱۴۰۳/۱/۴ قابل دسترسی:

<https://www.mof.gov.af/dr/%D8%B3%D8%A7%D9%84-%D9%85%D8%A7%D9%84%DB%8C-%D8%B7%D8%A8%D9%82-%D9%BE%D9%84%D8%A7%D9%86-%D9%85%D8%A7%D9%84%DB%8C-%DB%8C%DA%A9-%D8%B3%D8%A7%D9%84-%D9%BE%D8%B1-%D8%A7%D8%B2-%D8%AF%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%88%D8%B1%D8%AF%D9%87%D8%A7-%D9%88-%D9%85%D9%88%D9%81%D9%82-%D8%A8%D9%88%D8%AF>

⁸⁵. World bank. Afghanistan Economic Monitor, published date: March 2024.

Accessed

<https://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/publication/afghanistan-economic-monitors>

⁸⁶. خبرگزاری خامه پرس. « بررسی وضعیت اقتصادی افغانستان در سال ۲۰۲۳»، تاریخ نشر:

۲۰۲۳/۱۲/۳۱ قابل دسترسی:

<https://www.khaama.com/persian/archives/129792#:~:text=%D8%AF%D8%B1%20%DA%AF%D8%B2%D8%A7%D8%B1%D8%B4%20%D8%B4%D8%B4%20%D9%85%D8%A7%D9%87%D9%87%E2%80%8C%DB%8C%20%D8%A8%D8%A7%D9%86%DA%A9,%D9%85%D8%B9%D8%A7%D8%AF%D9%84%20%D8%A2%D9%86%20%D8%A8%D8%A7%20%D8%AF%D8%A7%D9%84%D8%B1%20%D8%A8%D9%88%D8%AF>

⁸⁸. World bank. Afghanistan Economic Monitor, published date: March 2024.

Accessed

<https://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/publication/afghanistan-economic-monitors>

⁸⁹. خبرگزاری صدای افغان (آوا). « در سال جاری بیش از ۶ میلیارد دالر قراردادهای مختلف در افغانستان امضا شده است»، تاریخ نشر: ۱۴۰۲/۱۰/۷ قابل دسترسی:

<https://www.avapress.com/fa/news/283059/%D8%B3%D8%A7%D9%84-%D8%AC%D8%A7%D8%B1%DB%8C-%D8%A8%DB%8C%D8%B4-%DB%B6-%D9%85%DB%8C%D9%84%DB%8C%D8%A7%D8%B1%D8%AF-%D8%AF%D8%A7%D9%84%D8%B1-%D9%82%D8%B1%D8%A7%D8%B1%D8%AF%D8%A7%D8%AF%D9%87%D8%A7%DB%8C-%D9%85%D8%AE%D8%AA%D9%84%D9%81-%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86-%D8%A7%D9%85%D8%B6%D8%A7-%D8%B4%D8%AF%D9%87-%D8%A7%D8%B3%D8%AA>

⁹⁰. خبرگزاری صدای افغان (آوا). «کاهش صادرات افغانستان در سال ۱۴۰۲» تاریخ نشر: ۱۴۰۳/۱/۳ قابل دسترسی:

<https://www.avapress.com/fa/video/287694/%DA%A9%D8%A7%D9%87%D8%B4-%DB%B6-%D8%AF%D8%B1%D8%B5%D8%AF%DB%8C-%D9%85%DB%8C%D8%B2%D8%A7%D9%86-%D8%B5%D8%A7%D8%AF%D8%B1%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86-%D8%B3%D8%A7%D9%84-%DB%B1%DB%B4%DB%B0%DB%B2>

⁹¹. World bank. Afghanistan Economic Monitor, published date: March 2024.

Accessed

<https://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/publication/afghanistan-economic-monitors>

⁹². صفحه فیس بوک اداره ملی احصائیه و معلومات.

⁹³. صفحه فیس بوک اداره ملی احصائیه و معلومات.

⁹⁴. روزنامه ملی انیس: نتایج کانکور اعلام شد، 14 سنبله 1402 ه.ش، لینک:

<https://anisdaily.com/?p=18033>

⁹⁵. BBC: یونیسف: 330 هزار دختر دیگر در سال جدید در افغانستان از ادامه تحصیل محروم می شوند،

اول حمل 1403 ه.ش، لینک:

<https://www.bbc.com/persian/articles/c3gkpv842mdo>

⁹⁶

<https://www.facebook.com/share/p/wrFcpp65WZ2umnVP/?mibextid=qi2Omg>

⁹⁷. مصاحبه ویژه امیرخان متقی با طلوع نیوز، 23 حوت 1402 ه.ش، لینک:

<https://www.google.com/search?client=opera&q=+برنامه+و+ویژه+متقی+در+و+ویژه+برنامه+نیوز+اطلاعات+روز+وزارت+معارف+طالبان+معینیت+تربیه+معلم+توسط+حکومت+پیشین+حذف+شده+بود،+21+سرطان>

⁹⁸. اطلاعات روز: وزارت معارف طالبان: معینیت تربیه معلم توسط حکومت پیشین حذف شده بود، 21 سرطان

1402 ه.ش، لینک:

<https://www.etalatroz.com/173587/%D8%AD%D8%B0%D9%81%D9%85%D8%B9%DB%8CD9%86%DB%8C%D8%AA%D8%AA%D8%B1%D8%A8%DB%8C%D9%87%D9%85%D8%B9%D9%84%D9%>

⁹⁹. روزنامه ملی انیس: وزارت معارف: تعداد شاگردان معارف ... 31 اسد 1402 ه.ش، لینک:

<https://anisdaily.com/?p=16866>

¹⁰⁰. روزنامه ملی انیس: بازسازی 400 باب مکتب در کشور، 5 قوس 1402 ه.ش، لینک:

<https://anisdaily.com/?p=24278>

¹⁰¹. روزنامه ملی انیس: جاپان 165 مکتب به ارزش 25 میلیون دالر ... 26 میزان 1402 ه.ش، لینک:

<https://anisdaily.com/?p=20990>

¹⁰². وزارت تحصیلات عالی: برای نخستین بار در تاریخ تحصیلات عالی افغانستان، اول میزان 1402 ه.ش، لینک:

<https://www.mohe.gov.af/dr/-/افغانستان-عالی-تحصیلات-بار-در-تاریخ-تحصیلات-عالی-افغانستان-،-کلستر-انکشاف-مواد-درسی>

¹⁰³. BBC: پیش از نیمی از استادان دانشگاه کابل از افغانستان خارج شده اند، 1 جوزا 1402 ه.ش، لینک:

<https://www.bbc.com/persian/articles/c9e385j5707o.amp>

¹⁰⁴. وزارت تحصیلات عالی: وزارت تحصیلات عالی به منظور ارزیابی ...، 19 دلو 1402 ه.ش، لینک:

<https://www.mohe.gov.af/dr/اسناد-ارزیابی-به-منظور-ارزیابی-اسناد>

¹⁰⁵. وزارت تحصیلات عالی: ریاست تقرر و ترفیعات علمی استادان، شماره: 1252، 14 حوت 1402 ه.ش.

¹⁰⁶. AFJC: گزارش سالانه 1402، (د-ت)، لینک:

<https://afjc.media/1402-گزارش-های-ویژه/گزارش-های-سالانه/گزارش-سالانه>

¹⁰⁷. AFJC: گزارش سالانه 1402، (د-ت)، لینک:

<https://afjc.media/1402-گزارش-های-ویژه/گزارش-های-سالانه/گزارش-سالانه>

¹⁰⁸. آوا پرس: وزارت اطلاعات و فرهنگ: در سال گذشته 25 رسانه جدید در کشور آغاز به کار کرده است، 6

حمل 1403 ه.ش، لینک:

<https://www.avapress.com/fa/news/287834/%D9%88%D8%B2%D8%A7%D8%B1%D8%AA%D8%A7%D8%B7%D9%84%D8%A7%D8%B9%D8%A7%D8%AA%D9%81%D8%B1%D9%87%D9%86%DA%AF%D8%B3%D8%A7%D9%84%DA%AF%D8%B0%D8%B4%D8%AA%D9%8725%D8%B1%D8%B3%D8%A7%D9%86%D9%87%D8%AC%D8%AF%DB%8C%D8%AF%DA%A9%D8%B4%D9%88%D8%B1%D8%A2%D8%BA%D8%A7%D8%B2%D9%81%D8%B9%D8%A7%D9%84%DB%8C%D8%AA-%DA%A9%D8%B1%D8%AF%D9%87>

¹⁰⁹. مرجع سابق.

¹¹⁰. پوهنتون تعلیم و تربیه کابل: امضای تفاهمنامه میان پوهنتون تعلیم و تربیه کابل و مؤسسه تحصیلات

عالی غور، 22 حوت 1402 ه.ش، لینک:

<https://keu.edu.af/dr/%D8%A7%D9%85%D8%B6%D8%A7%D8%AA%D9%81%D8%A7%D9%87%D9%85%E2%80%8C%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87%D9%85%DB%8C%D8%A7%D9%86%D9%BE%D9%88%D9%87%D9%86%D8%AA%D9%88%D9%86%D8%AA%D8%B9%D9%84%DB%8C%D9%85%D9%88%D8%AA%D8%B1%D8%A8%DB%8C%D9%87%DA%A9%D8%A7%D8%A8%D9%84%D9%88%D9%85%D9%88%D8%B3%D8%B3%D9%87%D8%AA%D8%AD%D8%B5%DB%8C%D9%84%D8%A7%D8%AA-%D8%B9%D8%A7%D9%84%DB%8C-%D8%BA%D9%88%D8%B1>

111. وزارت تحصیلات عالی: تفاهمنامه همکاری‌های دو جانبه میان ... 24 حوت 1402 ه.ش، لینک:
<https://www.mohe.gov.af/dr/%D8%AA%D9%81%D8%A7%D9%87%D9%85%E2%80%8C%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87-%D9%87%D9%85%DA%A9%D8%A7%D8%B1%DB%8C-%D9%87%D8%A7%DB%8C->
112. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی: ایران و افغانستان تفاهمنامه همکاری فرهنگی امضا میکنند، 26 دلو 1402 ه.ش، لینک:
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjVjPj536CFaxUeR_EDHYQBgcQFnoECA8QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.farhang.gov.ir%2Ffa%2Fnews%2F738355%2F%2
113. طلوع نیوز: مجاهدات‌ها در بخش‌های فرهنگی، تجاری و مهاجران فعالیت دارند، 2 جدی 1402 ه.ش، لینک:
<https://tolonews.com/fa/afghanistan-186625>
114. پژواک: امسال بیش از 800 گردشگر خارجی به بلخ سفر کرده اند، 28 حوت 1402 ه.ش، لینک:
<https://pajhwok.com/fa/2024/03/18/this-year-more-than-800-foreign-tourists-have-traveled-to-balkh/>
115. روزنامه ملی انیس: رشد صنعت گردشگری در ولایت بلخ، 17 دلو 1402 ه.ش، لینک:
<https://anisdaily.com/?p=28322>
116. خبرگزاری فرهنگ: بامیان آمادگی اش را برای پذیرایی مهمانان جدید اعلان خواهد کرد، 17 حمل 1403 ه.ش، لینک:
<https://www.farhangpress.af/بامیان-آمادگیاش-را-برای-پذیرایی-مهما/>
117. روزنامه شریعت: هرات با داشتن محلات تاریخی و فرهنگی توانسته گردشگران زیادی را جذب کند، 01 حمل 1403 ه.ش، لینک:
<https://shariatdaily.com/هرات-باداشتن-محلات-تاریخی-و-فرهنگی-توا/>
118. خبرگزاری فرهنگ: سفر بیش از 1000 گردشگر خارجی ... 14 حمل 1403 ه.ش، لینک:
<https://www.farhangpress.af/سفر-بیش-از-1000-گردشگر-خارجی-به-غزنی-و-هرات/>
119. Ministry of Information and Culture: هفت گردشگر خارجی به ولایت هرات سفر کردند، 9 حمل 1403 ه.ش، لینک:
<https://www.moic.gov.af/index.php/en/node/7129>
120. Ministry of Information and Culture: صدها تن گردشگر خارجی و داخلی از موزیم ملی غزنی ... 28 حوت 1402، لینک:
<https://www.moic.gov.af/en/node/7040>
121. وزارت اطلاعات و فرهنگ: دو تن گردشگر خارجی به ولایت سمنگان سفر کردند، 24 حوت 1402 ه.ش، لینک:

<https://moic.gov.af/index.php/dr/کردند-سفر-سمنگان-ولایت-به-خارجی-گردشگر-خارجی>

¹²². طلوع نیوز: بازدید بیش از 8 هزار ... 25 حمل 1403 ه.ش، لینک: [https://tolonews.com/fa/arts-](https://tolonews.com/fa/arts-culture-188277)

[culture-188277](https://tolonews.com/fa/arts-culture-188277)

¹²³. خبرگزاری صدای افغان: دیدار 2 هزار و 700 گردشگر خارجی در سال 1401 از افغانستان، لینک:

<https://www.avapress.com/fa/news/275258/%D8%AF%DB%8C%D8%AF%D8%A7%D8%B1%D9%87%D8%B2%D%A7%D8%B1%DB%B7%DB%B0%DB%B0%DA%AF%D8%B1%D8%AF%D8%B4%DA%AF%D8%B1%D8%AE%D8%A7%D8%B1%D8%AC%DB%8C%D8%B3%D8%A7%D9%841401%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86>

¹²⁴. آوا پرس: وزارت اطلاعات و فرهنگ: در سال گذشته 25 رسانه جدید در کشور آغاز به کار کرده است، 6 حمل 1403 ه.ش، لینک:

<https://www.avapress.com/fa/news/287834/%D9%88%D8%B2%D8%A7%D8%B1%D8%AA%D8%A7%D8%B7%D9%84%D8%A7%D8%B9%D8%A7%D8%AA%D9%81%D8%B1%D9%87%D9%86%DA%AF%D8%B3%D8%A7%D9%84%DA%AF%D8%B0%D8%B4%D8%AA%D9%8725%D8%B1%D8%B3%D8%A7%D9%86%D9%87%D8%AC%D8%AF%DB%8C%D8%AF%DA%A9%D8%B4%D9%88%D8%B1%D8%A2%D8%BA%D8%A7%D8%B2%D9%81%D8%B9%D8%A7%D9%84%DB%8C%D8%AA-%DA%A9%D8%B1%D8%AF%D9%87>

¹²⁵. مسعود سالاری: غارت میراث فرهنگی افغانستان؛ ... 14 حوت 1402 ه.ش، لینک:

<https://parsi.euronews.com/2024/03/04/afghanistan-archaeological-treasures-in-162-sites-destroyed-by-bulldozers>

¹²⁶. افغان کلکین: موزه ملی افغانستان با بیش ... 18 حمل 1403 ه.ش، لینک:

<https://afghankelkin.com/%D9%85%D9%88%D8%B2%D9%87%D9%85%D9%84%DB%8C%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86%D8%A8%D8%A7%D8%A8%DB%8C%D8%B4%D8%A7%D8%B>

¹²⁷. د افغانستان رادیو تلویزیون ملی: وزارت اطلاعات و فرهنگ از 30 عنوان کتاب ... 7 حوت 1402 ه.ش، لینک:

<https://rta.af/fa/article2881/>

¹²⁸. خبرگزاری جمهور: سازمان صحتی جهان 37 مرکز برای ... 21 جوزا 1402، لینک:

<https://www.jomhornews.com/fa/news/161333/>

¹²⁹. وزارت صحت عامه: برای نخستین بار لابراتوار تشخیص پولیو... 21 دلو 1402، لینک:

<https://moph.gov.af/index.php/dr/-برای-نخستین-بار-لابراتوار-تشخیص-پولیو-فلج-اطفال-در-افغانستان-افتتاح-و-به-بهره-برداری-سپرده->

¹³⁰. BAKHTAR NEWS AGENCY: منظمة الصحة العالمية تصف مرض السل بأنه تحدي صحي كبير

في أفغانستان، 25 مارچ 2024، لینک:

[منظمة-الصحة-العالمية-تصف-مرض-السل-بأنه/](https://www.bakhtarnews.af/ar/منظمة-الصحة-العالمية-تصف-مرض-السل-بأنه/)

131. سلام وطندار: وزارت صحت در 2023 نزدیک به ... 5 حمل 2023م، لینک:

<https://swn.af/ministry-of-health-in-2023-nearly-10000-patients-with-tuberculosis-will-die/>

132. خبرگزاری جمهوری اسلامی: افزایش سه برابری... 3 حمل 1403 ه.ش، لینک:

[اثر-بیماری-تب-کنگو](https://www.irna.ir/news/85424710/-اثر-بیماری-تب-کنگو)

133. سلام وطندار: شهروندان به کادر صحتی افغانستان اعتماد ندارند؛ گفتگوی با سخنگوی وزارت صحت عامه 10 دلو 1402 ه.ش، لینک:

<https://swn.af/citizens-do-not-trust-afghanistans-health-workers-a-conversation-with-the-spokesperson-of-the-ministry-of-public-health/>

134. UNFPA: افغانستان آخر التحديثات، لینک:

[افغانستان](https://www.unfpa.org/ar/افغانستان)

135. رادیو آزادی: وضعیت ناگوار عرضه خدمات صحتی در افغانستان ... 28 قوس سال 1402 ه.ش، لینک:

<https://da.azadiradio.com/amp/32737087.html>

136. بی بی سی: در یازده ولایت افغانستان ثبت نام... اول حوت 1402 ه.ش، لینک:

<https://www.bbc.com/persian/articles/cp9w38dvrpwo>

137. وكالة أنباء البحرين: منظمة الصحة العالمية: 18 مليون شخص في أفغانستان...، 07 ابريل 2024،

لینک:

<https://www.bna.bh/.aspx?cms=q8FmFJgiscL2fwIzON1%2BDrQH3UyQvuQzSrhEtYowQjs%3D>

138. طلوع نیوز: فراز و فرودهای سکتور بهداشت افغانستان در سال 1402، 5 حمل 1403 ه.ش، لینک:

<https://tolonews.com/index.php/fa/health-187909>

